

Lokalno akcijska skupina
LAS Pri dobrih ljudeh 2020

**STRATEGIJA LOKALNEGA RAZVOJA ZA
LOKALNO AKCIJSKO SKUPINO
LAS PRI DOBRIH LJUDEH 2020**

Renkovci, čistopis april 2016, 1. sprememba SLR, december 2017, dopolnitev
29.03.2018 in 08.05.2018

2. Kazalo

3.	Osebna izkaznica LAS	3
4.	Povzetek SLR	4
5.	Oprelitev območja in prebivalstva zajetega v SLR.....	5
6.	Analiza razvojnih potreb in možnosti območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti	31
7.	Podroben opis tematskih področij ukrepanja	38
8.	Opis in način doseganja ter zasledovanja horizontalnih ciljev Evropske unije	42
9.	Opis SLR in njenih ciljev vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	43
10.	Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR.....	56
11.	Akcijski načrt, iz katerega izhaja opis prenosa ciljev v ukrepe, odgovornost za izvajanje ukrepov, vključno s časovno opredelitvijo letnih aktivnosti	59
12.	Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR.....	65
13.	Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in opis kadrovskih kapacitet, finančni viri, izkušnje in znanje	68
14.	Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS	72
15.	Merila za izbor operacij in opis postopka izbora operacij.....	75
16.	Finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po zadevnih skladih iz te uredbe v skladu s finančnim okvirjem	80
17.	Priloge.....	85

3. Osebna izkaznica LAS

Naziv LAS	Lokalno akcijska skupina LAS Pri dobrih ljudeh 2020		
Naslov LAS	Renkovci 8, 9224 Turnišče		
Naslov varnega elektronskega predala	las.pdl@vep.si		
Spletna stran LAS	www.las-pdl.si		
Predsednik LAS	Anton Törnär		
Vodilni partner LAS	Društvo za trajnost virov SI.ENERGIJA		
Naslov vodilnega partnerja LAS	Renkovci 8, 9224 Turnišče		
Številka transakcijskega računa LAS	SI56 6100 0001 2121 370		
Velikost območja LAS	319 km ²		
Število prebivalcev LAS	31.202 (SURS na dan 1.7.2014)		
Število občin	8		
Vključene občine (naštejte)	Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče, Velika Polana		
Problemsko območje ali območje ZTNP-1 (označi)	<u>DA</u> NE		
Kohezijska regija	VZHODNA		
SLR bo financirana (označi)	<u>EKSRP</u>	<u>ESRR</u>	ESPR
Glavni sklad (označi)	<u>EKSRP</u>	ESRR	ESPR
Datum ustanovitve lokalnega partnerstva	21.10. 2015		
Število članov LAS	28		

4. Povzetek SLR

LAS Pri dobrih ljudeh predstavlja lokalno partnerstvo, ki se je oblikovalo na območju s skupnimi lokalnimi potrebami in izzivi s ciljem uresničevanja svojih lokalnih razvojnih potreb. LAS Pri dobrih ljudeh je bila ustanovljena na ustanovni skupščini dne 21. oktobra 2015. Takrat je potekal podpis Pogodbe o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva Lokalne akcijske skupine LAS Pri dobrih ljudeh 2020 za programsko obdobje 2014-2020. Lokalno partnerstvo temelji na tripartitnem partnerstvu, sestavljenem iz predstavnikov javnih institucij, gospodarstva in civilne družbe. Partnerstvo LAS Pri dobrih ljudeh sestavlja 12 predstavnikov javnih institucij, 6 predstavnikov gospodarstva ter 10 predstavnikov civilne družbe. LAS Pri dobrih ljudeh deluje na območju občin Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Njena velikost obsega 319 km². Na območju LAS živi po podatkih iz Statističnega urada RS z dne 01.07.2014 31.202 prebivalcev. Odločanje o razvoju lokalnega območja je domena lokalnega partnerstva, ki je na podlagi poznavanja razvojnih problemov in priložnosti svojega območja pristopila k pripravi Strategiji lokalnega razvoja (v nadaljevanju SLR). SLR LAS Pri dobrih ljudeh je umeščena v strateške usmeritve PRP 2014–2020 in OP EKP 2014–2020 ter s tem sledi prednostnim nalogam politike razvoja podeželja, zasleduje doseganje vseh treh horizontalnih ciljev EU, ob enem pa je usklajena z ostalimi razvojnimi politikami na regionalni ravni. Cilji SLR LAS Pri dobrih ljudeh izhajajo iz identificiranih potreb opravljene analize stanja ter opravljene analize SWOT, torej iz razvojnih problemov in priložnosti območja. Naša SLR se bo financirala iz sklada EKSRP in ESRR. Na ravni vseh ciljev in ukrepov pa bodo poleg vlaganj v razvoj osnovne infrastrukture zagotovljena tudi vlaganja v razvoj kulturnih, prostora in drugih dejavnosti, zlasti takih, ki prispevajo k višji socialni vključenosti. Pri planiranju ciljev in ukrepov SLR smo veliko pozornost posvečali skrbi za okolje, blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter trajnostni rabi naravnih virov. Tako so posebni cilji SLR LAS Pri dobrih ljudeh: Povečati podjetniške aktivnosti in spodbuditi inovativna partnerstva ter tako ustvariti pogoje za nova (zelena) delovna mesta, nove lokalne produkte in storitve; Izboljšanje infrastrukturnih pogojev za preživljanje prostega časa ter za športno-rekreacijskega udejstvovanja; Izboljšati stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti ter ohraniti kulturno dediščino območja LAS, Izboljšati turistično privlačnost območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti, Izvedba ciljno usmerjenih aktivnosti za izboljšanje rabe naravnih virov - endogenih potencialov energije in povečanje učinkovitosti pri porabi energije ter varovanje in razvoj naravnega okolja, Izboljšati možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje, povečati medgeneracijsko sodelovanje ter socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS.

5. Opredelitev območja in prebivalstva zajetega v SLR

5.1 Splošne geografske značilnosti območja LAS

5.1.1 Utemeljitev geografske zaokroženosti območja LAS

LAS Pri dobrih ljudeh spada v Pomursko statistično regijo, katera je sestavljena iz 27 občin. Po velikosti zajema 23,87% celotnega ozemlja Pomurja. Območje je del vzhodne kohezijske regije. Sestavljajo ga partnerske občine: Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Navedene občine so del prekmurskih obmejnih občin, katerih pretežni del ozemlja leži v deset kilometrskem obmejnem pasu z Republiko Hrvaško oz. z Republiko Madžarsko. Geografska lega območja sodelujočih občin LAS je Dolinsko in deloma Ravensko v Prekmurju – to je na skrajnem severovzhodu Slovenije. Za relief obravnavanega območja sta značilna dva morfološka elementa: ravnina in gorice. Ravnina je široka in malo razgibana, medtem, ko so gorice razčlenjene, vendar je njihova višina precej enakomerna. Gre za ekonomsko šibko, demografsko ogroženo območje z izrazitim agrarnim obeležjem, visoko stopnjo brezposelnosti, v povprečju nizko izobrazbeno strukturo prebivalstva in potenciranimi strukturnimi problemi.

Zavedajoč se slabših startnih pozicij v primerjavi z razvitejšimi območji v državi in dejstva, da razpoložljivi razvojni potenciali območja sami po sebi niso dovolj izraziti in še zlasti kakovostno zadovoljivi, da bi lahko brez intenzivnega spodbujanja tako lokalnih kot tudi državnih organov in organizacij omogočali razvoj, si partnerske občine prizadevajo za zmanjšanje razvojnega razkoraka z medsebojnim interesnim povezovanjem in skupnim načrtovanjem bodočega razvoja območja.

Slika 1: Območje LAS Pri dobrih ljudeh 2020

5.1.2 Velikost območja LAS Pri dobrih ljudeh

Območje LAS Pri dobrih ljudeh, ki ga sestavljajo območja občin Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče ter Velika Polana, obsega 319 km². Največja je občina Lendava, ki zajema 39% vse površine območja LAS. Najmanjša pa je občina Odranci in zajema 2% površine LAS. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh sta dve občini, ki sta sestavljeni zgolj iz enega naselja, sta hkrati naselje in občina, in to sta občina Kobilje in občina Odranci. Skupno je na območju 49 naselij. Največje naselje po velikosti katastrske občine na območju LAS je naselje Kobilje z 19,7 km², najmanjše pa naselje Pince z 2,3 km². Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je eno regionalno središče, to je Lendava, ter dve ostali urbani središči Beltinci in Turnišče. Med tako imenovana »dodatna druga urbana območja« spada pet naselij, ki so hkrati tudi občinska središča, to so Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Odranci in Velika Polana.

Problemsko območje

Problemsko območje je tisto območje, ki ga Vlada Republike Slovenije na podlagi zakona, ki ureja spodbujanje skladnega regionalnega razvoja, s sklepom o dodatnih začasnih ukrepih razvojne podpore za problemsko območje z visoko brezposelnostjo razglasi kot problemsko območje, in območje v skladu

z zakonom, ki ureja razvojno podporo Pomurski regiji v obdobju 2010-2017. V skladu s tem je celotno območje LAS Pri dobrih ljudeh 2020 problemsko območje.

Tabela 1: Velikost ter število prebivalcev območja LAS Pri dobrih ljudeh, 2014

Občine	Velikost v km ²	Št. naselij	Št. prebivalcev (1.7.2014)	2015*	
				Št. gospodinjstev	Št. družin
Beltinci	62,20	8	8.329	3.014	2.434
Črenšovci	33,70	6	4.030	1.394	1.163
Dobrovnik	31,10	3	1.285	524	378
Kobilje	19,70	1	587	221	176
Lendava	122,90	23	10.602	4.575	3.102
Odranci	6,90	1	1.646	508	474
Turnišče	23,80	4	3.291	1.082	973
Velika Polana	18,70	3	1.432	511	422
LAS	319	49	31.202	11.829	9.122

Vir: Statistični urad RS, (*Ni podatkov za referenčno leto 2014)

*Ni podatkov za referenčno leto 2014

Tabela 2: Urbane funkcije dodatnih drugih urbanih območij LAS, 2014

NASELJE	Prebivalstvo (SURS 2014)	Pošta	Krajevni urad	Občinska uprava	Šola in vrtec	Zdravstvena in socialna infrastruktura	Športno rekreativna infrastruktura	Kulturno družbena infrastruktura	Število NVO	Število podjetij	Gostota poseljenosti	% KMG na št. gospodinjstev (SURS 2011)
Beltinci	2436	x	x	X	x	x	x	x	31	59	199,80	17,25
Črenšovci	1157	x	x	X	x	x	x	x	22	71	116,20	27,45
Dobrovnik	946	x	x	X	x	x	x	x	15	59	49,60	44,33
Kobilje	586	x		X	x	x	x	x	12	18	29,70	54,55
Odranci	1628	x		X	x		x	x	16	73	234,80	46,00
Turnišče	1485	x	x	X	x	x	x	x	18	66	184,00	34,09
Velika Polana	900	x	x	X	x	x	x	x	12	23	118,30	34,14

Vir: Statistični urad RS, AJPES, občine

Zgoraj navedena naselja izkazujejo naslednje urbane lastnosti:

- naselja razpolagajo z izobraževalno, zdravstveno-socialno, športno-rekreativno, kulturno ter versko infrastrukturo, kar zagotavlja prebivalcem teh naselij in njihovega zaledja najmanj možnost za vsakodnevno ustrezno oskrbo,
- število podjetij in nevladnih organizacij v teh naselij dokazuje prisotnost proizvodnih, storitvenih ter oskrbovalnih dejavnosti,
- z odstotkom KMG naproti skupnemu številu gospodinjstev v posameznem naselju dokazujemo, da v teh naseljih prevladujejo urbane funkcije nad agrarnimi (glede na poznavanje realnega stanja (komunikacije z občinami), je dejansko aktivnih kmetijskih obratov manj kot 1/3 gospodinjstev, ki imajo KMG-MID, tako da v vseh navedenih naseljih absolutno prevladuje prebivalstvo zaposleno v sekundarnih in terciarnih dejavnostih),
- navedena naselja so pomembnejša središča oz. vozlišča posamezne občine in oskrbujejo okolico z raznovrstnimi storitvami ter uslugami,
- našeta naselja so strnjena, razpolagajo z večino »urbane« infrastruktura, v njih prevladujejo stanovanjske hiše brez kmetijskih poslopj.

Operacije, ki se bodo sofinancirale iz sklada ESRR se bodo lahko izvajale zgolj v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

5.1.3 Strukturne danosti območja LAS Pri dobrih ljudeh

5.1.3.1 Kmetijske površine

Območje LAS Pri dobrih ljudeh je izrazito agrarno območje. Skupaj z Murskim poljem na desnem bregu Mure je Prekmurje in s tem tudi obravnavano območje kot del panonske nižine največje ravninsko območje v Sloveniji in zaradi rodovitnih tal poimenovano tudi »žitnica Slovenije«. Relief območja je pretežno raven, na mikro nivoju pa so opazne reliefne oblike, nastale z delovanjem vode v preteklosti. V večji oddaljenosti od reke Mure so depresije, vzpetine rečnih nanosov in ostanki strug manj izraziti, medtem, ko je v neposredni bližini Mure rečni relief jasno izražen. Na severu in vzhodu ob madžarski meji je vinorodno gričevje, deloma poraščeno z gozdovi. Glede na razvrstitev v bonitetne razrede ugotavljamo, da so zemljišča zelo kvalitetna, kar pomeni da imajo občine dobre naravne pogoje za kmetijsko proizvodnjo. Velika večina vseh kmetijskih zemljišč je v zasebni lasti, nekje 83%. Večina javnih zemljišč je v upravljanju kmetijskega gospodarstva. Po metodologiji za določanje območij, ki imajo težje pridelovalne pogoje za kmetijsko proizvodnjo, je na obravnavanem območju nekje 5% takih površin, predvsem zaradi konfiguracije terena, slabe urejenosti zemljišč in slabe infrastrukture. Ti predeli so na območju Kobilja, dela Lendavskih gor in na območju posameznik zaselkov.

Območje LAS Pri dobrih ljudeh razpolaga z 14.850 ha kmetijskih zemljišč. Od tega je v uporabi 14.741 ha kar predstavlja 99,27%. Največji delež kmetijskih površin v uporabi predstavljajo njive, ki zajemajo kar 91,61% vseh površin. Osnovni problem za učinkovitejšo kmetijsko proizvodnjo predstavlja razdrobljenost obdelovalnih površin in majhna površina teh površin. Skupna kmetijska zemljišča v uporabi so se od leta 2000 do 2010 zmanjšala za 5,32% oz. za 829 ha. To gre pripisati predvsem zmanjšanju kmetijskih površin pri trajnih travnikih in pašnikih ter trajnih nasadih. Kar se tiče površin njiv so se le te v večini občin nekoliko povečale.

Tabela 3: Kmetijska zemljišča v ha na območju LAS Pri dobrih ljudeh, 2010

Občine	Kmetijska zemljišča (ha)		Kmetijska zemljišča v uporabi (ha)								Nerodovitna zemljišča (ha)	
			Njive		Trajni travniki in pašniki		Trajni nasadi		SKUPAJ			
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Beltinci	3.827	3.156	z	2.900	366	167	z	49	3.748	3.116	71	74
Črenšovci	1.691	1.522	1.320	1.374	264	102	70	39	1.654	1.515	36	36
Dobrovnik	663	547	528	461	86	57	38	28	651	545	18	20
Kobilje	494	494	396	440	69	41	16	11	481	492	14	7
Lendava	5.631	5.669	z	5.261	274	247	0	136	5.551	5.644	79	95
Odranci	835	887	662	835	145	42	15	6	822	882	27	18
Turnišče	1.746	1.721	1.428	1.578	233	102	56	26	1.717	1.706	47	22
Velika Polana	970	854	625	655	284	162	37	23	946	841	27	30
SKUPAJ	15.857	14.850	4.959	13.504	1.721	920	232	318	15.570	14.741	319	302

z – ni podatka

Vir: Statistični urad RS

5.1.3.2 Gozdovi

Gospodarjenje z gozdovi in izkoriščanje surovinskih potencialov gozda na obravnavanem področju sicer ne predstavlja pomembnejše gospodarske panoge, so pa gozdovi pomemben sestavni del ekosistema (vpliv na podtalnico, vpliv na klimo, življenjski prostori živali, itd.). Gozdovi zaraščajo predvsem nižinske predele - depresije in ostali prostor, ki je zaradi talnih razmer za drugo rabo neprimeren. Skupna površina gozdov na območju LAS Pri dobrih ljudeh je 7.036 ha, kar predstavlja 23,34% vseh površin, 47,45% teh gozdov je v zasebni lasti. Največji možni letni posek za skupno območje LAS Pri dobrih ljudeh predstavlja 37.455 m³. Slaba polovica vseh stanovanj na območju LAS Pri dobrih ljudeh se ogreva na les. Podatki so pridobljeni iz Statističnega urada RS in Zavoda za Gozdove Slovenije (podatki iz baze SWEIS) in sicer za leta 2002, 2003, 2004 in 2005. Enako kot za obdelovalne kmetijske površine je tudi za gozdove značilna razdrobljenost posestniške strukture. Za zasebne gozdove je značilno, da njihov potencial ni izkoriščen, ker je gospodarjenje ekstenzivno in odvisno od potreb lastnikov, vendar pa gozdovi kljub temu zadovoljujejo velik del potreb po tehničnem lesu in lesu za kurjavo. Posebnost med gozdovi predstavljata Polanski log in Črni log, kjer so nasadi črne jelše, ki so zelo redki v Sloveniji. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh se nahaja tudi varovalni gozd in sicer vzdolž reke Mure. Glede na namembnosti spadajo skoraj vsi gozdovi v lesno pridelovalne gozdove.

5.1.3.3 Naravna dediščina

Natura 2000

Vlada RS je aprila 2004 sprejela določila območja Natura 2000 v Sloveniji z Uredbo o posebnih varstvenih območjih, območjih Natura 2000. Tudi del ozemlja partnerskih občin je vključenih v evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, z namenom ohraniti biotsko raznovrstnost in ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov, ki so redki na evropski ravni zaradi dejavnosti človeka. Območje, vključeno v evropsko mrežo Natura 2000 po direktivi o pticah, je reka Mura in Goričko.

Tabela 4: Delež Natura 2000 po občinah LAS Pri dobrih ljudeh, 2013

Ime občine	Površina občine (ha)	Površina Natura 2000 (ha)	Delež v občini %
Beltinci	6.224,77	742,7	11,9
Črenšovci	3.369,26	2016,88	59,9
Dobrovnik	3.111,75	1205,87	38,8
Kobilje	1.973,56	1971,53	99,9
Lendava	12.295,00	4902,93	39,9
Odranci	693,451	0	0
Turnišče	2.384,40	526,43	22,1
Velika Polana	1.866,80	1.866,80	100
LAS	31.918,99	13.233,14	41,46

Vir: Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), Uradni list, št. 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12 in 33/13

Kot je razvidno iz tabele, vse občine razen Odrancev, imajo delež svoje površine, ki spada v območja Natura 2000. Površina občin Kobilje in Velika Polana je v celoti varovano območje.

Zavarovana območja

Krajinski park Goričko (KPG) leži na severovzhodu Slovenije, na meji z Avstrijo in Madžarsko. V park je vključenih 11 občin, od tega 7 v celoti in 4 delno. V UE Murska Sobota je 9 občin, medtem ko sta 2 v UE Lendava, to sta občina Dobrovnik ter občina Kobilje. Skupna površina zavarovanega območja je 46.252 ha, oziroma 462,52 km. KPG obsega del nizkega Panonskega gričevja. Malo manj kot polovico površine parka pokriva mešani gozd, katerega razgiban gozdni rob obdajajo obdelana zemljišča. Skupaj tvorijo mozaično, drobno členjeno kulturno krajino. Visoko naravovarstveno vrednost imajo suhi in mokrotni travniki, travniški sadovnjaki z visokodebelnimi drevesi in številni krajinski členi: žive meje, obvodna vegetacija, grmišča, skupine dreves ter posamezna drevesa, terasni robovi, ozare med njivami, jarki, povirja, močvirja, mlake, opuščeni peskokopi in glinokopi, kamnolomi in gramoznice. V parku je 90 naselij, v katerih živi približno 20.000 prebivalcev. Na območju KPG so naselja Dobrovnik, Strehovci, Žitkovci ter Kobilje, ki so del območja LAS Pri dobrih ljudeh.

Hkrati potekajo prizadevanja, da bi reko Muro vključili v program Človek in biosfera, ki je medvladni raziskovalni program pod okriljem UNESCO. Le-ta vzpostavlja svetovno mrežo Biosfernih območij z bogato biotsko raznovrstnostjo, vključuje kulturno dediščino in spodbuja trajnostni razvoj teh območij. Trenutno vključuje seznam 651 območij v 120 državah, od tega je 15 čezmejnih biosfernih območij. Biosferno območje Mura bo sestavni del načrtovanega čezmejnega UNESCO biosfernega območja »Mura-Drava-Donava«. Ustanovitvi le-tega so se s podpisom deklaracije 25. marca 2011 na srečanju ministrov za okolje, v času madžarskega predsedovanja EU, zavezali ministri petih držav (Avstrija, Slovenija, Madžarska, Hrvaška in Srbija). Deklaracija je osnova za razglasitev čezmejnega območja enega izmed evropsko najpomembnejših rečnih ekosistemov, saj je območje rek Drave, Mure in Donave med najpomembnejšimi naravovarstvenimi območji Evrope.

Naravne vrednote

Naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino na območju Republike Slovenije. Naravna vrednota je poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava. To so geološki pojavi, minerali in fosili ter njihova nahajališča, površinski in podzemski kraški pojavi, podzemске jame, soteske in tesni ter drugi geomorfološki pojavi, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, rastlinske in

živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava.

S Pravilnikom o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10 in 23/15) je bil 16.115 vrednemu delu narave podeljen status naravne vrednote, državnega ali lokalnega pomena. Državnega pomena so tiste naravne vrednote, ki imajo mednarodni ali velik narodni pomen in za katere je pristojna država. Preostale so lokalnega pomena in jih varuje lokalna skupnost. Tako imamo na območju LAS Pri dobrih ljudeh 16 naravnih vrednot državnega pomena ter 6 naravnih vrednot lokalnega pomena. Prav tako imamo na območju 8 naravnih vrednot – točk državnega pomena ter 3 naravne vrednote – točke lokalnega pomena. Na naravnih vrednotah se lahko posegi in dejavnosti izvajajo le, če ni drugih prostorskih ali tehničnih možnosti, pa tudi v tem primeru jih je treba opravljati tako, da se naravna vrednota ne uniči in da se ne spreminjajo tiste lastnosti, zaradi katerih je bil del narave spoznan za naravno vrednoto. Na tej se praviloma ohranja obstoječa raba, možna pa je tudi takšna sonaravna raba, ki ne ogroža obstoja naravne vrednote in ne ovira njenega varstva. Naravno vrednoto in neposredno okolico se po predpisanem postopku lahko uredi za obisk javnosti z nadaljevanjem poti, razgledišč, počivališč, postavitvijo ograj, tabel z informacijami, opozorili in podobno (Vir: <http://www.arso.gov.si>). Prav v tem vidimo priložnost za območje LAS Pri dobrih ljudeh. Nekaj od naravnih vrednot imamo na območju že ustrezno označenih in so tudi dobro obiskane. Je pa potencial večji in bi bilo potrebno samo označevanje poenotiti in javnosti ponuditi zaokroženo ponudbo pod enovito celostno podobo.

Ekološko pomembna območja

Ekološko pomembno območje je po Zakonu o ohranjanju narave območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh imamo dve ekološko pomembni območji. To sta ekološko pomembno območje Goričko ter Mura-Radmožanci. V ekološko pomembno območje Goričko spada občina Kobilje v celoti in občina Dobrovnik delno. Ekološko pomembno območje Goričko predstavlja gričevnato pokrajino na značilni geološki podlagi (kisla silikatna peščena tla). Predstavlja eno izmed najbolj ohranjenih tradicionalnih kulturnih krajin v tem delu Srednje Evrope. Obsežno območje ekstenzivne kmetijske rabe – vlažni in suhi travniki, visokodebelni sadovnjaki, mokrišča in akumulacije pogojujejo razvoj pester flore in favne mokrišč ter segetalne in ruderalne flore. Posebnost so primarni gozdovi rdečega bora. Velika pestrost rastlinskih, živalskih vrst in habitatnih tipov ter veliko število zavarovanih, redkih in ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter pomembnih habitatnih tipov. Drugo večje ekološko pomembno območje je območje Mura-Radmožanci, ki zajema vasi Črenšovci, Velika Polana, Turnišče, Lendava, Dobrovnik. Ekološko pomembno območje Mura-Radmožanci obsega poplavno območje in del nekdanjega vplivnega območja naše največje reke v subpanonskem biogeografskem območju od Šentilja do Murske šume in tromeje med Slovenijo, Hrvaško in Madžarsko. V spodnjem toku Mure zajema tudi pokrajino v okolici Gornje, Srednje in Dolnje Bistrice, Hotize in Lakoša. Značilne so številne struge, stranske struge, mrtvice in depresije, kjer izredno raznolike hidrološke razmere pogojujejo obstoj različnih vodnih, obvodnih in močvirskih habitatov. Poplavne gozdove tvorijo raznovrstna gozdna vegetacija od vrbovij do dobovo s številnimi vrstnimi združbami in redkimi ter ogroženimi vrstami. Tukaj se pojavlja veliko število ogroženih rastlinskih vrst, ki jih najdemo le še v tem delu Slovenije (škarjica, plavček) ter številne ogrožene in zavarovane živalske vrste (dvoživke, ptiči, ribe - senčica in žuželke). Doslej je bilo tukaj ugotovljenih več kot 600 vrst rastlin, 200 vrst ptic - od tega 110 gnezdičk, 30 vrst sesalcev, 15 vrst dvoživk, 10 vrst plazilcev, 45 vrst rib, 50 vrst kačjih pastirjev, dobrih 1200 vrst hroščev, 1200 vrst metuljev, 95 vrst polžev ter školjk.

5.1.4 Stanje infrastrukture in opremljenosti z osnovnimi storitvami

5.1.4.1 Prometna infrastruktura

Območje LAS Pri dobrih ljudeh ima ugodno prometno pozicijo, saj leži ob V. Panevropskem cestnem in železniškem koridorju. Čez območje LAS Pri dobrih ljudeh poteka nacionalna avtocesta v dolžini 37,8 km, ena glavna cesta II. reda in ena glavna železniška proga, ki gre skozi občino Beltinci. Dodatna železniška linija poteka od Lendave proti Hrvaški. Glede na podatke o količini pretovorjenega blaga se med nacionalno pomembne železniške postaje uvršča postaja Lendava. V prihodnosti pa je planirana nova regionalna železniška proga Murska Sobota-Lendava, Lendava-državna meja pri Dolgi vasi. Skupna dolžina javnih cest na območju LAS Pri dobrih ljudeh znaša 647,5 km, od tega je 145,3 km državnih, 502,4 km pa občinskih cest. Gostota cestnega prometa znaša na območju LAS Pri dobrih ljudeh 2,06 km/km², kar je nekaj več kot državno povprečje, ki znaša 1,9 km/km².

5.1.4.2 Komunalna infrastruktura

Oskrba z pitno vodo

Na območju občin, vključenih v LAS Pri dobrih ljudeh so še v uporabi vodni viri, ki so neustrezne kakovosti zaradi povišanih nitratov in pesticidov ter mikrobiološke neskladnosti. Za cevovode so značilni neustrezni tlaki in premajhne dimenzije ter prenizki pretoki vode, ki v bodoče ne omogočajo varne oskrbe s pitno vodo prebivalcev. Obstoječi cevovodi ne omogočajo nemotene oskrbe s pitno vodo, saj prihaja do pogostih okvar in prelomov in zaradi tega do prekinitev dobav vode. Poleg tega so na območju nezadostne kapacitete vodohramov, zaradi česar prihaja v končni porabi do motenj oskrbe s pitno vodo. V primeru izpada kateregakoli sedanjega vodnega vira tudi ni zagotovljenih rezervnih vodnih virov.

Povprečna poraba vode na prebivalca na območju LAS Pri dobrih ljudeh znaša 45,14 m³ na leto, kar je za slabih 7,5% več kot povprečje v Sloveniji (42 m³ na leto).

Ker je sedanji vodovodni sistem neustrezen se je pristopilo k projektu Oskrba s pitno vodo Pomurja – sistem A. Z izvedbo projekta bo tako zagotovljena dolgoročno varna, kakovostna in zanesljiva vodooskrba v občinah Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Občina Beltinci je vključena v projekt Oskrba s pitno vodo Pomurja – sistem B. Projekt – sistem A je zaključena celota, saj zajema izgradnjo vodnih virov, transportnih, primarnih in sekundarnih cevovodov s pripadajočimi objekti, s čimer bo zagotovljena celovitost oskrbe z vodo po zaključku projekta, ki bo dokončan v letu 2015 z izgradnjo 130 km novega vodovodnega sistema in povečanjem kapacitet na vodnih virih Turnišče in Gaberje.

Na vodovodni sistem območja je priključenih velika večina prebivalcev.

Odvajanje in čiščenje odpadnih voda

Stanje na področju odvajanja in čiščenja odpadnih voda se na območju LAS Pri dobrih ljudeh v zadnjih letih relativno hitro izboljšuje z gradnjo kanalizacijskih omrežij v posameznih naseljih ali večjih območjih posameznih občin ter z vzporedno izgradnjo čistilnih naprav. Praktično je celotno območje z sistemi odvajanja in čiščenja že pokrito.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je na kanalizacijske sisteme priključenih 92,5% vseh gospodinjstev. Skupna dolžina kanalizacijskega omrežja je 287.428 m, katero skupno čisti 10 čistilnih naprav. Povprečna proizvodnja odpadne vode na prebivalca v enem letu znaša 39,89 m³.

Ravnanje z odpadki

Področje ravnanja z odpadki je na območju LAS Pri dobrih ljudeh relativno dobro urejeno. Vse občine imajo urejeno zbiranje odpadkov, ki se praviloma ločujejo že pri izvoru oz. pri povzročitelju odpadkov. Odvozi so urejeni po tedenskih ali mesečnih urnikih in se vršijo na odlagališča regijskega značaja. Obvezno gospodarsko javno službo odlaganja ostankov predelave ali odstranjevanja komunalnih odpadkov za območje Pomurja pa opravlja Javno podjetje Center za ravnanje z odpadki Puconci d.o.o.. Prebivalci območja LAS Pri dobrih ljudeh proizvedejo manj odpadkov kot je povprečje za Slovenijo. Iz tega razloga je tudi količina komunalnih odpadkov, zbranih z javnim odvozom, kakor tudi odloženih odpadkov nižja kot slovensko povprečje.

5.1.4.3 Telekomunikacijska infrastruktura

Pokritost z mobilno telefonijo je, z redkimi manjšimi območji slabih ali signalov iz drugih (tujih) omrežij, že domala popolna za GSM tehnologijo in UMTS signal. Izjema so okolica Bukovnice, Dolge vasi ter Dobrovniških goric. Signal 4. generacije tehnologij mobilnih omrežij LTE/4G od ponudnika Telekom Slovenije, ki prinaša občutno hitrejše in odzivnejše mobilne širokopasovne podatkovne storitve, pa je trenutno na območju LAS Pri dobrih ljudeh pokriti v krajih Beltinci, Dobrovnik, Lendava, Lendavske Gorice, Odranci, Petišovci, Turnišče.

Vse občine imajo v večji meri vzpostavljen dostop do interneta kar zagotavljajo preko zasebnih omrežij in ponudnikov. Izjema je občina Odranci, ki je optično omrežje zgradila sama. Največja ponudnika širokopasovnega interneta ter drugih storitev na območju LAS Pri dobrih ljudeh sta Telekom Slovenije ter Telemach.

5.1.4.4 Poslovne cone

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je skupno 7 poslovnih con, ki so komunalno dobro opremljene. Skupna velikost vseh poslovnih con znaša 314 ha. Na vseh poslovnih conah deluje skupno 37 podjetij. Vse cone se lahko tudi dodatno razširijo. Največja poslovna cona je Poslovno-industrijska cona Lendava, ki se razteza na območju 158 ha. Leži jugovzhodno od mesta Lendava, zaokrožuje jo avtocesta Ljubljana – Budimpešta, to je 5. Evropski cestni koridor Barcelona – Kijev. Na samem vhodu v cono je avtocestni dovoz/izvoz, ki je le 3 km od Madžarska in Hrvaške meje. Skozi cono pelje železniška proga Lendava (SLO) – Čakovec (CRO). Velik del prostora je namenjena poslovni dejavnosti podjetja Nafta (petrokemija, strojništvo) in njeni načrtovani razvojni dejavnosti (biodizel, nova tovarna metanola...). V prostoru, ki je lociran južno od ceste proti naselju Trimlini je še podjetje Novartis-Lek (farmacija). Med tem prostorom in cesto, ki na nek način deli cono po namembnosti rabe prostora je zeleni pas z gozdičkom ter površine namenjene za kmetijsko proizvodnjo v rastlinjakih. Ob mestni vpadnici v poslovno industrijsko cono je namenjen prostor za mala in srednja podjetja. Med pomembnejša sodita Daichen Varstroj d.d. (kovinsko predelovalna dejavnost, varilstvo) in Varis d.d. (proizvodnja sanitarnih kabin). Na razpolago je več komunalno opremljenih parcel in poslovnih prostorov za različne dejavnosti (proizvodnja, skladiščenje, pisarne). Na samem vhodu v cono je večja proizvodna hala velikosti 4.000 m² namenjena poslovnim prostorom. Prav tako je zelo uspešna poslovna cona v Odrancih, ki je polno zasedena. Na njej delujejo 6 podjetij. Poslovni coni v Kobilju in Turnišču sta trenutno še nezasedeni. Poslovna cona Ogradi v Črenšovcih je komunalno opremljena, v njej trenutno delujejo tri večja podjetja.

5.1.4.5 Osnovne storitve na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je skupno 8 poštних uradov, po vsaki občini eden. Krajevnega urada, kot izpostave upravne enote nimata zgolj občini Kobilje in Odranci. Vsaka občina ima svojo osnovno šolo, občina Črenšovci ima dve. V občini Lendava deluje dvojezična srednja šola. Skupno je na območju LAS pri dobrih ljudeh 19 vrtcev. Največ jih imata občini Beltinci in Lendava, obe po 6. Kot zdravstveno-socialna infrastruktura se štejejo zdravstveni domovi, zobozdravniki, lekarne, domovi za starejše ter druge socialne ustanove. Skupno jih je na območju LAS Pri dobrih ljudeh 22. Največ športno-rekreacijske infrastrukture je na območju občine Lendava in to 28 od skupno 80. Številčno dobro je zastopana tudi občina Beltinci in občina Črenšovci. Večnamenski objekti se po večini nahajajo v vsaki vasi. Skupno jih je na območju LAS Pri dobrih ljudeh 52. Največ jih je v občini Lendava in to 24. Vsaka občina razpolaga tudi z enim kulturnim domom, njihovo stanje in oprema sta na zelo visoki ravni. Največ muzejev se nahaja v občini Beltinci in to 4, skupno pa jih je na območju LAS Pri dobrih ljudeh 17. Nekoliko slabša je infrastruktura na področju turističnih informacijskih centrov. Z temi ne razpolagajo občine Črenšovci, Kobilje, Odranci in Turnišče. Sta pa dva turistična informativna centra v občini Beltinci ter po eden v ostalih občinah.

Na območju LAS pri dobrih ljudeh je registriranih veliko športnih društev v različnih športnih panogah. Po opravljeni analizi stanja kaže, da je športno-rekreativne infrastrukture kar nekaj. Problem je, da je večina športno-rekreativnih objektov dotrajanih in v zelo slabem stanju ter da imajo ti objekti neurejena lastniška razmerja glede zemljišča na katerih ležijo. Vse to deluje zaviralno na razvoj športnega udejstvovanja občanov in s tem na zdravje in počutje ljudi. Potrebno bi bilo zagotoviti primerne spremljajoče objekte in potrebno infrastrukturo, ki bo omogočala nadaljnji razvoj športno-rekreativne aktivnosti.

Večina večnamenskih objektov oz. vaško-gasilskih domov je v relativno »slabem« stanju. Neprimerni in dotrajani gradbeni materiali, slabe izolativne lastnosti, visoki stroški vzdrževanj so pereča tema vsakokratnih sestankov predstavnikov vaških skupnosti. Potrebne so rekonstrukcije teh objektov, da bi se ob minimalnih stroških vzpostavili prostori za razna medgeneracijska druženja in kulturna ter druga udejstvovanja. Tako je večina večnamenskih objektov oz. vaško-gasilskih domov potrebnih obnove predvsem v energetskega smislu. Nekaterim domovom je potrebno dati ustrezno vsebino, da bi »zaživel«.

Tabela 5: Osnovne storitve na podeželju LAS Pri dobrih ljudeh, 2014

Občine	Število objektov											
	Pošta	Krajevni urad	Občinska uprava	Šola	Vrtec	Zdravstveno socialna infrastruktura	Športno- rekreativna infrastruktura	Večnamenski objekti / vaško gasilski domovi	Kulturni domovi	Muzeji	TIC	
Beltinci	1	1	1	1	6	4	15	8	1	4	2	
Črenšovci	1	1	1	2	2	3	11	6	1	3	0	
Dobrovnik	1	1	1	1	1	1	3	3	1	1	1	
Kobilje	1	0	1	1	1	0	2	1	1	0	0	
Lendava	1	1	1	4	6	11	28	24	1	2	1	
Odranci	1	0	1	1	1	0	4	1	1	4	0	
Turnišče	1	1	1	1	1	2	16	5	1	2	0	
Velika Polana	1	1	1	1	1	1	1	4	1	1	1	
SKUPAJ	8	6	8	12	19	22	80	52	8	17	5	

Vir: Občine območja LAS Pri dobrih ljudeh

5.1.5 Opis stanja okolja

5.1.5.1 Podnebje

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh imamo **zmerno celinsko podnebje**, ki je posledica lege pokrajine na obrobju Panonske kotline. Dokazuje, da se podnebje spreminja, najdemo tudi pri nas. Na to kažejo pogostejši temperaturni ekstremi, najbolj boleče pa nas na to opozarjajo **vremenske ujme**. Vremenske razmere nam vedno znova dokazujejo, da sodobna družba z moderno tehnologijo še zdaleč ni tako neranljiva, kot si radi predstavljamo in kot bi si to želeli. Tudi območje LAS Pri dobrih ljudeh v tem pogledu ni izjema. Ni dolgo tega, ko nas je prizadela **katastrofalna suša** (leta 2000 in 2003), **poplave** (leta 1998 in 2005, 2009), **uničujoča toča** (leta 2004, 2008 in 2009), **neurje z močnim vetrom** (leta 2008 in 2009), pogostejši in izrazitejši pa so tudi **vročinski valovi**, ki nam otežujejo življenje v poletnih mesecih (Vir: Društvo geografov Pomurja).

5.1.5.2 Vodovje

Vodovje območja LAS Pri dobrih ljudeh tvorijo: reka Mura ter njeni rokavi oz. mrtvice, potoki (Ledava, Črnc, Kobiljski potok, Kopica...), jezerc, ribniki in gramozne jame. Glede vodnega režima širšega območja porečja Mure obstaja veliko nasprotujočih si mnenj. Večina strokovnjakov se pa vendarle strinja z naslednjimi ugotovitvami:

- zaradi specifične podlage in tipike rečnih nanosov - njihove starosti, debeline, plastovitosti itd. - ter glede na sam relief širšega območja, ki obdaja strugo reke Mure, je vpliv vodne mase iz same struge reke na nivo podtalnice v okolici zelo velik in daljnosežen;
- z ujetjem reke med nasipe in njeno delno regulacijo se je njen pretok povečal in s tem tudi njena erozijska moč – tako se je struga reke poglobila od nekaj deset centimetrov do več kot enega metra,
- zaradi prejšnjega razloga in zaradi agrarnih posegov na samih zemljiščih – regulacije manjših potokov in pritokov ter melioracije – se je drastično znižal nivo podtalnice, kar se odraža tudi na spremembah rastlinskega pokrova površja in izsuševanju mrtvic ter s tem povezanega propada vodnih habitatov;
- onesnaženost površinskih voda je v zadnjem času celo nekoliko manjša, medtem pa se kakovost podtalnice nezadržno slabša, in sicer zaradi posledic intenzivnega kmetovanja ter počasnega in vztrajnega izpiranja oziroma pronicanja viška gnojil in škropiv skozi plasti zemlje do podtalnice;

- zmanjšanje poplavnega območja reke Mure ima tudi negativne ekološke posledice – spreminjanje avtohtone vegetacije, izginevanje vodnih habitatov, padec podtalnice, povečana erozija, manjša samoočiščevalna sposobnost idr..

Kljub vsem napakam, storjenim v preteklosti pri gospodarjenju z obmurskim prostorom, pa porečje Mure še vedno predstavlja primer dokaj dobro ohranjenega ekosistema nižinske reke.

Reka Mura z mrtvicami in pritoki

Mura izvira v Nizkih Turah v Avstriji in je dolga 444 km. V Dravo se izliva pri Legradu na Hrvaškem. Iz alpske preide Mura v Slovenijo v nižinsko reko, za katero je bil nekdanj širok rečni prostor, s številnimi vijugami, stranskimi rokavi, zatoki, prodišči, poplavnimi logi in mrtvicami. Danes je večji del reke speljan v stalno strugo, kljub temu pa še vedno najdemo ob Muri mnoge rastlinske in živalske vrste, ki so drugod zaradi uničujočega vpliva človeka že povsem izginile. Območje Mure je naravoslovno zanimivo v slovenskem in evropskem merilu. Najpomembnejša naravna dediščina so poplavni logi, mrtvice, močvirni travniki in prodišča. Za mrtvice (ostanke nekdanjega rečnega toka), imenovane tudi »mrtvi rokavi Mure« - so značilna nahajališča predstavnikov subpanonskih rastlinskih in živalskih vrst, ki tod dosegajo zahodno mejo razširjenosti. Med mrtvicami velja omeniti Veliko Kocijo in Hotiško jezero – Gjilek.

Bukovniško jezero

Južno od slikovitega obcestnega naselja Bukovnica občine Moravske Toplice, na jugovzhodu Goričkega, leži v dolini potoka Bukovnice med gozdovi na južnih obronkih Goričkega umetno jezero, ki ga polni voda istoimenskega potoka. Iz severovzhodne smeri priteka v jezero še en manjši potok. Jezero je nastalo kot protipoplavni ukrep, z regulacijskimi deli ob reki Ledavi in njenih pritokih, ki so zajezili tudi povirje Bukovniškega potoka. Ojezerjene je bilo sprva namenjeno ribogojništvu, pozneje pa se je razvil še ribolov in športni ribolov. Ribolovno so zanimivi amur, linj, krap, ploščič in ostriž.

5.1.5.3 Rastlinstvo

Območje LAS Pri dobrih ljudeh je že dolgo znano med slovenskimi, hrvaškimi in tudi tujimi botaniki kot primer izredno zanimivih in pestrih nižinskih vodnih in obvodnih habitatov. Skozi desetletja so sicer nekatere zanimive rastlinske vrste izginile, druge so se spet pojavile. Po objavljenih in neobjavljenih podatkih, ki so na razpolago, rastejo na tem območju zelo zanimive rastlinske vrste. Vegetacijski pokrov prostora ob Muri sestavljajo še številne druge vrste, ki sicer niso tako redke ali ogrožene, so pa pomembne, ker se pojavljajo kot pomemben del tipologije nižinskega obrečnega ekosistema. Tu velja izpostaviti drevesne vrste, kot so: dob, črna jelša (izredno pomembni so redki sestoji jelše – Alnetumi), vrez, jesen, celotno vrbovje, topoli in druge mehko lesne ter hitro rastoče drevesne vrste, nato pa še nekatera zelišča, npr.: pegasti kačnik, volčja jagoda, vraničnik, kalužnica, večina dristavcev, trst, šaše, ločke, ostrice itd.

Rastlinske vrste z Rdečega seznama, ki rastejo na območju ob reki Muri so: beli lokvanj, rumeni blatnik, žabji šejek, grbasta vodna leča, navadna vodna lečica, navadna strelišča (ponovno), kobulasta vodoljuba, velika trobelika, drobnocvetna torilnica, vodni orešek (izginila), pikasti mišjak, navadna mešinka.

5.1.5.4 Živalstvo

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je registriranih preko 30 vrst sesalcev, 200 vrst ptičev, 8 vrst plazilcev, 15 vrst dvoživk, več kot 40 ribjih vrst, 100 vrst polžev in školjk ter več kot 1000 vrst hroščev in metuljev. Od živalskih vrst so na obmurskem območju najbolj raziskane ptice in kačji pastirji, dobro je tudi poznavanje ribjih vrst. Vsekakor po pomenu izstopajo zlasti ptice, ki so nekatere izredno občutljive na spremembe v okolju in ker so na vrhu prehranjevalnih spletov, so odlični indikatorji stanja nekega okolja. Nekatero najbolj prepoznavno ptico območja LAS Pri dobrih ljudeh so: siva čaplja, bela štorčja, črna štorčja, čopasti ponirek, kragulj, skobec, navadna postovka, sršenar, čigra, trstni strnad in veliki strnad. Med divjadjo lahko na območju LAS Pri dobrih ljudeh najdemo poljskega zajca, jerebico, fazana, srnjad ter tudi divjo svinjo. Med dvoživkami prevladujejo različne vrste žab (sekulja, zelena rega, krastača, pisana žaba), katerih življenjski prostor se je zelo zmanjšal z osušenjem mokrih travnikov in s posegi na novo pridobljenih kmetijskih površin. Ribe so od nekdanj predstavljale veliko bogastvo Mure in spremljajočih mlak ter mrtvic. Z razvojem ribištva in nestrokovnih posegov ribičev v naravno ravnovesje (predvsem z vnosom tujerodnih vrst, kot sta amur in ostriž) ter s povečanim onesnaževanjem se je izgubilo veliko izredno zanimivih vrst, predvsem velja to za veliko senčico, potočnega piškurja, divjo obliko krapa.

Ribe bi v reki Muri od izvira do izliva predstavili skozi pet pasov: postrvji in lipanski ribji pas, mrenski ribji pas, stare, stranske struge – rokavi, počasi tekoči rečni predeli, potoki in grmičevja ter ploščičev ribji pas. V reki so ohranjene stotine ribjih vrst kot npr.: kapelj, postrv, pisanka, sulec, lipan, upiravec, blistavec, menek, podust, mrena, klenič, jez, platnica, bolen, klen, ogrica, rdečeperka, beloplavuti golobček, golobček, navadni ostrž, čep, smrkeža, nežica, zlata nežica, pohra, babica, golobiček, mrenič, pisanka, pezdirk, klen, belica, velika senčica, činklja, potočni piškur, som, šarenka, sončni ostrž, srebrni koreselj in zlati koreselj.

5.1.5.5 Tla in površje

Degradirana območja zaradi opuščene dejavnosti

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je po podatkih interaktivnega spletnega atlasa Geopedia evidentiranih 4 degradiranih območij. Tri degradirana območja se nahajajo v občini Lendava ter ena v občini Dobrovnik. V občini Lendava se tako nahaja največje degradirano območje v Sloveniji, to je rafinerija nafte, ki zajema velikost kar 72 ha. Degradacijo tega območja je povzročila industrija, ki pa je sedaj delno opuščena, stara dejavnost. Naslednje degradirano območje, ki ga je povzročila industrija je opekarna v Dolgi vasi, katere dejavnost pa je v celoti opuščena. Nato imamo še dve degradirani območji, katero degradacijo je povzročila vojaška dejavnost. Gre za staro vojašnico – karavlo v Lendavi ter karavlo v Žitkovcih v občini Dobrovnik. Obe sta povsem opuščeni.

5.1.5.6 Učinkovita raba energije in obnovljivi viri energije

Območje LAS razpolaga z zelo raznolikim okoljem kar se tiče narave in živih bitij. Pri tem je zelo velikega pomena, da se pri varovanju okolja osredotočamo tudi na posredne in neposredne vplive na okolje, ki jih povzroča raba in izraba energetskih virov. Ključnega pomena pri tem je za območje LAS razmerje in vpliv med rabo energije in izrabo endogenih potencialov energetskih virov. Dejstvo je, da je v vsakem okolju potrebno doseči konsenz med ključnimi akterji, nacionalnimi akti kot tudi občinskimi strateškimi plani pri poseganju v okolje, kjer mora imeti vedno prioriteto delo in aktivnosti, ki se nanašajo na nižanje porabe energije (eksogenih in endogenih virov) in šele v drugem koraku smotrno t.j. zeleno oz. tudi večkrat omenjeno okoljsko sprejemljivo izkoriščanje endogenih potencialov obnovljivih virov energije. Samo izboljšanje stanja okolja območja LAS mora v prihodnjem obdobju nujno in prioritarno vključevati generalno smernico za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov (CO₂ emisij) in s tem ciljem povezane podpore kreiranju in implementaciji nizkoogljičnih projektov, kot tudi projektov, ki bodo zmanjševali količine in urejali področje sortiranja odpadkov. V ključnih segmentih dela pa se ne sme pozabiti tudi na energetska optimizacijo infrastrukture v vseh treh sektorjih z mehкими in investicijskimi ukrepi ter na medsektorske ukrepe in aktivnosti za pospeševanje trajnostne mobilnosti na območju LAS.

Trenutno razpoložljivi podatki namreč kažejo, da je poraba energije v vseh treh sektorjih na območju LAS sorazmerno visoka in predstavlja na letnem nivoju 257.514,1 MWh v gospodinjstvih, 6.136,6 MWh v javnem sektorju in 41.703,5 MWh v gospodarstvu. Kljub sorazmerno visokemu potencialu endogenih potencialov obnovljivih virov energije s katerim razpolaga območje LAS, kateri je nad slovenskih povprečjem, nam energetska ocena porabe postreže s podatkom, da se na območju LAS izkorišča za energetske potrebe v skupni energetski bilanci za ogrevanje vseh treh sektorjev 58,2 % endogenih potencialov obnovljivih virov energije. Pri tem je nujno, da izpostavimo, da je med endogenimi potenciali obnovljivih virov energije zelo pomembna sončna energija, ki jo je potrebno izkoriščati pasivno in aktivno, biomasa in sicer predvsem lesna biomasa, kot tudi geotermalna energija, kjer predstavlja velik potencial izkoriščanja le-te energije preko toplotnih črpalk. Kar se tiče biomase, mora območje ustrezno optimirati in sorazmerno balansirati med potrebami kmetijstva (prehrane in živinoreje) in energije, pri lesni biomasi pa je dejstvo, da imamo na območju LAS 7.852 ha gozda, kjer se ne izkorišča celoten potencial. Naslednji ključni kazalnik območja LAS, s katerim se intenzivno ukvarjajo tudi na ravni Evropske unije v Pisarni Konvencije županov, pa so emisije toplogrednih plinov (CO₂ emisije). Nekatere občine z območja LAS so že pristopile h Konvenciji županov in tudi pripravile ter sprejele občinske strateške dokumente pod imenom Akcijski načrti za trajnostno energijo – SEAP (Sustainable energy action plan) s predpostavko, kako do leta 2020 znižati CO₂ emisije za najmanj 20%. V tem duhu in v tej smeri je smiselno, da deluje tudi celotno območje LAS. Trenutno namreč razpolagamo s podatkom, da se na območju LAS na letnem nivoju za namen ogrevanja ustvarja 40.846 t CO₂ emisij.

Dejstvo, ki temelji na parcialnih analizah v različnih sektorjih in na območju določenih lokalnih skupnostih območja LAS je, da sama energetska učinkovitost trenutno ni na dovolj visokem nivoju, se pravi, da obstaja velik potencial za znižanje rabe energije preko različnih izobraževanj na temo varovanja okolja

in ohranjanja narave preko varčevanja z energijo in nižanjem količin ter sortiranjem odpadkov. V končni fazi je zelo pomembno, da bo izveden širok spekter usposabljanj in s tem dvignjena ozaveščenost lokalnega prebivalstva. Kot argument pri tem bi izpostavili tudi višino porabe električne energije v vseh treh sektorjih na območju LAS in sicer v letu 2005, ko je bilo na letnem nivoju porabljenih 111.092,6 MWh, v primerjavi z letom 2009, ko je bila celotna poraba 133.297,8 MWh. Energetika pomeni tudi velik izziv v prihodnjem obdobju zaradi potenciala, ki obstaja v povezavi z drugimi sektorji, saj imajo rešitve na energetskem nivoju širše učinke in dodano vrednost. Pri tem je potrebno nameniti tudi pozornost inovativnim pristopom v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«) za pripravo novih tehnologij. Konkretna področja, ki so identificirana so lahko aplikativni razvoj pilotnih tehnologij/pilotnega modela za ogrevanje stavb in razsvetljevanje stavb s pomočjo sonca, inovativni pristop identifikacije ogroženosti in ocenitve posameznih kapacitet lesne biomase v gozdovih, kmetijstvo in z njim povezani potenciali samooskbnosti kmetijskih gospodarstev, kot tudi konkretni izzivi pri namakanju / zalivanju in varčevanje vode v stanovanjih ter uporaba naravnih gradbenih materialov. Vsi ti konkretni projekti imajo v prvi vrsti cilj nižanje CO₂ emisij, pri čemer so zelo pomembni tudi vzporedno doseženi rezultati, kot so povečanje podjetij, število zaposlenih, večanje BDP-ja na območju oz. preusmeritev privarčevanega deleža kapitala v druge segmente. V kolikor pa se ozremo samo na okolje, katerega zaznamo ob pogledu, pa je velikokrat problematika lokalnih skupnosti, ki naročajo in v naše okolje porinejo malo infrastrukturo (koši za smeti, klopi, parkirišča za kolesa), ki zelo izstopa in nima upoštevanega LCA principa. In pri tej problematiki bi morali na podlagi zagovorništva civilnega sektorja in iskanja ustreznih rešitev najti primernejše in okoljsko bolj sprejemljive rešitve posameznih primerov. Seveda to spet pomeni aktivacija podjetniškega potenciala, ki lahko v prihodnjih letih s temi pilotnimi rešitvami doseže tudi druga območja in tako zagotovimo trajnost rezultatov.

Gospodarska in finančna kriza je ohromila gospodarstvo, kar se pozna z vedno večjo brezposelnostjo tudi na območju LAS. S tem pa narašča število socialno revnih gospodinjstev oz. energetska revščina. Poraba energije v gospodinjstvih neprestano narašča. Prav tako se povečujejo cene energentov za ogrevanje, zato predstavlja strošek toplotne in električne energije največji delež odhodka v gospodinjstvu. Nevarnost je, da se bo zaradi vse večje brezposelnosti in naraščanja cen toplotne in električne energije vedno več gospodinjstev znašlo v najnižem družbeno razrednem sloju, katerih glavna miselnost bo, kako preživeti svojo družino. Med najbolj ranljive socialne skupine so tiste z najnižimi dohodki, na primer osebe starejše od 65 let, enostarševske družine, brezposelne osebe ali osebe, ki prejemajo socialna nadomestila.

5.2 Gospodarski položaj območja LAS

5.2.1 Opis glavnih gospodarskih dejavnosti območja LAS Pri dobrih ljudeh

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je po podatkih iz leta 2014 skupno delovalo 1.228 gospodarskih subjektov, ki so zaposlovali 3.841 oseb in skupno ustvarili 431.352.366,00 EUR celotnih prihodkov. Če navedene podatke primerjamo z podatki za celotno Slovenijo, predstavljajo gospodarski subjekti iz območja LAS Pri dobrih ljudeh 0,94% vseh gospodarskih subjektov v Sloveniji. Celotni prihodki iz vseh dejavnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh tako predstavljajo 0,51% celotnih prihodkov v Sloveniji. Zaposleni v vseh gospodarskih subjektih na območju LAS Pri dobrih ljudeh predstavljajo 0,81% vseh zaposlenih na ravni Slovenije.

V nadaljevanju podajamo opis glavnih dejavnosti po SKD 2008 območja LAS. Podatki so povzeti iz baze podatkov AJPES ter Bonitete.si, ponudniku poslovnih in bonitetnih informacij. Navedeni podatki v nadaljevanju so vezani na podjetja, ki imajo sedež na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Osnovno dejavnost na območju LAS Pri dobrih ljudeh predstavlja **predelovalna dejavnost**, ki ustvari dobrih 40% vseh celotnih prihodkov na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Ta dejavnost zaposluje tudi največ oseb. V najmanjši občini na območju LAS Pri dobrih ljudeh, to je občini Odranci, ustvari 14 gospodarskih subjektov kar čez 100 mio EUR celotnih prihodkov, kar predstavlja čez 57% vseh celotnih prihodkov v predelovalni dejavnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Občina Odranci predstavlja primer dobre prakse tudi na ravni države. Poslovna cona v občini je tudi v polni meri zasedena. Čez 97% celotnih prihodkov ter 85% vseh zaposlenih v predelovalni dejavnosti v občini Odranci ustvari podjetje CARTHAGO d.o.o., ki proizvaja avtodome. Ostale celotne prihodke ustvari še nekaj družb z omejeno odgovornostjo ter posamezni samostojni podjetniki.

Naslednja občina, v kateri se ustvarja večje celotne prihodke ter zaposluje večje število oseb v predelovalni dejavnosti je občina Lendava. Tako 66 gospodarskih subjektov, ki zaposluje 632 oseb

ustvari dobrih 46 mio EUR celotnih prihodkov. Največ celotnih prihodkov ter največ zaposlenih ima podjetje DAIHEN VARSTROJ d.d., ki proizvaja varilne aparate. Potem so še tu večja podjetja kot Elektromaterial Lendava d.d., Nafta strojna d.o.o., EM IPO d.o.o., ARTEX d.o.o. in ostali. Večino celotnih prihodkov v predelovalni dejavnosti v občini Lendava ustvarijo gospodarske družbe, samostojni podjetniki ustvarijo zgolj dobre 3%.

Naslednja dejavnost, ki skupno ustvari čez 20% celotnih prihodkov na območju LAS Pri dobrih ljudeh je **dejavnost trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil**. V tej dejavnosti gospodarski subjekti ustvarijo največ celotnih prihodkov ter zaposlujejo največ oseb na območju občine Lendava. Tako 117 gospodarskih subjektov zaposluje 183 oseb ter ustvari čez 54 mio EUR celotnih prihodkov, kar predstavlja čez 61% vseh celotnih prihodkov dejavnosti trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil. Podjetje z najvišjimi celotnimi prihodki ter največ zaposlenimi v tej dejavnosti na območju občine Lendava je podjetje Kocet d.o.o.. Podjetje upravlja z večjim franšiznim trgovskim centrom. Ostala večja podjetja na območju občine Lendava v dejavnosti trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil so še ZTT, d.o.o., EKO-NAFTA d.o.o., Varis d.d., Bamatex d.o.o. in drugi. Po višini celotnih prihodkov, ustvarjenih v dejavnosti trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil so na drugem mestu gospodarski subjekti iz območja občine Turnišče. Tako skupno 16 gospodarskih subjektov zaposluje 33 oseb ter ustvari slabih 22 mio EUR celotnih prihodkov, kar predstavlja več kot 24% vseh celotnih prihodkov dejavnosti trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil. Podjetje z največjimi celotnimi prihodki ter največ zaposlenimi v dejavnosti trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil na območju občine Turnišče je Agrocorn d.o.o..

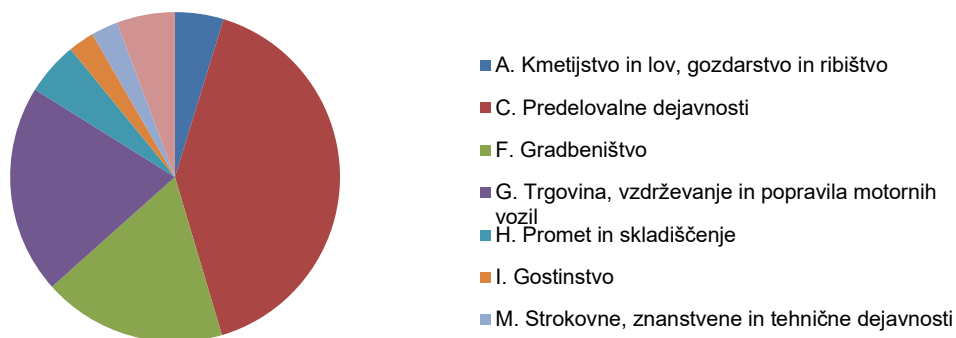
Tretja dejavnost po vrstnem redu, ki ustvari slabih 18% vseh celotnih prihodkov, na območju LAS Pri dobrih ljudeh, je **dejavnost gradbeništva**. Največ celotnih prihodkov ter največ zaposlenih v dejavnosti gradbeništva ustvarijo gospodarski subjekti na območju občine Lendava. Tako 48 gospodarskih subjektov zaposluje 385 oseb ter ustvari nekaj več kot 35 mio EUR celotnih prihodkov, kar predstavlja dobrih 45% celotnih prihodkov v dejavnosti gradbeništva na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Največje gradbeno podjetje na območju občine Lendava je Varis Lendava d.o.o.. Podjetje tako ustvari dobrih 44% celotnih prihodkov ter zaposluje 40% oseb v dejavnosti gradbeništva na območju občine Lendava. Ostala večja gradbena podjetja so še Nasvoje d.o.o., Legartis d.o.o., Nograd d.o.o. ter Elektrostudio d.o.o.. Na območju občine Beltinci 62 gospodarskih subjektov zaposluje 306 oseb in ustvari slabih 27 mio EUR celotnih prihodkov, kar predstavlja 34% vseh celotnih prihodkov v dejavnosti gradbeništva na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Največje gradbeno podjetje na območju občine Beltinci je POMGRAD – CP d.d., ki ustvari dobrih 44% celotnih prihodkov ter zaposluje 32% oseb v dejavnosti gradbeništva na območju občine Beltinci. Ostala večja podjetja v dejavnosti gradbeništva na območju občine Beltinci so POMGRAD – VGP d.d., Zidarstvo Maučec d.o.o., Klima storitve d.o.o. ter Elektro inženiring Tramar d.o.o..

Dejavnost prometa in skladiščenja je na območju LAS Pri dobrih ljudeh glede na celotne prihodke, ki jih ustvari, na četrtem mestu. Omenjena dejavnost ustvari tako dobrih 5% celotnih prihodkov na območju LAS Pri dobrih ljudeh. V tej dejavnosti so najbolj močni gospodarski subjekti na območju občine Črenšovci. Ti skupaj ustvarijo dobrih 51% celotnih prihodkov ter zaposlujejo dobrih 52% vseh zaposlenih v dejavnosti prometa in skladiščenja na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Ostali del v večini pokrivajo gospodarski subjekti iz območja občine Lendava. Kot zadnjo močnejšo dejavnost na območju LAS Pri dobrih ljudeh bi omenili **dejavnost kmetijstva in lova, gozdarstva in ribištva**. Ta dejavnost ustvari dobrih 4% celotnih prihodkov na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Dejavnost je v večji meri enakomerno zastopana na območju občine Dobrovnik ter občine Turnišče. Skupaj gospodarski subjekti iz teh dveh občin ustvarijo več kot 70% celotnih prihodkov ter zaposlujejo dobrih 71% vseh zaposlenih v dejavnosti kmetijstva in lova, gozdarstva in ribištva na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Ti rezultati grede pripisati predvsem podjetju Ocean Orchids d.o.o. iz Dobrovnika ter podjetju Paradajz d.o.o. iz Renkovec.

Omenili bi še **dejavnost gostinstva**, ki sicer predstavlja zgolj dobra 2% celotnih prihodkov na območju LAS Pri dobrih ljudeh. V izračun niso všteti celotni prihodki in zaposleni iz družbe Sava turizem d.d., PE Terme Lendava, saj družba nima sedeža na območju občine Lendava. Če bi prišteli še te celotne prihodke in število zaposlenih bi verjetno bil odstotek dejavnosti gostinstva nekoliko višji. V gostinski dejavnosti trenutno na območju LAS izstopa podjetje Cigan d.o.o.

Graf 1: Glavne gospodarske dejavnosti, glede na celotne prihodke v EUR na območju LAS Pri dobrih ljudeh 2020, 2014

Vir: AJPES ter Bonitete.si

5.2.3 Stanje na področju gospodarstva

Za ugotovitev gospodarske aktivnosti znotraj določene države ali regije, oceno njenega razvoja in stopnje rasti je potrebno izračunati bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP). BDP je pravzaprav indikator zdravja ekonomije znotraj ene države ali regije. Posledično se z BDP-jem ocenjuje kakovost oziroma standard življenja v posamezni državi ali regiji. Ker nismo razpolagali z podatki o BDP v posameznih občinah in tako posledično tudi ne za območje LAS pri dobrih ljudeh, smo za ilustracijo uporabili regijske podatke. LAS Pri dobrih ljudeh je kot ena od treh LAS del Pomurske statistične regije. BDP na prebivalca v Pomurju je leta 2004 dosegal 68% slovenskega povprečja. V letu 2008 se je skrčil na 64,7%. V naslednjih letih se je pomursko gospodarstvo učinkoviteje spopadalo s posledicami finančne in gospodarske krize, saj se je BDP na prebivalca v letu 2012 (69,1%) ponovno začel približevati slovenskemu povprečju. V letu 2012 je Pomurje ustvarilo 4,0% slovenskega BDP, medtem ko ga je še v letu 2000 4,6% (Vir: Regionalni razvojni program Pomurja 2014-2020).

V letu 2014 je na območju LAS Pri dobrih ljudeh delovalo 488 gospodarskih družb, kar predstavlja 0,77% vseh gospodarskih družb v Sloveniji. Le-e so zaposlovale 3.250 delavcev, kar predstavlja 0,75% vseh zaposlenih v gospodarskih družbah v Sloveniji. V istem letu je na območju LAS Pri dobrih ljudeh delovalo 740 samostojnih podjetnikov, kar predstavlja 1,1% vseh samostojnih podjetnikov v Sloveniji. Ti so zaposlovali 591 oseb, kar je 1,4% vseh zaposlenih pri samostojnih podjetnikih v Sloveniji. Gospodarske družbe na območju LAS Pri dobrih ljudeh so ustvarile 0,48% celotnih prihodkov, ki so jih ustvarile vse gospodarske družbe v Sloveniji, samostojni podjetniki pa 1%. V obdobju od leta 2007 do leta 2014 se je na območju LAS Pri dobrih ljudeh število samostojnih podjetnikov povečalo za dobrih 11%, število gospodarskih družb pa se je povečalo za slabih 55%. Število zaposlenih se je od leta 2007 do leta 2014 pri samostojnih podjetnikih zmanjšalo za slabih 38% pri gospodarskih družbah pa za dobrih 14%.

Na območju LAS ima po podatkih Evidence socialnih podjetij pri MGRT, sedež 5 socialnih podjetij. Od tega sta dva zavoda, ena zadruga, ena družba z omejeno odgovornostjo ter eno društvo oz. zveza društev. Socialna podjetja imajo, kot svoje glavne dejavnosti registrirane dve na področju mešanega kmetijstva ter gojenja začimb in zdravilnih rastlin, dve imata registrirano raziskovalno dejavnost ter eno dejavnost drugih nerazvrščenih članskih organizacij. Skupno je v Pomurski regiji 27 registriranih socialnih podjetij. Socialna podjetja na območju LAS predstavljajo 18,52% vseh registriranih socialnih podjetij v Pomurju ter 3,76% vseh socialnih podjetij registriranih v Sloveniji.

Na območju LAS pa so v zadnjih letih zelo dejavne tudi nevladne organizacije. Tako je v letu 2014 na območju LAS dejavnih 391 nevladnih organizacij. Od tega je 92,58% društev. Največ nevladnih organizacij je dejavnih v občini Lendava ter v občini Beltinci, skupaj predstavljajo 65,73% vseh nevladnih organizacij na območju LAS. Po področju dela je na območju LAS največ športno in rekreativnih društev (28,18%) na drugem mestu so kulturna in umetniška društva (19,34%), ter nato društva za pomoč ljudem (16,02%) ter društva za varstvo okolja, gojitev in vzrejo živali (10,22%) in društva za razvoj kraja (9,39%). 32 društev na območju LAS je v letu 2014 skupaj zaposlovalo 51 ljudi. V zadnjih letih je zaznati trend povečanja zaposlovanja pri društvih.

Po podatkih obrtnega registra Slovenije na območju LAS Pri dobrih ljudeh dobrih 41% samostojnih podjetnikov in gospodarskih družb opravlja obrtno dejavnost, obrti podobno dejavnost ter dejavnost domače in umetnostne obrti. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh se pojavljajo naslednje domače in umetnostne obrti:

- Pletarstvo (najrazličnejše vrste šibja, ki raste na Slovenskem; nadalje pletenje iz koruznega ličja, oblancev/butarice in drug okras iz oblanja/ in drugih za pletarstvo primernih gradiv, vendar le tistih, ki so produkt domačih naravnih okolij).
- Lončarstvo (le ročno, na kolovratu ali drugih ročnih tehnikah, tradicionalno in sodobno).
- Oblikovanje keramike (sodobno unikatno keramično oblikovanje v celi paleti tehnik, od raku do porcelana; izdelki najrazličnejših dekorativnih namenov, od nakita do vaz, posod itd).
- Ročno pletenje (upoštevajo se samo unikatni primeri, torej avtorsko unikatno pletenje in posamezni primeri tovrstnih domačih obrti, ki se nadaljujejo iz preteklosti, npr. ročno domače pletenje volnenih nogavic).
- Izdelovanje vezenin (razne veziljske tehnologije, npr. križni vbod, rišelj itd.).
- Izdelovanje kvačkanih vezenin (prtiči, razni modni unikatni dodatki).
- Unikatno šiviljstvo in krojaštvo za posebne namene (npr. unikatne kreacije, izdelovanje celot ali le delov narodnih noš).
- Sodarstvo (domače ročno sodarstvo, kot ena najstarejših panog domačih obrti na Slovenskem).
- Domača suhorobarska galanterija in nadaljevanje stare suhorobarske dediščine.
- Domače mizarstvo (izdelovanje mizarških replik dediščine, mizarško restavratorstvo, izdelovanje raznih domačih mizarških izdelkov).
- Medičarstvo (izdelovanje unikatnih dekorativnih figuralnih medenjakov, lecta, malih in dražgoških kruhkov).
- Svečarstvo (nadaljevanje starega klasičnega svečarstva, uporaba naravnih gradiv).
- Izdelovanje umetnega cvetja (naravna gradiva, papir, vosek, torej ohranjanje tradicionalnih načinov).
- Vrvarstvo (domače izdelovanje lanenih in konopljinih vrvi).
- Oglarstvo (domače izdelovanje oglja v ogljarskih kopah v gozdovih, kot ohranjanje te domače obrti).

Tabela 6: Poslovanje gospodarskih subjektov na območju LAS Pri dobrih ljudeh, 2014

OBČINE	Število samostojnih podjetnikov	Število zaposlenih	Celotni prihodki v EUR	Število gospodarskih družb	Število zaposlenih	Celotni prihodki v EUR
Beltinci	223	194	14.995.803,00	95	434	45.017.169,00
Črenšovci	106	114	9.318.980,00	50	274	20.362.668,00
Dobrovnik	34	21	2.080.573,00	24	88	12.519.991,00
Kobilje	12	2	897.182,00	5	17	578.024,00
Lendava	227	129	12.928.485,00	258	1548	165.396.633,00
Odranci	42	82	3.672.434,00	24	495	103.708.991,00
Turnišče	69	42	3.985.752,00	27	363	34.035.591,00
Velika Polana	27	7	579.883,00	5	31	1.282.222,00
SKUPAJ	740	591	48.459.092,00	488	3250	382.901.289,00

Vir: AJ PES, Bonitete.si

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je leta 2014 povprečna bruto plača znašala 1.240,77 EUR, kar je za 19,44% pod slovenskim povprečjem. Povprečna bruto plača na območju LAS Pri dobrih ljudeh se je od leta 2007 do leta 2014 povečala za 299,48 EUR, kar predstavlja 17,74 %. V tem istem obdobju je slovenska povprečna bruto plača zrasla za 19,88%. Rast povprečne bruto plače območja LAS Pri dobrih ljudeh je glede na slovensko povprečje nižja za 2,14%.

5.2.3.1 Kmetijstvo

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je v letu 2010 delovalo 1.944 kmetijskih gospodarstev, kar predstavlja 2,6% vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. V uporabi je skupno 14.741 ha kmetijskih zemljišč brez skupnih travnikov in pašnikov, kar je 3,1% vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji. Povprečna

velikost kmetijskega gospodarstva znaša 7,6 ha, kar je za 1 ha več kot slovensko povprečje. Skupni standardni prihodek (SO v 1000 EUR) na kmetijsko gospodarstvo na območju LAS znaša 3.053 EUR, kar predstavlja slabih 25% slovenskega povprečja (12.260 EUR). Več kot 40% kmetijskih gospodarstev svoje pridelke prodaja preko posrednika, slabih 30% pridelke uporablja izključno za svoje potrebe. Le dobrih 6% kmetijskih gospodarstev na območju LAS svoje pridelke prodaja neposredno potrošnikom.

Lokalna samooskrba je pomembna za razvoj območij, saj temelji na izkoriščanju lokalnih potencialov, v proces vključuje lokalno prebivalstvo in je blizu potrošniku. V Sloveniji se trenutno proizvede le okoli 37 odstotkov hrane za lastne potrebe (SURs, 2011) in podobno lahko sklepamo tudi za območje LAS Pri dobrih ljudeh. Posebno nizko stopnjo samooskrbe, ta prikazuje razmerje med domačo proizvodnjo in potrošnjo, sta v letu 2012 izkazovali bilanci zelenjave in krompirja: za zelenjavo je znašala 34 %, za krompir pa 55 %. Bistvo trajnostne lokalne prehranske oskrbe je sonaravna (ekološka) samooskrba, ki temelji na zdravi prehrani in trajnostno vpliva na zdravje človeka in okolja. Povečanje stopnje lokalne samooskrbe na območju LAS Pri dobrih ljudeh je tako pomemben proces, z namenom zagotavljanja ohranitve in povečanja trajnostnih delovnih mest, pridelave kontrolirane zdrave hrane in preprečevanja propadanja kmetij, vplivanja na ohranjanje biotske raznovrstnosti območij ter za spodbujanje razvoja lokalnega trga.

Po velikostnih razredih na območju LAS Pri dobrih ljudeh prevladujejo kmetije med 2 in 5 ha površine. Na drugem mestu so kmetije v velikosti od 0 do 2 ha, na tretjem pa kmetije od 5 do 10 ha. Kmetij nad 10 ha je zgolj 6%. Po tipu kmetovanja na območju LAS Pri dobrih ljudeh prevladujejo kmetije z mešano rastlinsko pridelavo in sicer predstavljajo dobrih 33% vseh kmetij. Na drugem mestu so kmetije, ki se ukvarjajo z poljedelstvom ter kmetije z mešano rastlinsko pridelavo in živinorejo. Skupaj ta dva tipa predstavljata dobrih 44% kmetij. Najmanj se kmetije ukvarjajo z vrtnarstvom.

Družinske kmetije v največji meri pridelujejo pšenico (38,55%), koruzo za zrnje (28,60%) ter sladkorno peso (14,20%). Ostale poljščine se pridelujejo v manjši meri pod 5%. Skupna površina za pridelavo poljščin znaša 9.677,12 ha. Po kategorijah živine na območju LAS Pri dobrih ljudeh prevladuje reja prašičev ter perutnine. Skupaj te dve kategoriji predstavljata nekaj več kot 76%. Na tretjem mestu je reja kuncev z 9,06% in na četrtem reja govedu z 7,77%.

Na podlagi podatkov iz leta 2010 smo naredili pregled starostnih skupin družinskih članov na družinskih kmetijah. Največ družinskih članov je v starostni skupini od 55 do 65 in več let in sicer 37,98%, naslednja starostna skupina so mladi do 35 let z 31,66% ter zadnja starostna skupina je od 35 let do 55 let z 30,36%. Po podatkih iz leta 2000 je število mladih pod 35 let naraslo za 93,54%. Sledeč po podatkih je mladih družinskih članov dovolj za nadaljevanje kmetijske dejavnosti. Po podatkih iz leta 2009 je na območju LAS Pri dobrih ljudeh skupaj 295,90 ha vinogradniških površin. To predstavlja 1,81% vseh vinogradniških površin v Sloveniji. To površino obdeluje 1.482 pridelovalcev. Ti vinogradi so vzorno urejeni in pridelki sorazmerno visoki. Nekaj grozdja se predela za lastne potrebe in se hrani v domačih kletih. Velik del tržnih viškov pa se odproda kot grozdje oz. mošt kletem v Ljutomeru, Gornji Radgoni in Mariboru. Od sort prevladuje belo vino. Med njimi laški rizling, sledi šipon, rizvanec, nekaj pa je tudi rdečih sort. Vse več pa se sadijo sorte podravskega rajona, kot so savignon, chardonnay, beli pinot, renski rizling, zeleni silvanec in druge. Manj kakovostne sorte najdemo v starejših vinogradih, kot so slankamenka, ručica in druge. Večina vrst pride v promet kot belo mešano ali laški rizling v odprtem stanju. Osnovne zvrsti daje laški rizling, nekaj šipon, manj pa druge vrste. Vina so srednje močna, sveža, bolj kiselkasta, običajno brez poudarjene cvetice ali arome, lepo pitna, svojstvena in značilna za to vinorodno območje.

Ekološko kmetijstvo

V letu 2014 je bilo v ekološko kontrolo na območju LAS Pri dobrih ljudeh vključenih 17 kmetijskih gospodarstev (kar predstavlja 0,52% vseh v ekološko kontrolo vključenih kmetijskih gospodarstev v Sloveniji) z 390,12 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (0,95% od vseh kmetijskih zemljišč v uporabi, vključenih v ekološko kontrolo). Od teh je 16 kmetij že zaključilo preusmeritveno obdobje (pridobilo eko certifikat), ki traja najmanj 24 mesecev od prve prijave v kontrolo.

Število pridelovalcev je od leta 2009 nekoliko naraslo. Še vedno se kaže nujna potreba po večjih količinah pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev. V kontrolo ekološke pridelave na območju LAS Pri dobrih ljudeh je vključenih največ njih in to kar z dobrimi 79%. Dobrih 8% predstavlja travinje ter 0,93% vrtnine. Povpraševanje potrošnikov je največje po svežih vrtninah, sadju in ne mesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki).

Dopolnilne dejavnosti na kmetijah

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je bilo leta 2014 registriranih 61 dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Pri skupinah dopolnilnih dejavnosti prevladuje dejavnost storitve s kmetijsko in gozdno mehanizacijo in opremo ter ročna dela z dobrimi 34% vseh dopolnilnih dejavnosti. Naslednja je predelava primarnih kmetijskih pridelkov s slabimi 28% ter turizem na kmetiji s slabimi 15%. Občina z največ registriranih dopolnilnih dejavnosti je občina Lendava (16), sledi ji občina Beltinci (13).

5.2.3.2 Turizem

Turizem predstavlja zelo pomembno in obenem eno izmed najbolj perspektivnih gospodarskih panog, ki ima številne multiplikativne učinke. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je dokaj dobro razvit zdraviliški turizem oziroma turizem dobrega počutja. To gre pripisati predvsem zdraviliškemu oziroma termalnemu kompleksu Terme Lendava, ki so del poslovne skupine Sava Hotels & Resorts. Na območju Pomurja, katerega del je tudi območje LAS Pri dobrih ljudeh, se razvijajo številni turistični programi, kolesarske in tematske poti, tako da je vse pomembnejši tudi izletniški turizem. Predvsem domači gostje in gostje iz obmejnih krajev sosednjih držav se pogosto odločajo za enodnevne izlete, pri čemer je tudi v tem oziru pomembno izpostaviti razvoj gastronomske ponudbe regije (vir: Regionalni razvojni program Pomurja 2014-2020). Podatke glede turističnih prihodov ter nočitev je bilo možno pridobiti zgolj za območje občine Lendava, kjer se nahajajo termalni kompleksi Term Lendava. V zadnjem obdobju je značilna rast turističnih nočitev in turističnih prihodov domačih gostov. Turistične nočitve in prihodi tujih gostov pa zadnja leta ostajajo približno v enakem obsegu. Tako je leta 2014 bilo na območju občine Lendava skupaj zabeleženih 32.342 turističnih prihodov. Od tega je bilo dobrih 64% domačih gostov. Število nočitev je v istem letu znašalo 336.574. Dobrih 57% nočitev gre pripisati domačim gostom. Povprečna doba bivanja za domače goste znaša 3,3 dni, za tuje pa 4. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je skupno 7 nastanitvenih objektov, 392 sob ter 957 ležišč. Poudariti pa je treba, da je od skupno 7 nastanitvenih objektov, 6 (5 hotelov in podobnih nastanitvenih objektov ter 1 kamp) na območju občine Lendava. Dobrih 96% vseh sob ter ležišč se nahaja na območju občine Lendava. Tako je na območju občin Beltinci, Dobrovnik, Turnišče in Velika Polana skupaj razpoložljivih zgolj 13 sob ter 36 ležišč, od tega 8 sob in 14 ležišč v občini Beltinci. Občine Črenšovci, Kobilje in Odranci po podatkih SURS ne razpolagajo z prenočitvenimi zmogljivostmi. Sekundarno turistično ponudbo pa lahko dodatno okrepimo z pestro ponudbo kulinarike, različnimi tematskimi, pohodniškimi potmi, turističnimi prireditvami in ostalimi turističnimi produkti.

Pomurje in tako tudi območje LAS Pri dobrih ljudeh slovi po svojih kulinarčnih dobrotah, ki so tradicionalne in raznolike, kot je raznolika tudi pokrajina. Gibanica, bujta repa, bograč, dödöli, retaši, zlevanka in pogače so bile vedno cenjene in poznane jedi daleč naokoli. Ob bogati ponudbi tradicionalnih jedi pa območje ponuja tudi kakovostna vina, žganja, marmelade, likerje in mnogo drugih značilnih izdelkov.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je 5 različnih tematskih poti, 1 vinska cesta, 10 pohodniških ter 4 kolesarske poti. Večina poti je občinskih, ena je na območju LAS ter nekaj poti, ki segajo v celotno regijo in širše. Ugotovljamo, da so navedene poti slabo med sabo povezane ter nezadostno označene. Poti bi bilo potrebno označiti celovito in jih tako tudi promovirati. Ob opravljeni analizi po vseh občinah LAS Pri dobrih ljudeh smo evidentirali 57 različnih prireditev, ki imajo turistični potencial. To so predvsem različne turistične, kulturne, športne, kulinarčne in zabavne prireditve, od katerih jih mnogo temelji na tradiciji, običajih in obrteh. Te prireditve organizirajo različna turistična in druga društva, občine ter podjetja. Med odmevnejšimi in bolje obiskanimi prireditvami je Mednarodni folklorni festival v Beltincih. Na seznam pomembnejših slovenskih prireditev, ki ga objavlja SPIRIT Slovenija, pa sta v letu 2014 poleg že omenjenega uvrščena še Pomurski poletni festival, ki se odvija v Veliki Polani ter Bogračfest v Lendavi. Med odmevnejšimi je tudi Jenamenafest v Črenšovcih.

Med zanimivo turistično ponudbo lahko uvrstimo tudi izlete po Muri v organizaciji društev, turističnih agencij, gojitveno lovišče v Beltincih, namenjeno lovu, ter predvsem novo turistično pridobitev v občini Lendava, to je razgledni stolp Vinarium. Stolp se nahaja v Lendavskih gorica in je visok 53,5 m ter ponuja pogled na 4 države: Slovenijo, Madžarsko, Hrvaško in Avstrijo. Projekt razglednega stolpa pomeni za Lendavo in širšo okolico izjemno pridobitev na področju turistične infrastrukture in predstavlja velik doprinos k nadaljnjemu razvoju turizma v Lendavi in regiji. Stolp postaja platforma za nov zagon Lendave kot turistične, kulinarčne in kulturne destinacije, obenem pa postaja točka povezovanja na lokalni in regionalni ravni. Postaja tudi središče povezovanja lokalnih vinarjev in vinarjev regije ter

njihove ponudbe. S tem projektom se Lendava vključuje v širšo turistično iniciativo Pomurja in čezmejnega prostora ter aktivno nastopa pri oblikovanju skupnih turističnih produktov.

Območje LAS Pri dobrih ljudeh razpolaga tudi z tako imenovano primarno turistično ponudbo. To so tiste turistične dobrine, ki predstavljajo osnovno privlačnost neke turistične destinacije. Mednje štejemo predvsem naravno in kulturno dediščino. Ključno je, da se primarne turistične ponudbe, t. i. privlačnosti, naredijo turistom dostopno in uporabno. Postaviti jo je torej treba na trg in jo ovrednotiti s ceno.

Kulturna dediščina igra v turistični ponudbi veliko vlogo; kulturni turizem je ena izmed panog prihodnosti tako v Sloveniji kot v svetu. Območja in objekti kulturne dediščine so vpisani v Register nepremične kulturne dediščine. Območje LAS Pri dobrih ljudeh razpolaga z nepremično kulturno dediščino – spomeniki lokalnega pomena in sicer z 79 arheološkimi najdišči, 133 stavbami, 1 stavbo z parkom in vrtom, 39 spominskimi objekti in kraji, 1 drugim objektom in krajem ter 5 naselij in njihovih delov. Tako je na območju LAS Pri dobrih ljudeh dobrih 19% vse evidentirane nepremične dediščine v Pomurju. Poleg nepremične kulturne dediščine poznamo še register žive kulturne dediščine, ki pa je za zdaj pomanjkljiv, saj ni vpisana vsa kulturna dediščina območja LAS Pri dobrih ljudeh. V njem so naslednje enote žive kulturne dediščine: značilna prekmurska pustna šega in prireditve Borovo gostúvanje, izdelovanje papirnatih rož, tradicionalno lončarstvo ter izdelovanje prekmurskih remenk. Druge obrti, značilne tudi za območje LAS Pri dobrih ljudeh, so še pletarstvo iz koruznega ličja, slamokrovstvo in kovaštvo. Na podlagi opravljene analize smo identificirali naslednje ključne kulturno-turistične znamenitosti območja LAS Pri dobrih ljudeh: Grad Beltinci – Beltinci, Stalna razstava "Zgodovina zdravstva v Pomurju" – Beltinci, Razstava replik starih koles – Beltinci, Plavajoči mlin in brod na Muri – Ižakovci, Stalna razstava "Büjraštvo na reki Muri" – Ižakovci, Ciglarsko naselje - Melinci, Spominska soba Ivanu Jeriču – Dokležovje, Prekmurska domačija – Lipa, Sodarski muzej – Gančani, Pletenje iz slame v Lipovcih – Lipovci, Romsko naselje Kamenci – Črenšovci, Gasilski dom z muzejem Žižki, Halasova romarska pot od Hotize, Polane do Črenšovec, Park spominov Črenšovci, Kolenkov mlin na G. Bistrici, Vidova kapelica – Bukovniško jezero, Hiša Györgya Dobronokija – Dobrovnik, Rokodelska hiša Pannart – Dobrovnik, Panonska hiša iz 1901 – Kobilje, Lendavski grad – Lendava, Muzej meščanstva, tiskarstva in dežnikarstva – Lendava, Gledališka in koncertna dvorana – Lendava, Center Bánffy – Lendava, Potočni mlin, muzej kovaštva in žganjarne – Odranci, Cerkev svete Trojice - Odranci, Čevljarski muzej Turnišče – Turnišče, Domačija Štefana Kovača – Nedelica, Kupinarski muzej Renkovci – Renkovci, Samostan sester Klaris – Turnišče, Domačija pisatelja Miška Kranjca – Velika Polana, Copekov mlin – Mala Polana, Mačkovci, Sabolova domačija - Mala Polana, Mačkovci ter različna sakralna dediščina.

V povezavi s turizmom pa lahko uporabimo tudi **naravno dediščino** t. i. kulturo krajino, naravno okolje z vsem življenjem v njem in s človekom, ki v njem deluje. Naravno dediščino glede na potencial in vrsto dediščine lahko razdelimo na več različnih segmentov kot je krajina, podnebje, termalne in mineralne vode, tekoče vode in jezera, rastlinstvo in živalstvo. Turistični potencial tako predstavlja območje Natura 2000 in Krajinski park Goričko, ki sega na območje občin Dobrovnik in Kobilje ter obstoječe naravne vrednote in ekološko pomembna območja. Več o tej tematiki pa je opisano pod poglavjem Strukturne danosti območja LAS Pri dobrih ljudeh. Kar se tiče potenciala tekočih voda in jezer je vsekakor najpomembnejša reka Mura, ki predstavlja najmarkantnejšo in geografsko najbolj dominantno naravno danost območja. Za turizem so zelo pomembna tudi jezera in gramoznice, ki so primerni predvsem za razvoj ribolovnega turizma in različnih vodnih športov. Turistično najbolj zanimive vode za različne aktivnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh so termalna voda (zdravilišča), reka Mura in njeni rokavi, reka Ledava, Bukovniško jezero ter različne gramoznice. Na podlagi opravljene analize smo identificirali naslednje ključne naravno-turistične znamenitosti območja LAS Pri dobrih ljudeh: Otok ljubezni – Ižakovci, Apiturizem Šemen– Melinci, Tinekov brod na Gornji Bistrici, Obrežje reke Mure – Dokležovje, Bukovniško jezero z energetskimi točkami – Dobrovnik, Vidov izvir – Dobrovnik, Pustolovski park – Dobrovnik, Tropski vrt in rastlinjaki orhidej – Dobrovnik, Ampelografski vrt – Žitkovci, Lendavske gorice – Lendava, Park Dežela štorkeļ – Velika Polana, naravne vrednote in ekološko pomembna območja LAS Pri dobrih ljudeh.

Po ugotovitvah, ki izhajajo iz Regionalnega razvojnega programa Pomurja 2014-2020 in veljajo tudi za območje LAS Pri dobrih ljudeh, se je turizem v preteklem obdobju še vedno soočal z nezadovoljivim upravljanjem in trženjem kot turistične destinacije, kakor tudi z nizko stopnjo trženja turistične ponudbe, neizkoriščenostjo kulturne in naravne dediščine, pomanjkanjem izmenjave informacij ter tržnega sodelovanja med turističnimi ponudniki. Prav tako pa ni prišlo do občutnejšega razvoja na področju mikro in malega turističnega (družinskega) podjetništva s ponudbo specializiranih (certifikati kakovosti

in tržne znamke), inovativnih, visokokakovostnih turističnih proizvodov in storitev, ki bi omogočali ustvarjanje višje dodane vrednosti pri prodaji le-teh.

5.2.3 Stopnja brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje je bila meseca decembra 2014 stopnja registrirane brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh 21,8% kar je za 8,8% višje kot stopnja registrirane brezposelnosti na ravni Slovenije. Po podatkih iz decembra 2014 imata najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti občini Beltinci (20,2%) in Odranci (18,4%), najvišjo pa občini Lendava (23,8%) in Dobrovnik (25,1%). Stopnja registrirane brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh je od decembra 2007 do decembra 2014 narasla za 6,2%.

Tako je bilo meseca decembra 2014 na območju LAS Pri dobrih ljudeh skupaj registriranih 3.096 brezposelnih oseb. Od tega je bilo 50,52% žensk. Največ brezposelnih oseb je z I. in II. stopnjo izobrazbene ravni in sicer 36,92%, nato sledi III. in IV. stopnjo z 29,17% ter V. stopnjo z 22,87%. Najmanj je brezposelnih z VI. in višjo stopnjo izobrazbene ravni. 37,02% brezposelnih oseb je starih čez 50 let, 39,86% oseb je starih med 30 in 49 let ter dobrih 23,13% je starih med 15 in 29 let. 27,26% brezposelnih oseb je na zavodu 36 ali več mesecev. Najmanj pa je brezposelnih oseb, kateri so na zavodu prijavljeni med 24 in 35 meseci in ti predstavljajo 5,81% vseh brezposelnih na območju LAS Pri dobrih ljudeh.

Tabela 7: Brezposelnost na območju LAS Pri dobrih ljudeh, december 2014

OBČINA	Število registriranih brezposelnih	Raven izobrazbe				Spol		Starost v letih		
		I+II	III+IV	V	VI+VII+VIII	Moški	Ženske	15-29	30-49	50-več
BELTINCI	746	298	219	144	85	370	376	186	283	277
ČRENŠOVCI	409	183	110	72	44	195	214	115	163	131
DOBROVNIK	139	54	43	29	13	67	72	31	58	50
KOBILJE	55	16	15	17	7	25	30	14	24	17
LENDAVA	1154	384	324	316	130	603	551	237	450	467
ODRANCI	134	56	28	37	13	66	68	29	57	48
TURNIŠČE	316	105	121	61	29	145	171	72	141	103
VELIKA POLANA	143	47	43	32	21	61	82	32	58	53
LAS:	3096	1143	903	708	342	1532	1564	716	1234	1146

Vir: Zavod RS za zaposlovanje

5.3 Demografske in sociološke značilnosti na območju LAS

5.3.1 Število in gostota prebivalcev na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je po podatkih Statističnega urada RS na dan 1.7.2014 bilo skupaj 31.202 prebivalcev. Od tega je 50,70% žensk. Največ prebivalcev ima občina Lendava in sicer 10.602, kar predstavlja slabih 34% vseh prebivalcev na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Najmanj prebivalcev ima občina Kobilje in sicer 587, kar predstavlja 1,9% vseh prebivalcev območja. Povprečna starost prebivalcev območja LAS Pri dobrih ljudeh znaša 43,16 let.

Tabela 8: Prebivalstvo na območju LAS Pri dobrih ljudeh, drugo polletje 2014

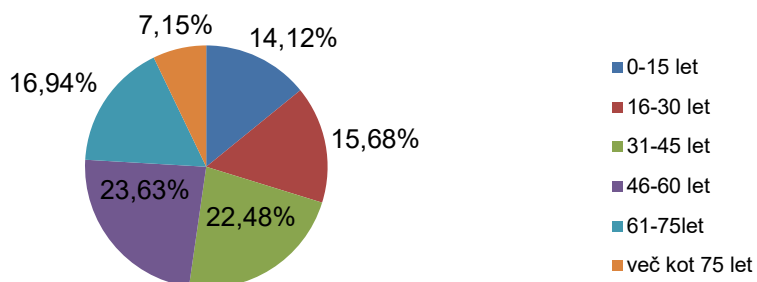
OBČINE	Št. prebivalcev	Povprečna starost	Moški	Ženske	Gostota naseljenosti km ²
Beltinci	8.329	42,3	4154	4175	133,9
Črenšovci	4.030	41,7	2011	2019	119,6
Dobrovnik	1.285	44,6	623	662	41,3
Kobilje	587	43,3	291	296	29,8
Lendava	10.602	46	5166	5436	86,3
Odranci	1.646	41,2	824	822	238,6
Turnišče	3.291	42,1	1608	1683	138,3
Velika Polana	1.432	44,1	705	727	76,6
LAS	31.202	43,16	15.382	15.820	108,05

Vir: Statistični urad RS

Gostota prebivalcev po občinah je različna. Najredkeje so naseljeni v občini Kobilje (30 prebivalcev/km²), sledi Dobrovnik (41,3 prebivalcev/ km²), Velika Polana (76,6 prebivalcev/ km²), Lendava (86,3 prebivalcev/km²), Črenšovci (119,6 prebivalcev/km²), Beltinci (133,90 prebivalcev/km²), Turnišče (138,3 prebivalcev/km²). Najbolj gosto naseljena občina je občina Odranci, kjer živi 239,6 prebivalcev na km². Gostota naseljenosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh je 108,05 prebivalcev na km². V preteklosti so se ljudje zaradi zelo ugodnih naravnih pogojev za pridelavo hrane na območju LAS Pri dobrih ljudeh naseljevali mnogo bolj na gosto. V zadnjih desetletjih pa kmetovanje, na še vedno dokaj majhnih družinskih kmetijah, ne omogoča zadostnega prihodka niti za vse člane zdaj že bistveno manj številčnih družin. Tudi razpoložljive majhne površine obdelovalnih površin na gospodinjstva s pridelavo ohišnice, torej dela hrane za lastne potrebe, veliki večini tukaj živečega prebivalstva ne more omogočiti bistvenega dela prihodkov in s tem preživetja s kmetijstvom. Ljudje pa so še vedno vezani na svoja ognjišča, tukaj so si zgradili hiše, z zaslužki v tujini in večjih slovenskih urbanih središčih, tukaj so si ustvarili družine - in se v zadnjih desetletjih večinoma vozijo v službo, predvsem v regijsko središče Mursko Soboto z ožjo okolico, kjer je lociranih večina delovnih mest v regiji. Zato imamo pojave kot je npr. občina Odranci, ki ima 2,4-krat večjo gostoto prebivalstva, pa kljub temu gre za tipično ruralno občino. Enako velja za občine Turnišče, Črenšovce in Beltince, ki prednjačijo v gostoti prebivalstva. Dokaj dobra prometna dostopnost je sicer ena od ključnih primerjalnih prednosti za nadaljnji razvoj območja LAS Pri dobrih ljudeh, hkrati pa je vzrok za večje priseljevanje mestnega prebivalstva in ostajanje mladih ljudi na območju, ki je že v veliki meri postalo in še vse bolj postaja spalno območje večjih centrov. Dolgoročno je to dejstvo spet lahko priložnost za razvoj podeželja, toda ob pešanju industrije v regijskem središču in na sploh se mora naše podeželje ustrezno prilagoditi – diverzificirati oz. usposobiti, da bo to priložnost sploh lahko izkoristilo, zato je utemeljeno, da se oblikuje kot območje LAS.

Iz spodnjega grafa je razvidna sestava prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh po starostnih skupinah. Tako je v starostni skupini od 0 do 15 let 4.406 prebivalcev, v skupini od 16 do 30 let je 4.891 prebivalcev, v skupini od 31 do 45 let 7.014 prebivalcev, v skupini od 46 do 60 let 7.373 let, v skupini od 61 do 75 let 5.287 prebivalcev ter v skupini več kot 75 let 2.231 prebivalcev.

Graf 2. Prebivalstvo na območju LAS Pri dobrih ljudeh po starostnih skupinah, za drugo polletje 2014

Vir: Statistični urad RS

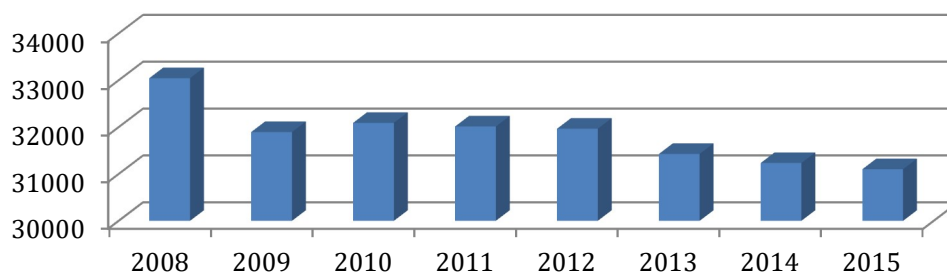
5.3.2 Gibanje števila prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Od objave podatkov o prebivalstvu Slovenije po stanju na dan 31. december 2008 dalje uporablja Statistični urad Republike Slovenije spremenjeno statistično definicijo prebivalstva. Nova definicija je usklajena z definicijo prebivalstva in selivcev iz Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o statistikah skupnosti o selitvah in mednarodni zaščiti. To pomeni prelom v časovni vrsti podatkov, zato podatki po tej definiciji niso neposredno primerljivi s podatki po stari definiciji. Iz tega razloga podajamo pregled gibanja števila prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh od leta 2008 do leta 2015, to je za 8 let.

Število prebivalcev na območju LAS Pri dobrih ljudeh se je iz 33.044 leta 2008 zmanjšalo na 31.102 leta 2015, to je za 5,88%. Največ se je število prebivalcev zmanjšalo v občini Črenšovci in sicer za 325 prebivalcev, kar predstavlja zmanjšanje za 7,49%. Občina z najmanjšim zmanjšanjem števila prebivalcev pa je občina Kobilje. Tam se je število prebivalcev zmanjšalo za 35 prebivalcev, kar predstavlja zmanjšanje za 5,59%.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh se je število moških od leta 2008 do leta 2015 zmanjšalo za 752 oseb, kar predstavlja 4,67%. Število žensk pa se je zmanjšalo za 1.190 oseb oz. za 7,03%. Zmanjšal se je razkorak med moškimi in ženskami za 54,48%, in sicer je razlika med moškimi in ženskami v letu 2008 bila 804 žensk več kot moških, v letu 2015 pa je bilo 336 žensk več kot moških.

Graf 3: Gibanje števila prebivalcev od leta 2008 do 2015 na območju LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Vir: Statistični urad RS

Indeks staranja na območju LAS Pri dobrih ljudeh je v letu 2008 znašal 116,84, v letu 2014 pa 129,34. Tako se je indeks staranja iz leta 2008 do leta 2014 povečal za 12,5 indeksnih točk. To pomeni, da je leta 2014 na 100 oseb, mlajših od 15 let, 129,34 prebivalcev, starejših od 65 let. V letu 2008 se je v primerjavi z letom 2014 na območju LAS Pri dobrih ljudeh povečalo tako število živorojenih otrok kot tudi število umrlih oseb. V letu 2008 se je rodilo 289 otrok, umrlo je 355 prebivalcev, v letu 2014 pa se je rodilo 294 otrok ter umrlo 392 prebivalcev. Naravni prirast na območju LAS Pri dobrih ljudeh je bil leta 2008, kot tudi leta 2014 negativen in je znašal v letu 2008 - 66, leta 2014 pa - 98 prebivalcev.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh se je povečal delež otrok (0–14 let), zmanjšal se je delež delovno sposobnega prebivalstva (15–64 let) in povečal delež starejših (t. j. oseb, starih 65 ali več let). Delež otrok se je od leta 2008 do leta 2014 povečal s 13,46% na 13,89%; delež delovno sposobnega prebivalstva (15–64 let) pa se je v istem obdobju zmanjšal s 70,99% na 68,51%. Delež oseb, starih 65 ali več let pa se je iz 15,51% povečal na 17,63%.

Leta 2008 je bil skupni prirast prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh negativen in je znašal 710 prebivalcev. Od tega je znašala razlika med rojenimi otroki ter umrlimi 66 prebivalcev, 23 prebivalcev se je odselilo v tujino ter 266 prebivalcev, ki se je odselilo v druge občine. Skupni prirast prebivalstva v letu 2014 je še vedno negativen ampak se je nekoliko povečal in znaša 134 prebivalcev. Od tega je znašala razlika med rojenimi otroki ter umrlimi 98 prebivalcev, 13 prebivalcev se je priselilo iz tujine ter 49 prebivalcev odselilo v druge občine.

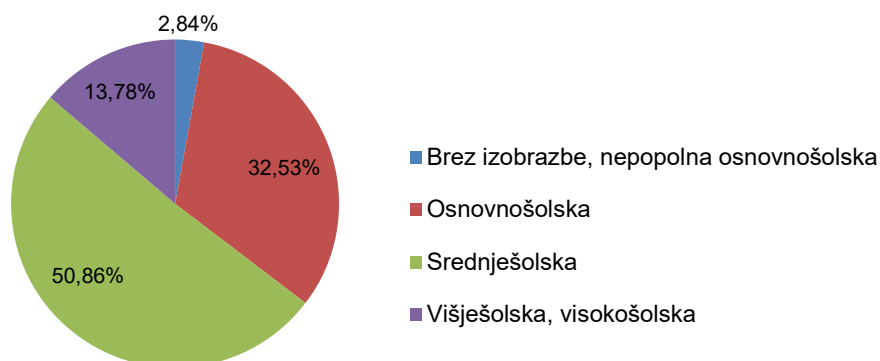
5.3.3 Izobrazbena struktura prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je največ prebivalcev s srednješolsko izobrazbo in to 13.779 prebivalcev, kar predstavlja 50,86%, od tega je 59% žensk. Od prebivalcev s srednješolsko izobrazbo je 42% z nižjo poklicno ali srednjo poklicno izobrazbo ter 58% s srednjo strokovno ali srednjo splošno izobrazbo. Na drugem mestu so prebivalci z osnovnošolsko izobrazbo z 32,53% ter na tretjem mestu

prebivalci z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo z 13,78%. Od prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo je 63% žensk, 57% prebivalcev z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo pa predstavljajo ženske. Brez izobrazbe oz. z nekončano osnovno šole je na območju 769 prebivalcev.

Graf 4: Izobrazbena struktura prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh 2020, 2014

Vir: Statistični urad RS

5.3.4 Stanje na področju izobraževanja in kulture na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je bilo v letu 2014 skupno 19 vrtcev, katerega je obiskalo 934 otrok. Od tega je bilo 432 deklic, kar predstavlja 46,25%. Največ vrtcev imata občini Beltinci in Lendava, obe po 6. Največ otrok obiskuje vrtce v občini Beltinci in sicer skupno 288 otrok. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je delež otrok, vključenih v vrtce, 62,73%. Največji delež otrok vključenih v vrtec je v občini Kobilje in sicer 78,40%, najmanjši pa v občini Lendava, ki je 62%.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je 14 osnovnih šol, katerih je v letu 2014 obiskalo 2.288 učencev. Največ osnovnih šol ima občina Lendava in to 4, le-te pa obiskuje 612 učencev. Druga je občina Beltinci, ki ima 3 osnovne šole, ki pa jih obiskuje 635 učencev.

V občini Lendava deluje Dvojezična srednja šola Lendava, ki je institucija, trdno vpeta v prostor in njegovo multikulturno tradicijo. Je edinstven primer dvojezične srednje šole, saj se v njej s pomočjo usposobljenega kadra vzgajajo in izobražujejo mladi pripadniki slovenske, madžarske in drugih narodnosti, ki se v dvojezičnem modelu ne učijo le obeh jezikov, temveč tudi strpnosti in sprejemanja drugačnosti ter vključevanja v lokalno in širše okolje.

Srednja šola ponuja naslednje izobraževalne programe in sicer splošno izobraževanje (gimnazija), srednje strokovno izobraževanje (ekonomski tehnik, strojni tehnik, kemijski tehnik), poklicno-tehniško izobraževanje (ekonomski tehnik, strojni tehnik, kemijski tehnik), model skupnega izvajanja izobraževalnih programov srednjega poklicnega izobraževanja na narodno mešanih območjih (Model SPI – administrator, avtoserviser, električar, gastronomske in hotelske storitve, inštalater strojnih inštalacij, mehatronik operater, pečar-polagalec keramičnih oblog, oblikovalec kovin – orodjar, trgovec).

V šolskem letu 2014/2015 je bilo v Dvojezično srednjo šolo Lendava vpisanih naslednje število dijakov Avtoserviser (DV) 6, Gastronom hotelir (DV) 7, Gimnazija (DV) 16, Kemijski tehnik (DV) 13, Mehatronik operater (DV) 4 ter Strojni tehnik (DV) 2.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh delujeta dve glasbeni šoli z knjižnico in sicer v občini Beltinci in občini Lendava. Prav tako pa na območju deluje Ljudska univerza, ki ima sedež v Lendavi.

Tabela 9: Stanje izobraževanja na območju LAS Pri dobrih ljudeh, 2014

Občine	Vrtci		Osnovne šole		Dijaki srednjih šol	Študentje terciarnega izobraževanja
	Vrtci	Otroci	Šole	Učenci		
Beltinci	6	288	3	635	339	338
Črenšovci	2	132	2	350	151	118
Dobrovnik	1	43	1	92	36	41
Kobilje	1	29	1	41	24	16
Lendava	6	243	4	612	299	349
Odranci	1	64	1	137	63	76
Turnišče	1	98	1	258	121	116
Velika Polana	1	37	1	163	44	52
LAS	19	934	14	2.288	1.077	1.106

Vir: Statistični urad RS

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je skupno 1.106 študentov. Od tega je 61% žensk. 18% študentov svoj študij opravlja izredno, od tega 58% žensk.

Za območje LAS Pri dobrih ljudeh je značilna bogata materialna in nematerialna kulturna dediščina. Kljub temu, da se je materialna kulturna dediščina dobro ohranila (predvsem sakralni objekti), so za obravnavano območje značilne predvsem ohranjene šege in navade (nematerialna kulturna dediščina). Te se v pretežni meri danes ohranjajo preko raznih kulturno-turističnih društev, ki prirejajo tradicionalne prireditve (borovo gostovanje, ljudska glasba, žetev, ličkanje koruze ipd.), nekatere stare navade pa so še vedno prisotne in žive med lokalnim prebivalstvom (martinovanje, remenke, proščanje, koline itd.). Številna društva na obravnavanem območju so tako zelo aktivna in ponujajo veliko zanimivih prireditev. Vendar je opaziti, da se društva med sabo premalo povezujejo, premalo je organiziranega in trajnostnega delovanja kulturnih dejavnikov, ki bi oblikovali ali dopolnjevali turistično ponudbo območja. Še vedno je večina dogodkov odvisna od angažiranosti določenih posameznikov, ki pa jih primanjkuje ter od prostovoljcev in finančnih sredstev za organizacijo res kakovostnih in odmevnejših prireditev. Večina prireditev je še vedno omejena na lokalno okolje oziroma so le-te medsebojno slabo povezane in preslabo predstavljene širši javnosti.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh deluje 391 nevladnih organizacij (društev, zavodov in ustanov), kar slabih 23% vseh društev na območju Pomurja. Glede na število se največ nevladnih organizacij nahaja v občini Lendava (160), sledi ji občina Beltinci (97). V teh dveh občinah je več kot 65% vseh nevladnih organizacij, ki se nahajajo na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Najmanj nevladnih organizacij se nahaja v najmanjši občini na območju LAS Pri dobrih ljudeh, in sicer v občini Kobilje (8). Sledita občina Velika Polana in občina Odranci (obe z 16 nevladnimi organizacijami). Glede na področje dela je na območju LAS Pri dobrih ljudeh največ društev, ki delujejo na področju športa in rekreacije. Takšnih društev je 102 oziroma 28,18 % vseh društev, ki delujejo na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Nekoliko manj je kulturnih in umetniških društev, katerih je 70, oziroma 19,34% vseh društev. Društva, ki delujejo na področju športa in rekreacije ter kulture in umetnosti predstavljajo skoraj 50% vseh društev, ki delujejo na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Društev iz ostalih področij delovanja je manj, še največ je društev za pomoč ljudem, in sicer 58, oziroma 19,34 % vseh društev na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Najmanj je nacionalnih in političnih društev, katera so le 3 oziroma predstavljajo le 0,83 % vseh društev, ki se nahajajo na območju LAS Pri dobrih ljudeh.

5.3.5 Opis ranljivih skupin na območju LAS Pri dobrih ljudeh

Visoka stopnja brezposelnosti, nižja izobrazbena struktura zaposlenih, majhne zaposlitvene možnosti in nižje plače na območju LAS Pri dobrih ljudeh vodijo v vedno večjo stisko ljudi in večjo stopnjo revščine ter socialne izključenosti. Zaznan je porast števila uporabnikov, ki so prejemniki različnih socialnih transferjev, vse več ljudi pa se obrača na Center za socialno delo glede prejema različnih oblik pomoči (npr. v času jeseni so predvsem to stroški kurjave). Prekmurje sodi med socialno najbolj ogrožene pokrajine v Sloveniji. Z naraščanjem materialne stiske so v porastu tudi težave v duševnem zdravju,

psihosomatske bolezni, beležimo veliko primerov nasilja v družini, v večji meri pa se pojavljajo tudi različne oblike zasvojenosti. Ponovno se zvišuje samomorilnost.

Pri opisu ranljivih skupin bi izpostavili mlade, starejše (stare 65 in več let), brezposelne osebe predvsem ženske, Romi in pripadnike madžarske narodne skupnosti.

Med mlade spadajo osebe od dopolnjenega 15 do 29 leta starosti. Za LAS Pri dobrih ljudeh lahko povemo, da je v drugi polovici leta 2014 na območju živel 4.084 mladih ljudi, kar predstavlja 13,09% celotnega prebivalstva. Naslednja ranljiva skupina so starejši, kamor štejemo prebivalstvo, staro 65 in več let. Tako je bilo v drugi polovici leta 2014 4.972 starejših prebivalcev. Od tega je bilo 1.954 moških in 3.018 žensk. To pa predstavlja 15,93 % celotnega prebivalstva na območju LAS Pri dobrih ljudeh.

Povečevanje deleža starih ljudi (indeks staranja je na območju LAS Pri dobrih ljudeh v letu 2014 znašal 129,34, občina Kobilje dosega tudi 136,1, občina Lendava pa celo 186,5) pomeni tudi naraščanje pomembnega naravnega vira – znanja in sposobnosti ljudi. Priložnost za ti dve ranljivi skupini vidimo v medgeneracijskem sodelovanju ter učenju.

Medgeneracijsko učenje je stoletja veljalo za nekaj samoumevnega. Posameznik se je z njim srečeval pretežno znotraj družine. Za takšno učenje je značilno, da starejši prenašajo svoje modrosti in izkušnje na mlajše. Na ta način so se znotraj družine med različnimi generacijami neformalno in priložnostno prenašala znanja, veščine, kompetence, norme in vrednote. Danes učenje med generacijami ne poteka več spontano in le znotraj družine, saj potrebuje spodbude in prenos v širše socialno okolje. Prostorska ločenost staršev in otrok od starih staršev ter drugačen tempo življenja onemogočata delovanje stoletja uveljavljenega modela medgeneracijskega učenja. Poleg tega moderna doba ni prinesla le daljše življenjske dobe, temveč na žalost tudi spremembe v odnosu do starejših. Daljšo življenjsko dobo lahko razumemo tudi kot novo družbeno priložnost.

V občinah LAS Pri dobrih ljudeh so sicer posamezni deležniki že aktivni na področju medgeneracijskega učenja, vendar delujejo samostojno, brez širšega povezovanja s partnerji in večinoma ostajajo na nižjih ravneh medgeneracijskega učenja in sodelovanja (srečanja, enkratni dogodki). To situacijo bi radi z aktivnostmi SLR izboljšali. Ugotavljamo, da je na območju LAS Pri dobrih ljudeh velika brezposelnost, da je vedno več tudi podzaposlenih in da je med nezaposlenimi tudi večje število oseb, ki so brezposelni in tudi takšni, ki imajo odločbo o nezaposljivosti. Te osebe so največkrat prejemniki socialne pomoči, so neaktivni in odrinjeni na rob družbe z nizkimi socialnimi transferi ter največkrat tudi socialno izključeni. Tako je bilo meseca decembra 2014 na območju LAS Pri dobrih ljudeh skupaj registriranih 3096 brezposelnih oseb. Od tega je bilo 50,52% žensk. Prav tako pa se vsako leto zvišujejo deleži tistih, ki dobijo odločbo o nezaposljivosti in po podatkih ZRSZ je od leta 2012 do junija 2015 na območju Pomurja bilo izdanih 158 odločb o nezaposljivosti. V kolikor se osebe s prejeto odločbo takoj ne vključijo v različne organizacije, ki bi jim omogočale aktivno socialno kot tudi družbeno življenje, jih je pozneje zelo težko motivirati za vključitev. Za vključitev le-teh oseb v različne organizacije država vsako leto zmanjšuje transferje. Zaradi dolgotrajne brezposelnosti, neaktivnosti se zaznava upad njihovih delovnih sposobnosti, spretnosti ter tudi interesa za vključevanje v programe, ki jim omogočajo dvig lastne samopodobe, delovne aktivnosti, spretnosti ter s tem tudi socialne vključenosti v okolje. Posledica tega pa je, da ostajajo doma v domačem okolju, kjer pa zaradi neaktivnosti nazadujejo. Nekateri od njih imajo omejene delovne sposobnosti, vendar pri primerni spodbudi, lahko te ohranjajo in jih razvijajo. Dogaja pa se, da marsikateri tudi doma nima primerne podpore okolja, kvečjemu so prej deležni demotivacije, s tem pa upada njihova zainteresiranost za delo, delovna sposobnost in tudi spretnost. Ob takem negativnem pristopu izgubljajo interes za delo, težava pa se pojavljajo v izgubi socialnih veščin, upadu samozavesti in samozaupanja, kar negativno vpliva na njihovo samopodobo in samospoštovanje ter sprejemanje okolice in vključevanje v širšo okolico. V teh razmerah so te osebe pod največjim pritiskom, so nekonkurenčne na trgu dela in potisnjene na rob družbe.

Aktivnosti za medgeneracijsko sodelovanje in učenje ter aktivnosti za resocializacijo dolgotrajnih brezposelnih oseb, predvsem žensk, delo z Romi in madžarsko narodno skupnostjo se bodo izvajale v tako imenovanih dodatnih drugih urbanih območjih ter enem regionalnem središču in sicer v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Ta naselja so hkrati občinska središča in zagotavljajo zadostno kritično maso ljudi ter primerno infrastrukturo za izvedbo različnih aktivnosti. Ena od temeljnih in pomembnih ranljivih skupin predstavljajo Romi na območju LAS Pri dobrih ljudeh. Omenjeni Romi predstavljajo močno skupnost, med katerimi nekatera romska naselja še posebej izstopajo, saj so v preteklih letih dosegli močan razvojni premik na bolje. Pri

tem še posebej izstopa romsko naselje Kamenci v občini Črenšovci, katerih močna in povezana romska skupnost je v preteklosti uspešno sodelovala v mnogih razvojnih projektih in velja za primer dobre prakse vzorno urejenega romskega naselja, ki biva v sožitju z večinskimi prebivalci, se trudi ohranjati romsko kulturo, izročilo in tradicijo ter si nenehno prizadeva za nadgradnjo in razvoj infrastrukture, novih vsebin ter podjetniških priložnosti. Aktivno (so)delovanje Romov, ki živijo na območju LAS Pri dobrih ljudeh, predstavlja pomemben prispevek k uspešnemu izvajanju razvojnih aktivnosti ter bogatejšemu družbenemu življenju skupnosti. Dobro sodelovanje lokalnih oblasti in oblikovalcev razvojnih politik s predstavniki romske skupnosti je tako ključnega pomena za uspešen družbeno-kulturni razvoj Romov ter ohranjanje sožitja in sodelovanja med prebivalci določenega lokalnega okolja. Na območju LAS tako v 10 romskih naseljih v občini Lendava, Črenšovci, Beltinci, Dobrovnik in Turnišče živi 594 Romov. Potrebe Romov na območju LAS Pri dobrih ljudeh niso omejene le na komunalno, infrastrukturno in izobrazbeno problematiko, ampak se vedno bolj odražajo tudi kot želja in potreba po vključenosti v generiranje in soustvarjanje razvojnih in podjetniških idej, katerih uresničevanje bo prispevalo k ustvarjanju boljših pogojev za delo in življenje vseh prebivalcev, ki delajo in živijo na tem območju. Želja Romov po sodelovanju, soustvarjanju in razvoju novih vsebin in možnosti v okolju v katerem živijo, se odraža v številnih uspešno izvedenih projektih v preteklih letih ter novih razvojnih in podjetniških idejah, ki jih želijo predstavniki romske skupnosti realizirati skozi prijavljanje na različne programe in javne razpise.

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh pa deluje tudi Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (v nadaljevanju PMSNS), ki je krovna organizacija madžarske narodnostne skupnosti v Republiki Sloveniji. PMSNS je sogovornik državnih organov pri uresničevanju pravic pripadnikov madžarske narodnosti. Cilj in naloga PMSNS je ohranitev pomurske madžarske skupnosti, njenega maternega jezika, narodne zavesti, izvajanje posebnih pravic, ki jih zagotavlja ustava in zakoni, ter uveljavljanje njenih potreb in interesov. Ob popisu prebivalstva v letu 2002 se je za pripadnike madžarske narodnosti izreklo 6243 oseb, 7713 oseb pa je kot materni jezik navedlo madžarski jezik. V petih prekmurskih občinah skupaj živi 5212 pripadnikov madžarske narodne skupnosti, kar predstavlja 83,5 % vseh opredeljenih Madžarov v Republiki Sloveniji. Narodnostno mešana področja – po občinah – so naslednja:

- v občini Lendava območja krajev: Banuta/Bánuta, Čentiba/Csente, Dolga vas/ Hosszúfalu, Dolgovaške gorice/ Hosszúfaluhegy, Dolina/Völgyifalu, Dolnji Lakoš/ Alsólakos, Gaberje/Gyertyános, Genterovci/Göntérháza, Gornji Lakoš/Felsőlakos, Kamovci/Kámaháza, Kapca/Kapca, Kot/Kót, Lendava/Lendva, Lendavske gorice/ Lendvahegy, Mostje/Hidvég, Petišovci/Petesháza, Pince/Pince, Pince marof/ Pincemajor, Radmožanci/Radamos, Trimlini/Hármasmalom,
- v občini Dobrovnik območja krajev: Dobrovnik/Dobronak in Žitkovci/Zsitkóc.

5.4 Izkušnje z izvajanjem programa LEADER v programskem obdobju 2007–2013

5.4.1 Izkušnje s pripravo SLR v obdobju 2007–2013

Ustanovitev LAS Pri dobrih ljudeh je potekala preko javnega razpisa Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (v nadaljevanju MKGP). Na tega se je LAS v okviru svojega predvidenega območja tudi prijavila in v letu 2009 uspešno pridobila status delujoče LAS. Istočasno je LAS Pri dobrih ljudeh pridobila pravico do koriščenja finančnih sredstev, dodeljene za programsko obdobje 2007-2013. LAS Pri dobrih ljudeh je zajemala območje partnerskih občin Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Partnerstvo je sestavljalo 13 predstavnikov javnega sektorja (predvsem občine tega območja), 6 predstavnikov ekonomskega sektorja (podjetniki in obrtniki) in 12 predstavnikov civilne družbe (sestavljeno iz društev tega območja).

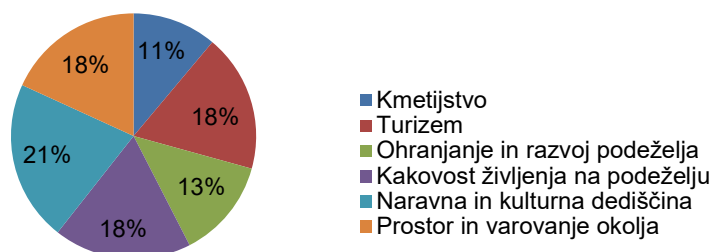
LAS Pri dobrih ljudeh je bila sestavljena iz treh organov in sicer iz skupščine, katero sestavljajo vsi partnerji LAS, razvojnega sveta, katerega sestavljajo imenovani predstavniki skupščine v tripartitni sestavi ter nadzornega odbora, ki je sestavljen iz treh imenovanih predstavnikov skupščine. Za izvajanje strokovnih, organizacijskih in administrativnih nalog je LAS imela upravljavca, kateri je zagotavljal kadrovske, prostorske in druge pogoje za strokovno in projektno delo na področju razvoja podeželja in izvajanja nalog LAS.

Za programsko obdobje 2007-2013 je bila izdelana LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA PARTNERSKIH OBČIN: Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana - PREKMURSKA PODEŽELJSKA Z(A)VEZA: »PRI DOBRIH LJUDEH«. Omenjena strategija je bila krovni strateško operativni dokument in podlaga za razvoj LAS Pri dobrih ljudeh. Njen namen je bil oblikovati razvojne usmeritve območja za daljše časovno obdobje 7 let (2007-2013). V lokalni razvojni strategiji so bili jasno opredeljeni razvojni problemi in potenciali, do katerih smo prišli s podrobno in učinkovito analizo stanja. Na podlagi dobre analize in jasno izraženih razvojnih potreb smo oblikovali razvojne usmeritve in cilje strategije. Ker lokalna razvojna strategija ni sektorska, je bila usklajena z ostalimi razvojnimi dokumenti in politikami na lokalni in nacionalni ravni. Lokalna razvojna strategija je nastala s sodelovanjem lokalnih prebivalcev, upoštevanjem njihovih želja, potreb in zmožnosti.

Razvojne prioritete Lokalno razvojne strategije LAS Pri dobrih ljudeh za obdobje 2007-2014:

- **kmetijstvo** (UKREPI: naložbe v kmetijstvo, usmerjanje v sonaravno kmetijstvo; posodabljanje in prestrukturiranje kmetijstva; spodbujanje podjetništva v kmetijstvu; izboljšanje trženja kmetijskih izdelkov; razvoj človeških virov v kmetijstvu; pospeševanje dopolnilnih dejavnosti v kmetijstvu; dvig dodane vrednosti in kakovosti v pridelavi in predelavi kmetijskih in živilskih proizvodov; organiziranje proizvodnje v kmetijstvu in živilsko predelovalni industriji ter pri trženju kmetijskih proizvodov);
- **turizem** (UKREPI: razvoj podeželskega turizma);
- **ohranjanje in razvoj podeželja** (UKREPI: razvoj obstoječih ter uvajanje novih dejavnosti, produktov in storitev na podeželju; obnova in razvoj vasi ter ruralne infrastrukture; spodbujanje in razvoj potenciala človeških virov na podeželju; krepitev podjetnosti in podjetniškega pristopa na podeželju; izboljšanje konkurenčnosti in razvoj gospodarstva);
- **kakovost življenja na podeželju** (UKREPI: povečanje kakovosti življenja na podeželju);
- **naravna in kulturna dediščina** (UKREPI: ohranjanje naravne in kulturne dediščine);
- **prostor in varovanje okolja** (UKREPI: varovanje in ureditev vodnih virov in vodooskrbe; urejanje okolja in sanacija odpadkov; varovanje narave; priprava strategije razvoja in trajne rabe obnovljivih virov energije);
- **institucionalizacija razvojnega partnerstva** (UKREPI: ustanovitev Lokalne akcijske skupine – LAS; medinstitucionalno, medregijsko in mednarodno sodelovanje).

Graf 5: Odstotek izvedenih projektov po prioritetah LRS LAS Pri dobrih ljudeh, 2014

Vir: LAS Pri dobrih ljudeh

Iz zgornjega grafa lahko ugotovimo, da so projekti dokaj sorazmerno porazdeljeni po prioritetah zastavljenih v lokalni razvojni strategiji. Če primerjamo odobrena sredstva s strani LAS Pri dobrih ljudeh ter potem MKGP z izplačanimi sredstvi lahko ugotovimo, da je imela LAS Pri dobrih ljudeh v programskem obdobju 2007-2013 skupno 93,81% uspešnost črpanja. Najslabše je bilo črpanje projektov v LIN 2009 in sicer 81,17%, najuspešnejše pa je bilo črpanje projektov iz NIP 2011 in sicer kar 99,64%. V programskem obdobju 2007-2013 je bilo skupno financiranih 49 upravičencev. Pod upravičence se šteje nosilce in ostale partnerje, ki so končni prejemniki sredstev. Upošteva se podatek na neto ravni, kar pomeni, da se posamezen prejemnik šteje samo 1x. Pretežni del upravičencev, to je 75,51%, spada pod zasebni sektor, 24,49% upravičencev pa pod javni sektor.

Podajamo nekaj indikatorjev, ki so vezani na aktivnosti delovanja LAS, pridobivanje strokovnih znanj in animacije podeželja ter izvajanja lokalno razvojne strategije. V programskem obdobju 2007-2014 je bilo izvedenih 20 sej razvojnega sveta, 4 seje nadzornega odbora, skupno pripravljenih 47 zahtevkov, izvedenih je bilo 20 delavnic za animacijo prebivalcev območja LAS, katerih se je udeležilo čez 600

udeležencev, izvedenih je bilo 5 delavnic usposabljanj z 58 udeleženci, izdelanih je bilo 5 različnih promocijskih gradiv za LAS, sam LAS Pri dobrih ljudeh pa se je v medijih pojavljal 30 krat.

5.4.2 Opis in možnosti izrabe obstoječih razvojnih struktur na območju LAS

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh delujejo uveljavljene podpirne inštitucije, ki imajo oz. nudijo naslednja področja znanj:

- izobraževanje in usposabljanje ter svetovalno pomoč za podeželsko prebivalstvo pri razvoju dejavnosti oz. zagonu novih dejavnosti na podeželju (Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije - Območna enota Murska Sobota in KSS enota Lendava, Zavod za gozdove – Območna enota Murska Sobota – krajevna enota Lendava, Regionalna razvojna agencija Sinergija, Območne obrtne zbornice (Lendava, Murska Sobota), GZS – Pomurska gospodarska zbornica,...),
- redno izobraževanje za poklice, znanje in usposabljanje za odrasle (Ljudska univerza Lendava, Raziskovalno izobraževalno središče Dvorec Rakičan, srednje in višje šole),
- znanje in usposabljanja za podjetja/potencialna podjetja ter povezovanje s podjetji (Obrtne in gospodarska zbornica imajo razvejane povezave s podjetji (ekonomskim sektorjem), Pomurski tehnološki park Murska Sobota),
- znanje in usposabljanje za nevladni sektor (LRF za Pomurje), pri čemer pa osnovno povezovalno nit z zasebnim sektorjem tvorijo občine območja in v letošnjem letu vzpostavljen podporni mehanizem za NVO,
- naravovarstvene vsebine in znanje o upravljanju zavarovanih območij (Krajinski park Goričko, Zavod RS za varstvo narave,...),
- znanja o gospodarjenju z gozdom in obnovljivimi viri energije (Zavod za gozdove, območna enota Murska Sobota; krajevna enota Lendava),
- varstvo kulturne dediščine (Galerija –muzej Lendava), trženje v turizmu (Pomurska turistična zveza),
- znanja s področja dela z ranljivimi skupinami (Zavod RS za zaposlovanje – OS Lendava, Center za socialno delo- enota Lendava, Pomelaj z.o.o., Sofija – medgeneracijska hiša Lendava),
- projektna znanja (priprava in izvedba projektov) - večina podpornih organizacij že v dobršni meri pozna projektni cikel in problematiko zahtevnih projektov (RA Sinergija, Pomurski tehnološki park Murska Sobota),
- izkušnje iz vodenja in upravljanja skladov sredstev z upravljavsko in nadzorno funkcijo (Pomurska družba za upravljanje skladov d.d., Murska Sobota).

5.4.3 Opis uspešno zaključenih projektov

Razvojne prioritete so se v primeru LAS Pri dobrih ljudeh izvajale preko javnih pozivov, kateri so bili osnova za pripravo Letno izvedbenega načrta (LIN) / Načrta izvedbenih projektov (NIP).

LAS je v programskem obdobju 2007-2013 izvedla 4 javne pozive:

- Z LIN 2009 je bilo sofinanciranih 6 projektov v vrednosti 88.999,69 EUR.
- Z LIN 2010 je bilo sofinanciranih 9 projektov v vrednosti 128.809,44 EUR.
- Z NIP 2011 je bilo sofinanciranih 13 projektov v vrednosti 258.724,79 EUR.
- Z NIP 2012 je bilo sofinanciranih 10 projektov v vrednosti 144.066,96 EUR.
- **SKUPAJ je bilo sofinanciranih 38 projektov v vrednosti 620.600,88 EUR.**

Na štiri izvedene javne pozive LAS Pri dobrih ljudeh je skupno prispelo 59 projektnih predlogov. LAS Pri dobrih ljudeh je izbrala in potrdila 40 projektnih predlogov kar predstavlja dobrih 67% vseh projektnih predlogov. Pri enem projektnem predlogu je šlo za odstop, čeprav je bil projekt potrjen s strani LAS in MKGP. En projektni predlog pa je bil po sami izvedbi in oddaji zahtevka s strani ARSKTRP zavržen. Tako je LAS Pri dobrih ljudeh uspešno zaključila 38 projektnih predlogov. Povprečno je imel izveden projekt na območju LAS Pri dobrih ljudeh 3 partnerje in je bil sofinanciran v vrednosti 16.331,60 EUR. Vsi projektni predlogi pa so bolj podrobno predstavljeni na povezavi <http://www.las-pdl.si/projekti/>.

6. Analiza razvojnih potreb in možnosti območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti

Ustvarjanje delovnih mest

OPIS SITUACIJE

V obdobju od leta 2007 do leta 2014 se je na območju LAS število samostojnih podjetnikov povečalo za dobrih 11%, število gospodarskih družb pa za slabih 55%. 41% samostojnih podjetnikov in gospodarskih družb opravlja obrtno dejavnost, obrti podobno dejavnost ter dejavnost domače in umetnostne obrti. Na območju LAS obstaja zelo širok nabor domače in umetnostne obrti. Obstaja potencial v tako imenovanih »zelenih« delovnih mestih, ki zajemajo ekološko kmetijstvo, zeleni turizem, obnovljivi viri energije in učinkovite rabe energije, ravnanje z odpadki ter socialno podjetništvo. Priložnost za razvoj socialnega podjetništva na območju LAS vidimo predvsem v naravnih danostih kot npr. ekološko kmetijstvo, predelava živil, zeliščarstvo ter turistične kmetije. Prav tako pa se lahko socialno podjetništvo izvaja na področju storitvenih dejavnosti in sicer pri izvajanju socialno varstvenih programov, lokalne samooskrbe, urejanje zelenih površin, organiziranih prevozov ogroženih ciljnih skupin, itd.

Na območju LAS pa so v zadnjih letih zelo dejavne tudi nevladne organizacije. Tako je v letu 2014 na območju LAS dejavnih 391 nevladnih organizacij, 32 društev na območju LAS je v letu 2014 skupaj zaposlovalo 51 ljudi. Zaznati je trend povečanja zaposlovanja pri društvih. Znatno del nevladnih organizacij na območju LAS Pri dobrih ljudeh opravlja številne dejavnosti za dobrobit skupnosti s katerimi vplivajo na višanje kakovosti življenja prebivalcev v regiji.

Območje LAS je izrazito agrarno območje, zemljišča so zelo kvalitetna, naravni pogoji za kmetijsko proizvodnjo so zelo dobri. Po velikostnih razredih na območju LAS prevladujejo kmetije med 2 in 5 ha površine, kar pomeni, da so kmetije male in prilagodljive. Sledeč po podatkih je mladih družinskih članov dovolj za nadaljevanje kmetijske dejavnosti. 28% registriranih dopolnilnih dejavnosti na kmetijah se na območju LAS ukvarja z predelavo primarnih kmetijskih pridelkov. Število ekoloških pridelovalcev je od leta 2009 nekoliko naraslo. Povpraševanje potrošnikov je največje po lokalnih svežih vrtninah, sadju in ne mesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki).

BDP na prebivalca v Pomurski regiji predstavlja zgolj 69,1% slovenskega povprečja. Število zaposlenih na območju LAS se je od leta 2007 do leta 2014 pri samostojnih podjetnikih zmanjšalo za slabih 38%, pri gospodarskih družbah pa za dobrih 14%. Povprečna bruto plača na območju LAS je za 19,44% pod slovenskim povprečjem. Rast povprečne bruto plače območja LAS je glede na slovensko povprečje nižja za 2,14%. Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje je bila meseca decembra 2014 stopnja registrirane brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh 21,8% kar je za 8,8% višje kot stopnja registrirane brezposelnosti na ravni Slovenije. Stopnja registrirane brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh je od decembra 2007 do decembra 2014 narasla za 6,2%.

Socialno podjetništvo na območju LAS ni v zadostni meri razvito in ni izkoriščen potencial tega segmenta. To priča dejstvo, da socialna podjetja, registrirana na območju LAS, predstavljajo zgolj 8,52% vseh registriranih socialnih podjetij v Pomurju ter 3,76% vseh socialnih podjetij, registriranih v Sloveniji. Na območju LAS socialno podjetništvo še ni v zadostni meri prepoznavno. Za nevladne organizacije na območju LAS je značilna nizka stopnja profesionaliziranosti in usposobljenosti, posledično pa tudi nizka stopnja zaposlenosti v nevladnem sektorju in nizka stopnja črpanja sredstev iz javnih razpisov, ki ostajajo neizkoriščen potencial. Potrebe nevladnih organizacij na območju LAS so tako večplastne in se izražajo v pomanjkanju finančnih in kadrovskih resursov, pomanjkanju znanj in usposobljenosti za sodelovanje v procesih odločanja, v slabem povezovanju med nevladnimi organizacijami.

V obdobju od leta 2000 do 2010 so se kmetijske površine pri trajnih nasadih zmanjšale. Le dobrih 6% kmetijskih gospodarstev na območju LAS svoje pridelke prodaja neposredno potrošnikom. Še vedno se kaže nujna potreba po večjih količinah ekoloških pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev. Stopnja samooskrbe je posebno nizka pri zelenjavi in krompirju. Hkrati pa za kmetijstvo vedno več težav povzročajo ekstremni vremenski pojavi kot so suše, poplave, toča, neurja z močnim vetrom in vse pogostejši vročinski vali.

PREDNOSTI

- Rast števila podjetnikov in gospodarskih družb
- Na območju LAS deluje veliko različne domače in umetnostne obrti
- Tradicionalno močan čut za solidarnost med prebivalci območja LAS
- Veliko aktivnih NVO
- Podpora socialnemu podjetništvu s strani države in EU
- Ugodna geografska lega in dobre naravne danosti za pridelavo
- Ekološko kmetovanje je v porasti
- Povečano povpraševanje po ekoloških pridelkih/izdelkih
- Subvencioniranje ekološke pridelave
- EU in država podpirata in spodbujata večjo samooskrbo
- Zadostno število kmetijskih gospodarstev z potencialom
- Ugodna starostna struktura družinskih članov kmetijske dejavnosti;
- Na območju LAS je predelava primarnih kmetijskih pridelkov kot dopolnilna dejavnost na kmetijah na drugem mestu

SLABOSTI

- Visoka brezposelnost
- Slaba prepoznavnost socialnega podjetništva ter vedenja o načelih delovanja le tega
- Obstoječe podporne mreže so med seboj slabo povezane in premalo usmerjene v prepoznavanje priložnosti za razvoj socialnega podjetništva, kot generatorju gospodarske rasti
- Nizka stopnja profesionaliziranosti in usposobljenosti, posledično pa tudi nizka stopnja zaposlenosti v nevladnem sektorju
- Ekstremni vremenski pojavi (suše, ujme, toča, ...)
- Slabša kupna moč prebivalcev območja LAS
- Višja cena ekoloških pridelkov/izdelkov
- Nezadostno prepoznavanje ekoloških pridelkov/izdelkov
- Nepovezanost pridelovalcev v smislu skupnega nastopa na trgu
- Pomanjkanje podjetniških znanj, zlasti s področja managementa in marketinga in nepripravljenost oz. nezmožnost velike večine ljudi, vključno s podjetniki, za permanentno izobraževanje in usposabljanje skozi celotno aktivno življenjsko obdobje
- Nizka konkurenčnost, produktivnost kmetijskega sektorja
- Slabe nakupovalne navade kupcev, ki kupujejo predvsem v večjih nakupovalnih središčih in predvsem uvoženo hrano

PRILOŽNOSTI

- Potencial za nova »zeleni« delovna mesta
- Socialno podjetništvo tudi na področju kulture ter kmetijstva
- Profesionalizacija NVO tudi kot socialna podjetja
- Trženje izdelkov na lokalnem trgu
- Novi produkt, storitve in blagovne znamke
- Možnost povečanja ekoloških pridelovalnih površin
- Zadostno število majhnih kmetij, ki se lahko preusmerijo v ekološko pridelavo hrane
- Povezovanje enakih/različnih proizvajalcev za skupen nastop na trgu (inovativna partnerstva, zadružništvo)
- Potencial povečanja stopnje samooskrbe
- Na razpolago je mlad in strokovno izobražen kader, ki lahko svoje znanje prenese
- Izobraževanje in osveščanje o kakovosti ekoloških pridelkov in izdelkov
- Možnost za socialno vključevanje ranljivih skupin prebivalcev
- Možnost razvoja podjetništva z dodelavo ali predelavo kmetijskih proizvodov, izdelkov domače obrti, storitev ipd.
- Uvajanje novih in boljših tehnologij, proizvodov
- Prilaganje kmetijstva podnebnim spremembam
- Izkoristiti porast rabe obnovljivih virov energije
- Prenos znanja-povezovanje znanstvene sfere s prakso
- Spremembe prehranskih navad ljudi

NEVARNOSTI

- Neugodne vremenske razmere (poplave, vetrovi, toča)
- Nezainteresiranost za ekološko kmetovanje
- Nezainteresiranost za ekološke pridelke/izdelke
- Nepovezanost stroke in načina pridelave: embalaže, pakiranje, skladiščenje
- Velika konkurenca na trgu
- Padanje kupne moči – potrošniki zato kupujejo »cenejšo in slabšo« uvoženo hrano;
- Pomanjkanje lastnih virov sredstev in neustreznost virov financiranja manjših projektov
- Nezainteresiranost/nezmožnost za povezovanje
- Nezainteresiranost mladih za prevzem družinskih kmetij in kmetijske dejavnosti

Na osnovni navedenega je potrebno z ukrepi SLR nasloviti naslednje potrebe:

- nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih;
- izboljšati konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja predvsem z različnimi načini povezovanja (inovativna partnerstva, zadružništvo, kooperative, skupni nastopi na trgu) ter manjšimi vlaganji v opremo in infrastrukturo);

- povečati prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva;
- spodbuditi profesionalizacijo NVO tudi kot socialna podjetja, prevzem javnih pooblastil;
- izboljšati podjetniška znanja s področja managementa in marketinga;
- spodbujati ekološki način pridelave ter potrošnje ekoloških pridelkov in proizvodov;
- bolje osveščati potrošnike ter izobraževati lokalne pridelovalce z poudarkom na podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi;
- povečati samooskrbo na območju LAS ter potrošnje lokalno pridelanih pridelkov in izdelkov.

Razvoj osnovnih storitev

OPIS SITUACIJE

Območje LAS ima ugodno prometno pozicijo, saj leži ob V. Panevropskem cestnem in železniškem koridorju. Vodovodno in kanalizacijsko omrežje je v zelo dobrem stanju. Na območju LAS obstaja številčna športna in rekreacijska infrastruktura. Večnamenski objekti se po večini nahajajo v vsaki vasi. Vsaka občina razpolaga tudi z enim kulturnim domom, njihovo stanje in oprema sta na zelo visoki ravni. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je registriranih veliko športnih društev v različnih športnih panogah. Na območju je dokaj dobro razvit zdraviliški turizem oziroma turizem dobrega počutja. Območje slovi po svojih kulinarčnih dobrotah, ki so tradicionalne in raznolike. Na območju LAS obstajajo različne tematske, kolesarske in pohodniške poti ter pester nabor različnih turističnih, kulturnih, športnih, kulinarčnih in zabavnih prireditev, od katerih jih mnogo temelji na tradiciji, običajih in obrteh. Na območju obstaja pestra kulturna in naravna dediščina.

Na območju LAS je nekoliko slabša infrastruktura na področju turističnih informacijskih centrov. Večina športno-rekreativnih objektov je dotrajanih in v zelo slabem stanju. Prav tako so v slabem stanju večnamenski objekti oz. vaško-gasilski domovi. Večina teh objektov nima ustrezne vsebine, da bi »zaživel«. Na območju LAS tudi ni zadostne infrastrukture za kvalitetno preživljanje prostega časa ter površin za preživljanje prostega časa v naravi in na prostem ter ustrezne opreme z novimi inovativnimi vsebinami, prilagojenimi različnim ciljnim skupinam. Večina turističnih prihodov in nočitev ter nastanitvenih objektov, sob in ležišč je centrirana na občino Lendava. Ugotavljamo, da so tematske, kolesarske ter pohodniške poti slabo med sabo povezane ter nezadostno označene. Različne prireditve na območju LAS so preslabo obiskane, njihova kvaliteta je nezadostna. Ugotavljamo, da je turizem na območju LAS nezadovoljivo upravljan in tržen kot turistična destinacija, stopnja trženja turistične ponudbe je nizka, nezadostno sta izkoriščena kulturna in naravna dediščina, izmenjava informacij je pomanjkljiva, slabo je tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki.

PREDNOSTI

- Večnamenski/vaški domovi v skoraj vsaki vasi
- Številčna športno-rekreacijska infrastruktura
- Registrirano veliko športnih društev v različnih športnih panogah
- Pestra društvena aktivnost na območju
- Ugodna geografska in prometna lega
- Močna kulturna in tradicionalna dediščina območja
- Dobro razvit zdraviliški turizem oz. turizem dobrega počutja
- Pestra ponudba kulinarike
- Različne tematske, kolesarske in pohodniške poti
- Številčne turistične, kulturne, športne, kulinarčne in zabavne prireditve
- Aktivna turistična in kulturna društva
- Pestra kulturna in naravna dediščina območja

SLABOSTI

- Slabo stanje večnamenskih/vaških domov
- Dotrajana športno-rekreacijska infrastruktura
- Določeni športi nimajo svoje infrastrukture
- Slabe možnosti za preživljanje prostega časa
- Večina turističnih prihodov in nočitev je centrirana na eno občino
- Nastanitveni objekti, sobe in ležišča so centrirani na eno občino
- Tematske, kolesarske in pohodniške poti so med sabo slabo povezane ter nezadostno označene
- Slaba promocija prireditev ter posameznih turističnih produktov
- Neizkoriščen potencial naravne in kulturne dediščine v turizmu
- Slabo tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki

PRILOŽNOSTI

- Močna želja občanov po športno-rekreacijskem udejstvovanju
- Ljudje na podeželju so povezani in imajo potrebo po druženju
- Medgeneracijsko sodelovanje za prenos znanja
- Določeni večnamenski/vaški domovi so brez vsebine

NEVARNOSTI

- Večnamenski/vaški domovi lahko ostanejo neizkoriščeni
- Pasivnost mlade generacije
- Premajhno zanimanje za turistične produkte
- Nezainteresiranost posameznih turističnih ponudnikov

• Enodnevni tematski izleti predvsem za domače turiste in turiste sosednjih držav • Povečati število nastanitvenih objektov, sob in ležišč • Združevanje turistične ponudbe in skupna promocija • Enotna označitev kulturne in druge znamenitosti • Izboljšati kvaliteto prireditev, izobraziti organizatorje prireditev s področja marketinga • Apiturizem • Z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine izboljšati turistično ponudbo krajev • Izboljšati prepoznavnost krajev na področju turizma	• Slaba udeležba na prireditvah • Propadanje objektov kulturne dediščine • Omejeni posegi na zavarovanih območjih

Na osnovni navedenega je potrebno z ukrepi SLR nasloviti naslednje potrebe:

- izboljšati možnosti za preživljanje prostega časa;
- izboljšati stanje športno-rekreacijske infrastrukture;
- izboljšati turistično ponudbo območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti;
- povezati turistične ponudnike ter turistične produkte za skupen nastop na trgu ter povečati njihova znanja ob upoštevanju varstva narave in kakovostne interpretacije.

Varstvo okolja in ohranjanje narave

OPIS SITUACIJE

41,46% površin območja LAS se nahaja v Naturi 2000. Območje LAS je prav tako del zavarovanega območja, to je Krajinskega parka Goričko, kamor spadata del občine Kobilje in Dobrovnik. Območje LAS ima tako visoko stopnjo naravne in biotske raznovrstnosti, saj ima registriranih 16 naravnih vrednot državnega pomena ter 6 naravnih vrednot lokalnega pomena. Prav tako je na območju 8 naravnih vrednot – točk državnega pomena ter 3 naravne vrednote – točke lokalnega pomena. Na območju LAS sta prav tako dve ekološko pomembni območji. To sta ekološko pomembno območje Goričko ter Mura-Radmožanci. Reka Mura je zaradi svoje izjemne biotske raznovrstnosti, ki krasi njene poplavne gozdove, rečne rokave, mrtvice, prodišča in tradicionalno kulturno pokrajino ob reki, eden najbogatejših ekosistemov v Srednji Evropi. Za območje LAS je značilna bogata materialna in nematerialna kulturna dediščina. Za obravnavano območje so značilne predvsem ohranjene šege in navade ter močno folklorno gibanje. Številna društva na obravnavanem območju so tako zelo aktivna in ponujajo veliko zanimivih prireditev.

Izboljšanje stanja okolja območja LAS bo v prihodnjem obdobju temeljilo na zmanjševanju emisij toplogrednih plinov (CO₂ emisij), kar se bo realiziralo preko pravilnega razmerja med rabo energije in izrabo endogenih potencialov energetskega virov. Velik izziv predstavlja premik v smeri znižanja rabe energije v vseh sektorjih in razvoj inovativnih pristopov. Poraba energije je na letnem nivoju sorazmerno visoka, s tem, da se za ogrevanje uporablja samo nekaj preko polovice iz endogenih potencialov obnovljivih virov energije. Enako velja za porabo električne energije, kjer je zaznati občutno povečanje, kljub stalnim naporom in vlaganju v smeri energetske učinkovitosti. Poraba energije v gospodinjstvih neprestano narašča. Prav tako se povečujejo cene energentov za ogrevanje, zato predstavlja strošek toplotne in električne energije največji delež odhodka v gospodinjstvu. Nevarnost je, da se bo zaradi vse večje brezposelnosti in naraščanja cen toplotne in električne energije vedno več gospodinjstev znašlo v najnižjem družbeno razrednem sloju, katerih glavna miselnost bo, kako preživeti svojo družino. Med najbolj ranljive socialne skupine so tiste z najnižjimi dohodki, na primer osebe starejše od 65 let, enostarševske družine, brezposelne osebe ali osebe, ki prejemajo socialna nadomestila.

Na območju LAS je veliko število ogroženih rastlinskih vrst ter številne ogrožene in zavarovane živalske vrste. Na naravnih vrednotah se lahko posegi in dejavnosti izvajajo le, če ni drugih prostorskih ali tehničnih možnosti. Naravne danosti so označene premalo in tiste, ki so, niso med sabo usklajene. Večja urbana središča ob Muri, ki nimajo čistilnih naprav, nekontrolirano onesnažujejo reko, nekatere mrtvice ljudje zasipavajo s smetmi in drugim odpadnim materialom, ribiči vlagajo tujerodne vrste rib, s svojo navzočnostjo in odstranjevanjem obvodne vegetacije ogrožajo vodne ptice ter pustošijo brežino reke ter gramoznic. Ob tem se upravičeno sprašujemo, ali so vsa ta dejanja in nekontrolirani posegi v obrečni prostor v skladu s trajnostnim upravljanjem porečja. Določeni segmenti kulturne dediščine območja LAS niso dovolj raziskani in ohranjeni za prihodnje rodove. Obstaja nevarnost, da potonejo v pozabo.

Potenciali za prihodnost na področju izboljšanja stanja okolja območja LAS predstavljajo izkoriščanje sončne energije, biomase in geotermalna energije, tudi s ciljem znižanja emisij toplogrednih plinov. Energetika je velik izziv v prihodnjem obdobju zaradi potenciala in dodane vrednosti. Pri tem je potrebno nameniti tudi pozornost inovativnim pristopom v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«, kooperative, ESCO) za pripravo novih tehnologij, kot tudi aktivnostim programiranja in aktivnega vključevanja najmlajših.

PREDNOSTI

- Območje LAS je del Nature 2000 in del zavarovanega območja KP Goričko
- Visoka stopnja naravne in biotske raznovrstnosti območja LAS
- Velik potencial za znižanje rabe energije v vseh sektorjih
- Endogeni potenciali OVE na območju LAS – potencial za izkoriščanje OVE (sonce, geotermalna energija, vodnatost)
- Konvencija županov, družbena odgovornost podjetij
- EU sredstva (samo) preko inovativnih modelov financiranja investicij na področju OVE in URE (ESCO, EZP, Energetske kooperative...)
- Prisotnost in aktivna participacija usposobljene energetske agencije
- Razumevanje ključnih akterjev za energetske projekte in upoštevanje dodane vrednosti

SLABOSTI

- Veliko število ogroženih rastlinskih in živalskih vrst
- Neustrezno označene naravne danosti
- Sorazmerno nizka stopnja osveščenosti prebivalstva o delovanju narave in o varovanju kakovosti okolja
- Kulturna dediščina območja LAS ni dovolj raziskana in ohranjena
- Slaba turistična promocija kulturnih in naravnih danosti v urbanih območjih
- Neinformiranost in tudi nezainteresiranost lastnikov in upravljavcev za različne rešitve in pristope
- Nizka stopnja inovacij na področju okolja in nizki izkoristek podjetniških priložnosti
- Slaba promocija in odsotnost lokalno sprejemljivih rešitev za področje energetike
- Energetska revščina v porastu – povezava na BDP v regiji
- Obremenitev urbanih območij s PM₁₀

PRILOŽNOSTI

- Območje LAS Pri dobrih ljudeh pa ima tudi izredno pestro in bogato kulturno dediščino
- Naravna in kulturna dediščina kot potencial v turizmu
- Osveščanje in izobraževanje o pomenu varovanja okolja in sobivanja z naravo
- Potencial v izkoriščanju sončne energije, biomase in geotermalne energije
- Možnost aktiviranja projektov inovativne trajnostne mobilnosti za znižanje stopnje onesnaženosti v urbanih središčih
- Energetske kooperative
- Iskanje okoljskih rešitev s pomočjo zagovorništva civilnega sektorja
- Subvencioniranje določenih sistemov za URE in izkoriščanje OVE na nacionalni ravni
- Dobra ekonomska bilanca prehoda na OVE in še boljše na lastne endogene potencialne OVE
- Energetska bilanca regije – umeščenost OVE in URE aktivnosti v Akcijski načrt RRP Pomurja in strateške načrte nekaterih občin

NEVARNOSTI

- Nekontrolirani posegi v prostor
- Povečana onesnaženost zraka in vode (promet, gospodarske dejavnosti, intenzivno kmetijstvo, večja poraba vode, svetlobna onesnaženost)
- Nevarnost, da določeni deli bogate kulturne dediščine potonejo v pozabo
- Sprememba oz. sprejetje zakonodaje, ki bi omejevala ali oteževala izkoriščanje endogenih potencialov OVE
- Znižanje cene fosilnih goriv, saj bi posledično padel ekonomski »costbenefit« kazalnik
- Drastična sprememba vremenskih razmer, kar bi porušilo trenutne potencialne endogenih potencialov OVE

Na osnovni navedenega je potrebno z ukrepi SLR nasloviti naslednje potrebe:

- ohraniti je potrebno pestro naravno in kulturno dediščino območja LAS;
- izboljšati turistično promocijo naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS;
- spodbujati trajnostno rabo razpoložljivih virov območja ter spodbujati učinkovito rabo energije v vseh sektorjih;
- generalno povečati ozaveščenost glede okolju prijaznih praks;
- umestiti inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO);
- kreirati krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM₁₀).

Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin

OPIS SITUACIJE

13,09% celotnega prebivalstva, ki je v prvi polovici leta 2014 živel na območju LAS predstavljajo mladi, 15,94% pa starejši. Povečevanje deleža starih ljudi (indeks staranja je na območju LAS je v letu 2014 znašal 129,34) pomeni tudi naraščanje pomembnega naravnega vira – znanja in sposobnosti ljudi. Romi predstavljajo močno skupnost, med katerimi nekatera romska naselja še posebej izstopajo, saj so v preteklih letih dosegli močan razvojni premik na bolje. Obstaja želja Romov po sodelovanju, soustvarjanju in razvoju novih vsebin in možnosti v okolju v katerem živijo. Na območju LAS obstaja tudi madžarska narodnostna skupnost, katera si prizadeva ohraniti pomursko madžarsko skupnost, njen materni jezik, narodno zavest, izvajati posebne pravice, ki jih zagotavlja ustava in zakoni. Vsaka občina, ki je del območja LAS vsebuje eno naselje, ki se razvršča pod tako imenovana dodatna druga urbana območja ali središče regijskega pomena. Ta naselja razpolagajo z izobraževalno, zdravstveno-socialno, športno-rekreativno ter kulturno infrastrukturo, kar zagotavlja prebivalcem teh naselij in njihovega zaledja najmanj možnost za vsakodnevno ustrezno oskrbo. V teh naseljih je zadostna prisotnost proizvodnih, storitvenih ter oskrbovalnih dejavnosti, navedena naselja so pomembnejša središča oz. vozlišča posamezne občine in oskrbujejo okolico z raznovrstnimi storitvami ter uslugami. To so naselja Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Z to enakomerno porazdelitvijo naselij po celotnem območju LAS so zagotovljene enake možnosti vsem ranljivim ciljnim skupinam. To je pomembno predvsem iz tega razloga, da se bodo operacije, sofinancirane iz sredstev ESRR, izvajale izključno v teh naseljih.

Na območju LAS je visoka stopnja brezposelnosti, nižja izobrazbena struktura zaposlenih, majhne zaposlitvene možnosti in nižje plače. Zaznan je porast števila uporabnikov, ki so prejemniki različnih socialnih transferjev. Tako je bilo meseca decembra 2014 na območju LAS Pri dobrih ljudeh skupaj registriranih 3.096 brezposelnih oseb, od tega 50,52% žensk. Prav tako pa se vsako leto zvišujejo delež tistih, ki dobijo odločbo o nezaposljivosti. Pri mladih je zaznati več zainteresiranosti za participacijo pri različnih aktivnostih. Zaradi dolgotrajne brezposelnosti, neaktivnosti se zaznava upad delovnih sposobnosti, spretnosti ter tudi interesa za vključevanje v programe, ki omogočajo dvig lastne samopodobe, delovne aktivnosti, spretnosti ter s tem tudi socialne vključenosti v okolje. Prostorska ločenost staršev in otrok od starih staršev ter drugačen tempo življenja onemogočata delovanje modela medgeneracijskega učenja.

PREDNOSTI

- Posamezni deležniki že aktivni na področju medgeneracijskega učenja
- Na območju LAS obstaja romska skupnost, ki je v preteklosti uspešno sodelovala v mnogih razvojnih projektih in velja za primer dobre prakse
- Aktivno sodelovanje večine Romov
- Na območju LAS deluje Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost
- Enakomerna porazdelitev naselij, kjer se bodo izvajale operacije po celotnem območju LAS
- Regionalna mreža NVO-jev, v katero so vključeni NVO-ji, ki lahko prevzemajo javna pooblastila na področju ranljivih skupin
- Zainteresiranost mladih za participacijo pri aktivnostih

SLABOSTI

- Visoka stopnja brezposelnosti, nižja izobrazbena struktura zaposlenih, majhne zaposlitvene možnosti in nižje plače
- Neugoden položaj mladih in žensk na trgu dela
- Trenutno medgeneracijsko sodelovanje in učenje je nepovezano in deluje na nizki ravni
- Ni ustreznega prenosa znanja med generacijami
- Zvišuje se delež tistih, ki dobijo odločbo o nezaposljivosti
- Upad delovnih sposobnosti, spretnosti ter tudi interesa za vključevanje dolgotrajno brezposelnih, predvsem žensk
- Slaba komunalna in infrastrukturna opremljenost romskih naselij
- Nizka izobrazbena struktura Romov
- Nedorečeni davčno/ pravni vidiki prostovoljstva pri aktivaciji (brezposelnih) oseb v skupnih akcijah
- Slaba informiranost in neorganiziranost na področju prostovoljstva v smeri vključevanja ranljivih skupin

PRILOŽNOSTI

- Daljšo življenjsko dobo lahko razumemo tudi kot novo družbeno priložnost
- Medgeneracijsko sodelovanje ter učenje
- Želja Romov po sodelovanju, soustvarjanju in razvoju novih vsebin in možnosti v okolju, v katerem živijo

NEVARNOSTI

- Nezainteresiranost in pasivnost mladih
- Stigmatizacija Romov
- Nezainteresiranost Romov za spremembe
- Nezadostna in neustrezna ponudba programov
- Povečanje nestrpnosti do predstavnikov madžarske narodne skupnosti

- Vključevanje ranljivih skupin v različne organizacije, ki bi jim omogočale aktivno socialno kot tudi družbeno življenje
- Socialno podjetništvo
- Ureditev in/ali sistematizacija različnih oblik pomoči na domu, sosedskih pomoči
- Programi za dvig lastne samopodobe, delovne aktivnosti in spretnosti
- Ohranjanje romske kulture, izročila in tradicije
- Nadgradnja in razvoj infrastrukture, novih vsebin ter podjetniških priložnosti Romov
- Sodelovanje lokalnih oblasti in oblikovalcev razvojnih politik z predstavniki romske skupnosti

Na osnovni navedenega je potrebno z ukrepi SLR nasloviti naslednje potrebe:

- izboljšati medgeneracijsko sodelovanje, pomoč in učenje;
- resocializirati dolgotrajno brezposelne osebe (predvsem ženske in mlade) z aktiviranjem za iskanje novih možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje ter prostovoljsko angažiranost;
- izboljšati socialno vključenost marginalizirane romske skupnosti;
- aktivirati pilotna čezsektorska partnerstva za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin;
- ohraniti pomursko madžarsko skupnost, njen materni jezik, narodno zavest.

7. Podroben opis tematskih področij ukrepanja

LAS Pri dobrih ljudeh predvideva svoje cilje ter posledično ukrepe izvajati v okviru vseh štirih, z Uredbo o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014–2020, opredeljenih tematskih področjih ukrepanja. Vsebine posameznih ciljev ter ukrepov navedene po tematskih področjih ukrepanja se med sabo smiselno prepletajo. Tako je cilj ustvariti delovna mesta vsebinsko umeščen in celovito opredeljen v tematsko področje Ustvarjanje delovnih mest, čeprav si prizadevamo nova delovna mesta oblikovati tudi pri ostalih tematskih področjih. Enako velja za ohranjanje in varstvo okolja, ki je vsebinsko umeščeno in celovito opredeljeno v tematskem področju Varstvo okolja in ohranjanje narave, s svojimi cilji izboljšati stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti ter ohraniti kulturno dediščino območja LAS pa praktično zajema tudi vsa ostala tematska področja. V nadaljevanju podajamo opis posameznih tematskih področjih ukrepanja.

Ustvarjanje delovnih mest

Z izdelavo in izvedbo naše SLR si prizadevamo dosežati cilje, ki jih je komisija sprejela z strategijo Evropa 2020. Naši cilji so prav tako naravnani na izboljšanje konkurenčnosti ter predvsem ohranjanje modela socialnega tržnega gospodarstva in izboljšanje gospodarne porabe razpoložljivih virov. Eden od ključnih ciljev strategije Evropa 2020 predvideva povečanje zaposlenosti aktivnega prebivalstva starega od 20–64 let. K doseganju tega cilja moramo strmeti vsi, ki planiramo ter bomo izvajali aktivnosti zastavljene z SRL posameznih LAS. Vsako delovno mesto šteje in tako bodo tudi naša novo ustvarjena delovna mesta doprinesla k skupnemu doseganju zastavljenih ciljev.

Zaradi dolgotrajne gospodarske krize so se razmere na trgu dela v Sloveniji, še bolj pa na območju LAS Pri dobrih ljudeh, v obdobju 2007–2014 močno poslabšale. Stopnja registrirane brezposelnosti se je od decembra 2007 povišala iz 15,6% na 21,8%. Kar se tiče strukture brezposelnosti na območju LAS Pri dobrih ljudeh je več kot polovica brezposelnih oseb žensk, največ brezposelnih oseb pa je neizobraženih oz. slabo izobraženih, najmanj pa višje oz. visoko izobraženih. Število zaposlenih se je od leta 2007 do leta 2014 pri samostojnih podjetnikih zmanjšalo za slabih 38%, pri gospodarskih družbah pa za dobrih 14%.

Naša SLR v okviru tega tematskega področja ukrepanja predvideva aktivnosti, ki bodo prispevale in zasledovale cilj ustvariti nova (zelena) delovna mesta predvsem z aktiviranjem endogenih potencialov območja ter tako omogočiti dodatni vir dohodka na podeželju. Endogeni potenciali, ki smo jih identificirali kot tiste, ki se bodo spodbujali v okviru tega tematskega področja, so:

- **Prebivalstvo**, predvsem kot kvalificirana delovna sila, saj je čez 64% prebivalstva z srednješolsko, višješolsko ali visokošolsko izobrazbo, na razpolago je mlad in strokovno izobražen kader, ki lahko svoje znanje prenese ter obstaja zadostno število mladih družinskih članov za nadaljevanje kmetijske dejavnosti.
- **Podjetništvo**, ki je v zadnjih letih v porastu, saj se je povečalo število samostojnih podjetnikov kakor tudi gospodarskih družb. Poudarjamo predvsem manjša podjetja, ki opravljajo obrtno, obrti podobno dejavnost ter dejavnost domače in umetnostne obrti, katerih je na območju LAS kar 41%. Prav tako je na območju LAS zelo širok nabor domače in umetnostne obrti.
- **Nevladne organizacije**, katerih je na območju LAS registriranih 391. Nekatere od njih tudi že zaposlujejo. Znatno del nevladnih organizacij na območju LAS Pri dobrih ljudeh opravlja številne dejavnosti za dobrobit skupnosti, s katerimi vplivajo na višanje kakovosti življenja prebivalcev v regiji. NVO-je vidimo tudi kot potencial za izvajanje socialnega podjetništva, kot morebitne prevzemnike javnih pooblastil.
- **Kmetije in kmetijske površine**, saj je območje LAS izrazito agrarno območje, zemljišča so zelo kvalitetna, naravni pogoji za kmetijsko proizvodnjo so zelo dobri. Po velikostnih razredih na območju LAS prevladujejo kmetije med 2 in 5 ha površine, kar pomeni, da so kmetije male in prilagodljive. Te kmetije predstavljajo tudi potencial za povečanje samooskrbe območja LAS. Te kmetije lahko iz svojih pridelkov izdelajo dodatne lokalne produkte in si s tem ustvarijo dodaten zaslužek.
- **Ekološko kmetijstvo**, saj je le to v porastu. V letu 2014 je bil dober 1% vseh kmetijskih gospodarstev vpisan v ekološko kontrolo in so tako skupaj obdelovali 2,65% kmetijskih zemljišč na območju LAS. Tako ekološko kmetijstvo vsekakor predstavlja potencial, glede na dejstvo, da se kaže nujna potreba po večjih količinah ekoloških pridelkov.
- **Dopolnilne dejavnosti na kmetijah**, ki jih je bilo v letu 2014 registriranih 61. Ukvarjajo se predvsem z dejavnostjo storitve s kmetijsko in gozdno mehanizacijo in opremo ter ročna dela,

predelavo primarnih kmetijskih pridelkov ter turizmom na kmetiji. Za povečanje slednjih dveh se bomo prizadevali v okviru tega tematskega sklopa.

Tako bomo z ukrepom **Razvoj (socialnega) podjetništva, kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev, spodbujanje povezovanja med razvojnimi partnerji ter izboljšanje znanj podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja** podpirali operacije, ki bodo prispevale k ustvarjanju novih »zelenih« delovnih mest oz. ustvarjale pogoje za njihovo ohranjanje, ki bodo izboljšale konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja predvsem z različnimi načini povezovanja (inovativna partnerstva, zadružništvo, kooperative, skupni nastopi na trgu) ter manjšimi vlaganji v opremo in infrastrukturo, vključevale tradicionalna znanja v ponudbo območja, povečale prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva, spodbujale profesionalizacijo NVO tudi kot socialna podjetja, prevzem javnih pooblastil, izboljšale podjetniška znanja s področja managementa in marketinga, povečevale lokalno samooskrbo in spodbujale kratke dobavne verige ter spodbujale porabo lokalnih pridelkov in produktov, dvigale dodano vrednost lokalnih produktov, razvijale nove produkte, storitve in blagovne znamke, spodbujale ekološko pridelavo in potrošnje ekoloških pridelkov in produktov, izobraževale in ozaveščale o podnebnih spremembah in o prilagajanju nanje ter njihovo upoštevanje pri razvoju dejavnosti, produktov in storitev, pripravljale analize in študije, ki bodo povečale zavedanja o pomenu blaženja in prilagajanja na podnebne spremembe, zeleni turizem, itd.

Pričakovani rezultati: Ustvarjena nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih, z različnimi načini povezovanja novih ali nadgrajenih lokalnih proizvodov in storitev ter povečano usposobljenostjo se bo izboljšala konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja, povečana prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva, povečana profesionalizacija NVO, izboljšano sodelovanje na lokalnih trgih ter osveščeni potrošniki, dodatno izobraženi lokalni pridelovalci o podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi.

Ukrep iz tega tematskega področja ukrepanja se bo financiral iz sklada EKSRP ter sklada ESRR. V primeru sofinanciranja operacij iz sklada ESRR se bodo le-te lahko izvajale izključno v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Lendava, Kobilje, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

Razvoj osnovnih storitev

Podeželska območja zaostajajo v razvoju za urbani središči, kar jih izpostavlja večji nevarnosti depopulacije na eni strani in marginalizaciji na drugi strani, z negativnimi gospodarskimi, okoljskimi in socialnimi posledicami. Tako je na območju LAS Pri dobrih ljudeh v letu 2014 povprečno beležen negativen selitveni prirast s tujine ter negativni selitveni prirast med občinami. To dokazuje, da gre v primeru LAS Pri dobrih ljudeh za manjšo depopulacijo prebivalstva. Ta trend bi radi z izvedbo ukrepov naše SLR vsaj omejili, če že ne spremenili. Večina športno-rekreativnih kakor tudi večnamenskih objektov na območju LAS je dotrajanih in v zelo slabem stanju. Dosti teh objektov nima ustrezne vsebine, da bi »zaživel«. Na območju LAS tudi ni zadostne infrastrukture za kvalitetno preživljanje prostega časa. Razvoj lokalne infrastrukture in lokalnih osnovnih storitev na podeželskih območjih je bistveni element prizadevanj za uresničitev potenciala rasti in spodbujanje trajnosti podeželskih območij. S sredstvi CLLD se lahko krijejo tudi nekatere manjše naložbe v infrastrukturo, ki so velikokrat pogoj za inovacije in nadaljnji razvoj (PRP 2014–2020). Analiza stanja ter lokalne razvoje potrebe so pokazale, da bi bilo potrebno preko pristopa CLLD izvesti nekatere manjše infrastrukturne operacije, ki bodo pomembno prispevale k razvoju lokalnega okolja, bodisi z vidika nadaljnega razvoja, novih zaposlitev itn. Z izvedbo SLR želimo na območju LAS izboljšati pogoje za preživljanje prostega časa ter za športno-rekreativno udejstvovanje. Tako predvidevamo z ukrepom **Razvoj dejavnosti za prosti čas, šport in kulturo ter z njimi povezano infrastrukturo** podpirati operacije, ki bodo obnavljale ali izgrajevale športno-rekreativno infrastrukturo ter površine za preživljanje prostega časa v naravi in na prostem in opreme z novimi inovativnimi vsebinami, prilagojenimi različnim ciljnim skupinam, obnavljale in dodajale inovativne vsebine večnamenskim objektom na podeželju, ki bodo izboljševali pogoje za preživljanje prostega časa, oživljale kraje in njihova vaška jedra ter spodbujali naložbe za ureditev in nakup opreme v objekte skupnega pomena. Eden temeljnih ciljev naše SLR pa je izboljšati turistično privlačnost območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti pri razvoju inovativnih turističnih produktov. Na območju LAS obstaja pestra kulturna in naravna dediščina, ki jo velja na trajnostni način izkoristiti v namene izboljšanja turistične privlačnosti. To želimo doseči z ukrepom **Razvoj turizma v povezavi z naravno in kulturno dediščino**, ki bo podpiral operacije, ki bodo povečale dostopnost do točk kulturne in naravne dediščine, izboljšale turistično ponudbo z vzpostavitvijo različnih tematskih poti, ohranjali in obnavljali objekte kulturne dediščine ter mu podali vsebino, povečali prenočitvene kapacitete z ohranjanjem kulturno zgodovinske dediščine, izboljšale turistično ponudbo krajev, naravno in kulturno

dediščino uporabljali pri organizaciji turističnih prireditev, povečali obiskanost prireditev, povečali "zeleno" turistično ponudbo, izboljšali prepoznavnost krajev na podlagi njihove kulinarične ponudbe, izboljšali tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki in turističnimi produkti ter povečali znanje turističnih akterjev kakor tudi lokalnih prebivalcev glede skupnega pristopa k organizirani turistični ponudbi ob upoštevanju varstva naravne in kulturne dediščine in kakovostne interpretacije ipd.

Pričakovani rezultati: Izboljšane možnosti za preživljanje prostega časa prebivalcev območja LAS, izboljšano stanje športno-rekreacijske infrastrukture na območju LAS, izboljšana turistična ponudba območja LAS, osnovana na kulturnih in naravnih danosti območja LAS, izboljšano tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki in produkti, večja usposobljenost turističnih akterjev ter tudi lokalnih prebivalcev.

Ukrepa iz tega tematskega sklopa se bosta financirala izključno iz sklada EKSRP.

Varstvo okolja in ohranjanje narave

Območje LAS ima razmeroma neugodne in hkrati pestre naravne razmere, ki neposredno vplivajo na razpršeno poselitev in veliko število majhnih naselij. Specifična je tudi raba zemljišč, saj se 41,46% površin območja LAS v Naturi 2000, kjer veljajo omejeni dejavniki za kmetijsko dejavnost. Območje LAS je prav tako del zavarovanega območja, to je Krajinskega parka Goričko, kamor spadata del občine Kobilje in Dobrovnik. Območje LAS ima visoko stopnjo naravne in biotske raznovrstnosti, saj ima registriranih 16 naravnih vrednot državnega pomena ter 6 naravnih vrednot lokalnega pomena. Prav tako je na območju 8 naravnih vrednot – točk državnega pomena ter 3 naravne vrednote – točke lokalnega pomena. Na območju LAS sta prav tako dve ekološko pomembni območji. To sta ekološko pomembno območje Goričko ter Mura-Radmožanci.

LAS se bo skozi operacije, ki bodo izbrane za sofinanciranje, lotila reševanja tudi okoljsko naravnanih operacij in s tem prispevale k varstvu okolja, ohranjanju narave in naravnih danosti. Območje LAS pa ima poleg naravne izredno pestro in bogato tudi kulturno dediščino. Ne želimo, da bi le ta šla v pozabo, zato bomo skozi operacije prispevali k ohranjanju tudi te. Pri tem se bodo lokalna partnerstva povezovala z institucijami, ki so pristojne za ohranjanje narave in varstvo kulturne dediščine in na ta način s skupnimi idejami pomembno prispevala k varstvu okolja. Tako smo v okviru tega tematskega sklopa predvideli izboljšanje stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti z različnimi inovativnimi pristopi ter ohranitev kulturne dediščine območja LAS z uporabo inovativne interpretacije. To želimo doseči z ukrepom **Spodbujanje operacij za ohranjanje in trajnostni razvoj naravne in kulturne dediščine ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja**. Ta ukrep bo podpiral operacije, ki bodo ohranjale biotsko raznovrstnost na območju Nature 2000, revitalizirale ekosisteme ter povečevale njihovo biotsko pestrost, osveščale o pomenu varstva biotske pestrosti in njenih koristi za lokalno okolje (npr. bela štoklja), prispevale k ohranjanju okolja in varovanju narave ter k dvigu kvalitete življenjske okolice, izvajale manjše naložbe v javno infrastrukturo za obisk in obiskovalce oz. obnovo z poudarkom na izobraževanju in ozaveščanju (interpretacijska središča, utrjevanje poti, informacijske table ipd.), izboljšali turistično promocijo kulturnih in naravnih danosti v urbanih območjih tudi z vzpostavitvijo ustrezne trajnostne turistične infrastrukture, obenem pa približale storitve javne uprave njenim uporabnikom, raziskovale in ohranjale prekmursko ljudsko glasbo, zapisale in ohranjale glasbeno izročilo v notah za posamezne instrumente za prekmurske skladbe, zbirale material z namenom ohranjanja kulturne dediščine našega kraja, izdelovale narodne noše z namenom ohranjanja kulturne dediščine (tudi razvoj produkta), pripravljale stalne razstave starih narodnih noš in drugih predmetov povezanih s petjem, plesom ter običaji ter izvajale učenje starih ljudskih pesmi in plesov ipd.

V okviru tega tematskega sklopa pa želimo prav tako spodbujati trajnostno rabo razpoložljivih virov območja in prebivalce območja motivirati k učinkoviti rabi energije. Eden od ključnih problemov, ki ga želimo vsaj omejiti je tudi energetska revščina. Izboljšanje stanja okolja območja LAS bo v prihodnjem obdobju temeljilo na zmanjševanju emisij toplogrednih plinov (CO₂ emisij), kar se bo realiziralo preko pravnega razmerja med rabo energije in izrabo endogenih potencialov energetskih virov. Velik izziv predstavlja premik v smeri znižanja rabe energije v vseh sektorjih in razvoj inovativnih pristopov. Eden od teh pristopov je lahko tudi izboljšanje trajnostne mobilnosti v urbanih območjih LAS. Energetika je velik izziv v prihodnjem obdobju zaradi potenciala in dodane vrednosti. Pri tem je potrebno nameniti tudi pozornost inovativnim pristopom v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«, kooperative, ESCO) za pripravo novih tehnologij kot tudi aktivnostim programiranja in aktivnega vključevanja najmlajših. Zastavljene cilje želimo uresničiti z ukrepom **Spodbujanje URE, vključno z naložbami v OVE ter dejavnostmi okoljskega ozaveščanja za izboljšanje stanja okolja**.

Ta ukrep bo podpiral operacije, ki bodo spodbujale energetske samozavest kmetijskih gospodarstev, oblikovali smernice ukrepanja za odpravo birokratskih zahtev pri uporabi URE in OVE, spodbujali izkoriščanje sončne energije in s tem tudi svetlobe, povečevali trajnostne mobilnosti na urbanih območjih LAS, ozaveščali in pokazali učencem in učiteljem učinkovito rabo energije, izvajala usposabljanja in aktivnosti v vseh treh sektorjih o pomenu zmanjševanja obremenjevanja okolja s toplogrednimi plini, ki bodo vključevala tudi URE in izkoriščanje endogenih potencialov energije, zmanjšali stroške energije v revnejših gospodinjstvih z nasveti in manjšimi investicijskimi ukrepi, pripravljali strateške »programme za okolje« in akcijske načrte za trajnostno energijo na območju LAS, spodbujale inovativne pristope v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«, kooperative, ESCO).

Pričakovani rezultati: Ohranjena pestra naravna in kulturna dediščina območja LAS, izboljšana turistična promocija naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS, izboljšana raba razpoložljivih virov območja ter učinkovitejša rabo energije v vseh sektorjih, povečana ozaveščenost glede okolju prijaznih praks, inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO), kreiran krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM₁₀).

Ukrep iz tega tematskega področja ukrepanja se bo financiral iz sklada EKSRP ter sklada ESRR. V primeru sofinanciranja operacij iz sklada ESRR se bodo le-te lahko izvajale izključno v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin

Pri pripravi SLR in planiranju njene izvedbe smo posebno pozornost namenili temu, kako bodo izvedene operacije vplivale na vključevanje ranljivih skupin območja LAS. Iz analize stanja in razvojnih potreb območja LAS izhaja, da na tem območju obstajajo ranljive skupine mladih, starejših (65 in več let), brezposelnih oseb, predvsem žensk, Romov ter pripadnikov madžarske narodne skupnosti. Na območju LAS je visoka stopnja brezposelnosti, nižja izobrazbena struktura zaposlenih, majhne zaposlitvene možnosti in nižje plače. Zaznan je porast števila uporabnikov, ki so prejemniki različnih socialnih transferjev. Prav tako pa se vsako leto zvišujejo deleži tistih, ki dobijo odločbo o nezaposljivosti. Pri mladih je zaznati več zainteresiranosti za participacijo pri različnih aktivnostih. Zaradi dolgotrajne brezposelnosti, neaktivnosti se zaznava upad delovnih sposobnosti, spretnosti ter tudi interesa za vključevanje v programe, ki omogočajo dvig lastne samopodobe, delovne aktivnosti, spretnosti ter s tem tudi socialne vključenosti v okolje. Prostorska ločenost staršev in otrok od starih staršev ter drugačen tempo življenja onemogočata delovanje modela medgeneracijskega učenja. Tako v SLR posebno pozornost namenjamo temu, da bi izboljšali družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS. To želimo doseči z ukrepom **Razvoj programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti**. Ta ukrep bo podpiral operacije, ki bodo delale na resocializaciji dolgotrajno brezposelnih oseb z aktiviranjem za iskanje novih možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje, povečale medgeneracijsko sodelovanje, izboljšale socialno vključenost marginalizirane romske skupnosti, zlasti dolgotrajno brezposelnih romskih žensk, razvijale nove inovativne oblike povezovanja generacij pri izmenjavi znanj in izkušenj, spodbujale vključevanje socialno izključenih starejših, jih povezale z mlajšimi in tako dvignile kakovost njihovega življenja in jim omogočile čim dalj časa ostati v domačem okolju, spodbujale prostovoljstvo, predvsem pri mladih, podpirale aktivnosti, ki bodo prispevale k aktivaciji deležnikov v povezavi z institucionalnim okoljem za namene povečanja socialne vključenosti (intervencijsko delo z mladimi in ženskami, aktivnosti v smeri ustvarjanja inovativnih partnerstev za oblikovanje mreže s starostniki in drugimi ranljivimi skupinami).

Pričakovani rezultati: Izboljšano medgeneracijsko sodelovanje, pomoč in učenje prebivalcev območja LAS, izboljšana vključitev v trg dela in družbeno okolje ter povečana prostovoljska angažiranost dolgotrajno brezposelnih oseb (predvsem žensk in mladih), izboljšana socialna vključenost marginalizirane romske skupnosti, aktivirana pilotna čezsektorska partnerstva za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin, ohranjena pomurska madžarska skupnost, njen materni jezik ter narodna zavest.

Ukrep iz tega tematskega sklopa se bo sofinanciral izključno iz sklada ESRR. Operacije se bodo lahko izvajale izključno v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

8. Opis in način doseganja ter zasledovanja horizontalnih ciljev Evropske unije

Blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje

V okviru SLR in njenih ciljev, ukrepov se bodo izvajale operacije ozaveščanja o podnebnih spremembah in o prilagajanju nanje ter njihovo upoštevanje pri razvoju dejavnosti, produktov in storitev, priprava analiz in študij, ki bodo povečale zavedanja o pomenu blaženja in prilagajanja na podnebne spremembe, operacije, ki bodo usmerjene v razvoj novih tehnologij in praks na tem področju. Podpirale se bodo operacije, ki bodo prispevale k ustvarjanju novih »zelenih« delovnih mest oz. ustvarjale pogoje za njihovo ohranjanje, ki bodo povečevale lokalno samooskrbo in spodbujale kratke dobavne verige, spodbujale ekološko pridelavo, zeleni turizem, ki bodo spodbujale energetske samooskrbnost kmetijskih gospodarstev, spodbujali izkoriščanje sončne energije in s tem tudi svetlobe, povečevali trajnostne mobilnosti na urbanih območjih LAS, izvajala usposabljanja in aktivnosti v vseh treh sektorjih o pomenu zmanjševanja obremenjevanja okolja s toplogrednimi plini, ki bodo vključevala tudi URE in izkoriščanje endogenih potencialov energije.

Okolje

Okolje LAS-a je vedno bolj ogroženo zaradi nesmotrnega gospodarjenja z naravnimi viri, zato bo skrb za varovanje okolja in ohranjanje narave pomembna horizontalna tema SLR. Poudarek bo na trajnostnem in sonaravnem razvoju območja. V okviru SLR in njenih ciljev ter ukrepov se bodo tako izvajale operacije ki bodo ohranjali biotsko raznovrstnost v območju Nature 2000, revitalizirali ekosisteme ter povečevali njihovo biotsko pestrost, osveščali o pomenu varstva biotske pestrosti in njenih koristi za lokalno okolje (npr. bela štokrlja), prispevali k ohranjanju okolja in varovanju narave ter k dvigu kvalitete življenjske okolice, izboljšali turistično promocijo kulturnih in naravnih danosti v urbanih območjih, obenem pa približali storitve javne uprave njenim uporabnikom, pripravljali strateške »programe za okolje« in akcijske načrt za trajnostno energijo na območju LAS.

Inovacije

V okviru SLR bodo podprti inovativni pristopi, ki bodo sloneli na rabi lokalnih virov oziroma na prenosu primerov dobrih praks v lokalno okolje. Pozornost bo namenjena inovativnim pristopom pri povezovanju enakih/različnih proizvajalcev (inovativna partnerstva, združništvo, za skupen nastop na trgu) ter pri razvoju novih produktov, storitev in blagovnih znamk. Pri razvoju osnovnih storitev bo inovativnost prišla do izraza pri podajanju različnih vsebin v večnamenske objekte in postavljanje opreme z novimi inovativnimi vsebinami, prilagojenimi različnim ciljnim skupinam v prostor ter predvsem pri razvoju novih inovativnih turističnih produktov, ki bodo imeli osnovo v naravni in kulturni dediščini območja LAS. Inovativni bodo tudi pristopi pri ohranjanju naravne in kulturne dediščine ter njene interpretacije, prav tako pri zmanjšanju energetske revščine, ozaveščanju o URE ter OVE ter zagotavljanju trajnostne mobilnosti v urbanih območjih LAS; spodbujali se bodo inovativni pristopi v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«, kooperative, ESCO). Prav tako pa se bodo razvijali novi inovativni programi in storitve za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti ter izvajale aktivnosti v smeri ustvarjanja inovativnih partnerstev za oblikovanje mreže s starostniki in drugimi ranljivimi skupinami.

Spodbujanje enakosti moških in žensk in nediskriminacije

V okviru SLR in njenih ciljev si bomo prizadevali enakost med spoloma in nediskriminacijo upoštevati pri vseh tematskih področjih ukrepanja. Tako se bodo izvajale operacije, pri katerih se bo težilo k ustvarjanju novih delovnih mest in tukaj bo temelj prav na spodbujanju enakosti med spoloma. Spodbujanje enakosti spolov in nediskriminacije se bo izvajalo tudi na področju večje vključenosti mladih, žensk in drugih ranljivih skupin, to bo predvsem v izboljšanju medgeneracijskega sodelovanja in učenja in pa seveda resocializaciji brezposelnih oseb z aktiviranjem za iskanje novih možnosti za ponovno zaposlitev in s tem vključitev v sam trg dela ter nenazadnje vključitev tudi v družbeno okolje. Horizontalni cilji EU pa se odražajo tudi pri izbiri in ocenjevanju operacij, ki se bodo izvajale v okviru naše SLR. Ocenjevalo se bo, k kolikim horizontalnim ciljem EU bo posamezna operacija prispevala. Potem pa se ocenjujejo še posamezni horizontalni cilji, tako da se bo pri potrjevanju operacij ocenjevalo **inovativnost**, in sicer ali je operacija inovativna in ustvarja novo dodano vrednost v okolju, ocenjevalo se bo, ali gre za **razvoj novih programov, produktov in storitev**, ocenjeval se bo **vpliv na okolje**, tako da se bo preverjalo, ali operacija izboljšuje stanje okolja, ali uvajajo nove aktivnosti za prilagajanje podnebnim spremembam, ali vsaj ne vpliva negativno na okolje prav tako se bo ocenjevalo **vključevanje ranljivih skupin** pri izvedbi aktivnosti operacije.

9. Opis SLR in njenih ciljev vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov

Cilji SLR LAS Pri dobrih ljudeh izhajajo iz identificiranih potreb opravljene analize stanja ter opravljene analize SWOT. Tako izhajajo iz razvojnih problemov in priložnosti območja. Naša SLR se bo financirala iz sklada EKSRP in ESRR. Operacije, ki se bodo sofinancirale iz sklada ESRR se bodo lahko izvajale izključno v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Pri oblikovanju ciljev SLR je bila velika pozornost dana temu, da le-ti prispevajo k uresničevanju ciljev zastavljenih v Strategiji Evropa 2020 in skladov, iz katerih se bo naša SLR financirala. SLR LAS Pri dobrih ljudeh si prizadeva prispevati k pospeševanju lokalnega razvoja podeželskih kakor tudi urbanih območij. Cilji naše SLR so v skladu z strateškimi usmeritvami PRP 2014–2020 in OP EKP 2014–2020 ter s tem sledijo prednostnim nalogam politike razvoja podeželja, horizontalnim ciljev EU, ob enem pa so usklajeni z ostalimi razvojnimi politikami na regionalni ravni. V okviru PRP 2014–2020 je podpora osredotočena v »Zelena delovna mesta in skladien vzdržen razvoj podeželja, ki temelji na razvoju endogenih potencialov«. V OP EKP 2014–2020, ki se financira iz ESRR je podpora osredotočena v »Vlaganja v okviru strategij lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost«. Na regionalni ravni pa je naša SLR usklajena z Regionalnim razvojnim programom Pomurja 2014-2020 in sicer v Razvojni prioriteti 1: Konkurenčno in zeleno gospodarstvo, razvojni prioriteti 2: Znanje, tolerantnost in zdravje, razvojni prioriteti 3: Zeleno življenjsko okolje in učinkovita raba virov, in razvojni prioriteti 4: Trajnostni razvoj podeželja.

SLR LAS Pri dobrih ljudeh in njeni cilji pa bodo prispevali k šesti prednostni nalogi PRP 2014–2020, ki se glasi: »spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij s poudarkom na pospeševanju lokalnega razvoja podeželskih območij«. Prispevala pa bo tudi k peti prednostni naložbi unije iz OP EKP 2014–2020, in sicer: »spodbujanje socialne vključenosti ter boj proti revščini in kakršni koli diskriminaciji z vlaganjem v okviru strategij lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost«. Na ravni vseh ciljev in ukrepov pa bodo poleg vlaganj v razvoj osnovne infrastrukture zagotovljena tudi vlaganja v razvoj kulturnih, pristočasnih in drugih dejavnosti, zlasti takih, ki prispevajo k višji socialni vključenosti. Pri planiranju ciljev in ukrepov naše SLR pa smo veliko pozornost posvečali skrbi za okolje, blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter trajnostni rabi naravnih virov.

Na osnovi obstoječe analize stanja na opredeljenem območju ter prepoznanih ključnih problemov in ovir smo oblikovali naslednjo razvojno vizijo:

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh bomo dolgoročno izboljšali pogoje za večjo kakovost bivanja lokalnega prebivalstva in pogoje za njihovo ustvarjanje, prispevali k dvigu dodane vrednosti in konkurenčnosti njihovih produktov in storitev, povečali turistično privlačnost območja ter posledično prispevali k povečanju blaginje prebivalstva LAS, z dvigom podjetnosti tukaj živečih ljudi, s spodbujanjem naložb v razvoj in vzpostavitev trajnostno naravnanih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti ter potrebne infrastrukture, z varstvom okolja ter trajnostnim ravnanjem z razpoložljivimi resursi, z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine ter z izboljšanjem družbene povezanosti in socialne vključenosti vsega prebivalstva, posebej še ranljivih skupin.

Vizija območja LAS Pri dobrih ljudeh temelji na trajnostnem razvoju, razvoju možnosti za ohranjanje oziroma pridobivanje novih kvalitetnejših delovnih mest na podeželju s poudarkom na zelenih delovnih mestih, to pomeni ustvarjanju razmer za izboljšanje kakovosti življenja na območju LAS ter turistične privlačnosti območja za uresničevanje gospodarskih ciljev in ciljev na področju razvoja človeških virov ter družbene blaginje, ob tem pa ohranitvi prvin, ki prispevajo k prepoznavnosti območja LAS.

V nadaljevanju podajamo opredelitve ciljev naše SLR, ki so narejeni po posameznih tematskih področjih ukrepanja in osnovani na analizi stanja ter analizi SWOT.

Ustvarjanje delovnih mest

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je razmeroma visoka brezposelnost, prebivalci območja imajo slabo kupno moč. To pa seveda povzroča še več težav, glede na to, da so zdrava, lokalna in eko živila v primerjavi z uvoženimi seveda dražja. Težava je tudi v tem, da prebivalci nezadostno prepoznavajo kvaliteto eko pridelkov in izdelkov. Njihove nakupovalne navade so locirane predvsem na večje trgoške centre, kjer pa se večinoma prodajajo uvoženi izdelki in pridelki. Višja cena eko pridelkov in izdelkov pa

je delno odvisna tudi od tega, da se pridelovalci preslabo med sabo povezujejo in skupno ne nastopajo na trgu. Pridelovalci imajo tudi pomanjkanje podjetniških znanj, zlasti s področja managementa in marketinga in so velikokrat nepripravljeni oz. nezmožni se permanentno izobraževati in usposablјati. Kmetijski sektor na območju LAS pa je tudi premalo konkurenčen in premalo produktiven. Dodatne težave povzročajo ekstremni vremenski pojavi kot posledica podnebnih sprememb.

Glede na dobre naravne danosti pa ima območje LAS velik potencial za nova »zelena« delovna mesta ter delovanje socialnega podjetništva. Priložnost za razvoj socialnega podjetništva na območju LAS vidimo predvsem v naravnih danostih kot npr. ekološko kmetijstvo, predelava živil, zeliščarstvo ter turistične kmetije. Prav tako pa se lahko socialno podjetništvo izvaja na področju storitvenih dejavnosti in sicer pri izvajanju socialno varstvenih programov, lokalne samooskrbe, urejanju zelenih površin, organiziranju prevozov ogroženih ciljnih skupin, itd. Socialno podjetništvo na območju LAS pa ni v zadostni meri razvito in ni izkoriščen potencial tega segmenta. Tako bi bilo potrebno povečati prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva tako pri podjetnikih in nevladnih organizacijah kot pri celotnem prebivalstvu območja LAS. Kot neizkoriščen potencial prav pri razvoju socialnega podjetništva pa vidimo v nevladnem sektorju območja LAS. Zastopanje le tega je na območju LAS zadostno, nekateri od njih že tudi zaposlujejo. Znatno del nevladnih organizacij na območju LAS opravlja številne dejavnosti za dobrobit skupnosti, s katerimi vplivajo na višanje kakovosti življenja prebivalcev v regiji. Tako bi bilo potrebno pri nevladnih organizacijah z potencialom spodbujati njihovo profesionalizacijo tudi kot socialna podjetja, prevzemniki javnih pooblastil. Pri delovanju nevladnih organizacij in (socialnega) podjetništva obstaja možnost za socialno vključevanje ranljivih skupin prebivalcev. Ena od možnosti za razvoj podjetništva je tudi z dodelavo ali predelavo kmetijskih proizvodov, izdelkov domače obrti ter drugih storitev. Pri tem bi bilo smiselno uvesti nove in boljše tehnologije ter v večji meri izkoristiti rabo obnovljivih virov energije ter se tako prilagoditi posledicam podnebnih sprememb. Prav tako obstaja potencial v razvoju novih produktov, storitev in novih blagovnih znamk. Velika priložnost za območje je tudi v povezovanju enakih/različnih proizvajalcev in njihov skupni nastop na trgu ter v oblikovanju različnih inovativnih partnerstev. Z večjo prodajo izdelkov in pridelkov na lokalnih trgih bi se lahko posledično povečala tudi samooskrba našega območja. Možnosti za povečanje ekoloških pridelovalnih površin so dobre, ker na območju obstaja zadostno število majhnih kmetij, ki so prilagodljive. Na razpolago je mlad in strokovno izobražen kader, ki lahko svoje znanje prenese. Povečati bi bilo potrebno napore za izobraževanje in osveščanje o kakovosti ekoloških pridelkov in izdelkov ter tako spremeniti prehranske navade ljudi.

Na osnovi zgoraj navedenih dejstev bi bilo potrebno na območju LAS Pri dobrih ljudeh vlagati v nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih, izboljšati konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja predvsem z različnimi načini povezovanja (inovativna partnerstva, združništvo, kooperative, skupni nastopi na trgu) ter manjšimi vlaganji v opremo in infrastrukturo, večanju obsega in pestrosti lokalnih proizvodov in storitev, povečati prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva, spodbuditi profesionalizacijo v NVO tudi kot socialna podjetja, prevzem javnih pooblastil, izboljšati podjetniška znanja s področja managementa in marketinga, spodbujati ekološki način pridelave ter potrošnje ekoloških pridelkov in proizvodov, bolje osveščati potrošnike ter izobraževati lokalne pridelovalce z poudarkom na podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi, povečati samooskrbo na območju LAS ter potrošnje lokalno pridelanih pridelkov in izdelkov.

Tako je glavni cilj SLR LAS Pri dobrih ljudeh v tem tematskem področju ukrepanja naslednji:

Tematsko področje ukrepanja	Ustvarjanje delovnih mest
Splošni cilj	Aktivirati endogene potenciale območja in z njimi vzpostaviti nova delovna mesta oz. omogočiti dodatni vir dohodka
Posebni cilj	Povečati podjetniške aktivnosti in spodbuditi inovativna partnerstva ter tako ustvariti pogoje za nova (zelena) delovna mesta, nove lokalne produkte in storitve
Ukrepi	Razvoj (socialnega) podjetništva, kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev, spodbujanje povezovanja med razvojnimi partnerji ter izboljšanje znanj podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja

Predvideni rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> • Ustvarjena nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih • Z različnimi načini povezovanja, novimi ali nadgrajenimi lokalnimi proizvodi in storitvami ter povečano usposobljenostjo se bo izboljšala konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja • Povečana prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva • Povečana profesionalizacija v NVO • Izboljšano sodelovanje na lokalnih trgih ter osveščeni potrošniki, dodatno izobraženi lokalni pridelovalci o podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi
Kazalniki rezultata	<ul style="list-style-type: none"> • Število novih delovnih mest • Število novih lokalnih produktov in storitev • Število izvedenih aktivnosti za povečanje prepoznavnosti in vedenja o socialnem podjetništvu • Število organiziranih usposabljanj za NVO • Število inovativnih partnerstev tudi v kratkih dobavnih verigah

Razvoj osnovnih storitev

Na območju LAS Pri dobrih ljudeh je stanje večnamenskih/vaških objektov slabo. Prav tako je dotrajana športno-rekreacijska infrastruktura. Določeni športi sploh nimajo svoje infrastrukture. Možnosti za preživljanje prostega časa so slabe, kar še povečuje razkorak podeželskih območij nasproti urbanim. Tako primanjkuje površin za preživljanje prostega časa v naravi, na prostem ter temu pripadajoče opreme, ki bi bila namenjena različnim ciljnim skupinam. Na območju LAS Pri dobrih ljudeh obstaja kar nekaj tematskih, kolesarskih in pohodniških poti, a so le-te med sabo slabo povezane ter nezadostno označene. Te poti pa niso zgolj namenjene prebivalcem območja ampak tudi turistom. Ena od večjih težav na področju turizma je ta, da je večina turističnih prihodov in nočitev centrirana na eno občino prav tako kot nastanitveni objekti, sobe in ležišča. Promocija prireditev ter posameznih turističnih produktov pa je prav tako nezadostna.

Po drugi strani pa obstaja močna želja občanov po športno-rekreacijskem udejstvovanju. Ljudje na podeželju so povezani in imajo potrebo po druženju. Za to druženje bi bilo potrebno izkoristiti večnamenske/vaške domove, ki so v večini primerov brez vsebine. Tako bi bilo potrebno tem objektom podati inovativne vsebine, da se bodo izkoriščali v polnem obsegu ter jih tudi ustrezno opremiti. Neizkoriščeni potencial za večjo turistično obiskanost so enodnevni tematski izleti predvsem za domače turiste in turiste sosednjih držav. Da pa bi na območje LAS pritegnili tudi tuje turiste bi bilo potrebno povečati število nastanitvenih objektov, sob in ležišč. K večji obiskanosti in privlačnosti območja bi pripomoglo tudi združevanje turistične ponudbe in skupna promocija. Označitev kulturnih, naravnih in drugih znamenitosti bi morala na območju biti enotna. Prav tako bi bilo potrebno izboljšati kvaliteto prireditev ter izobraziti organizatorje prireditev s področja marketinga. Z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine bi pa vsekakor lahko izboljšali turistično ponudbo krajev ter posledično njihovo prepoznavnost. Ena od dobrih možnosti za sonaravni turizem pa predstavlja apiturizem.

Na osnovi zgoraj navedenih dejstev bi bilo potrebno na območju LAS Pri dobrih ljudeh izboljšati možnosti za preživljanje prostega časa, izboljšati stanje športno-rekreacijske infrastrukture ter predvsem izboljšati turistično ponudbo območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti in povezati turistične ponudnike in produkte za skupen nastop na trgu ter povečati znanje turističnih akterjev kakor tudi lokalnih prebivalcev glede skupnega pristopa k organizirani turistični ponudbi ob upoštevanju varstva naravne in kulturne dediščine in kakovostne interpretacije.

Tako je glavni cilj SLR LAS Pri dobrih ljudeh v tem tematskem področju ukrepanja naslednji:

Tematsko področje ukrepanja	Razvoj osnovnih storitev	
Splošni cilj	Izboljšati življenjske razmere prebivalcev na območju LAS	
Posebni cilj	Izboljšanje infrastrukturnih pogojev za preživljanje prostega	

	časa ter za športno-rekreacijskega udejstvovanja	Izboljšati turistično privlačnost območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti
Ukrepi	Razvoj dejavnosti za prosti čas, šport in kulturo ter z njimi povezane infrastrukture	Razvoj turizma v povezavi z naravno in kulturno dediščino
Pričakovani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> Izboljšane možnosti za preživljanje prostega časa prebivalcev območja LAS, Izboljšano stanje športno-rekreacijske infrastrukture na območju LAS 	<ul style="list-style-type: none"> Izboljšana turistična ponudba območja LAS osnovana na kulturnih in naravnih danosti območja LAS Izboljšano tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki in produkti Večja usposobljenost turističnih akterjev ter tudi lokalnih prebivalcev
Kazalniki rezultata	<ul style="list-style-type: none"> Število večnamenskih objektov z novo vsebino in/ali opremo Število urejene/obnovljene športno-rekreativne infrastrukture ter skupnih površin za preživljanje prostega časa tudi na prostem 	<ul style="list-style-type: none"> Število novih turističnih programov, produktov in storitev, osnovanih na kulturni in naravni dediščini območja LAS Število vzpostavljenih turističnih partnerstev za skupen nastop na trgu Število izvedenih izobraževalnih dogodkov

Varstvo okolja in ohranjanje narave

Na območju LAS obstaja visoka stopnja naravne in biotske raznovrstnosti, hkrati pa je na območju tudi veliko število ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Le-te bi bilo potrebno dodatno zaščititi. Nekatere obstoječe naravne danosti so tudi neustrezno označene in njihov potencial ni izkoriščen popolno. Potrebno bi bilo izboljšati turistično promocijo naravnih in kulturnih danosti v urbanih območjih LAS. To bi lahko dosegli z inovativno interpretacijo prav teh danosti. Lastniki in upravljavci zemljišč so neinformirani in tudi nezainteresirani za različne rešitve in pristope. To bi lahko spremenili z boljšim osveščanjem in izobraževanjem o pomenu varovanja okolja in sobivanja z naravo. Ekonomska bilanca prehoda na OVE na območju LAS je dobra, enako kot endogeni potencial OVE, ki pa so nedefinirani in v določenih primerih tudi ogroženi. Da bi preprečili to nedefiniranost ter ogroženost bi bilo potrebno nujno izdelati skupni akcijski načrt za območje LAS, ki bo predstavljal skupen dokument in opredeljeval skupne potenciale in skupne izzive ter potenciale za ukrepanje. Promocija in sprejemljivost rešitev na področju energetike so slabi. Ta se da izboljšati z izvedbo različnih inovativnih izobraževalno-ozaveščevalnih akcij o URE ter OVE. Gospodarska in finančna kriza je ohromila gospodarstvo, kar se pozna z vedno večjo brezposelnostjo tudi na območju LAS. S tem pa narašča število socialno revnih gospodinjestev oz. energetska revščina. Poraba energije v gospodinjestvih neprestano narašča. To naraščanje in posledično energetska revščina bi bilo potrebno omiliti. Obstaja potencial v izkoriščanju sončne in geotermalne energije ter biomase. Priložnost predstavlja tudi trajnostna mobilnost predvsem v urbanih območjih LAS. Spodbuditi bi bilo potrebno inovativne pristope v povezavi s podjetništvom (podjetniški potencial na območju LAS ali novi »start up«, kooperative, ESCO).

Na osnovi zgoraj navedenih dejstev bi bilo potrebno na območju LAS Pri dobrih ljudeh ohraniti pestro naravno in kulturno dediščino območja LAS, izboljšati turistično promocijo naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS, spodbujati trajnostno rabo razpoložljivih virov območja ter spodbujati učinkovito rabo energije v vseh sektorjih, generalno povečati ozaveščenost glede okolju prijaznih praks, umestiti inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO), kreirati krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM₁₀).

Tako je glavni cilj SLR LAS Pri dobrih ljudeh v tem tematskem področju ukrepanja naslednji:

Tematsko področje ukrepanja	Varstvo okolja in ohranjanje narave	
Splošni cilj	Varovanje in razvoj naravnega okolja in kulturne dediščine ter trajnostna raba razpoložljivih virov	
Posebni cilj	Izboljšati stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti ter ohraniti kulturno dediščino območja LAS	Izvedba ciljno usmerjenih aktivnosti za izboljšanje rabe naravnih virov - endogenih potencialov energije in povečanje učinkovitosti pri porabi energije ter varovanje in razvoj naravnega okolja
Ukrep	Spodbujanje operacij za ohranjanje in trajnostni razvoj naravne in kulturne dediščine ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja	Spodbujanje URE, vključno z naložbami v OVE ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja za izboljšanje stanja okolja
Pričakovani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Ohranjena pestra naravna in kulturna dediščina območja LAS • Izboljšana turistična promocija naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS 	<ul style="list-style-type: none"> • Izboljšana raba razpoložljivih virov območja ter učinkovitejša raba energije v vseh sektorjih • Povečana ozaveščenost glede okolju prijaznih praks • Inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO) • Kreiran krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM₁₀)
Kazalniki rezultata	<ul style="list-style-type: none"> • Število interpretacij ohranjanja biotske raznolikosti in varstva kulturne dediščine • Število izvedenih izobraževalno / ozaveščevalnih / promocijskih aktivnosti v urbanih območjih 	<ul style="list-style-type: none"> • Izdelani krovni strateški »program za okolje« z evidentiranimi ključnimi aktivnostmi po sektorjih, z implementacijo minimalno treh ukrepov (npr. preprečevanje energetske revščine, uvajanja trajnostne mobilnosti in pilotni poslovni model inovacij) • Izdelani poslovni model energetske kooperativne ali ESCO sistem • Število dogodkov (usposabljanj in aktivnosti za vse tri sektorje) o pomenu zmanjševanja obremenjevanja okolja s toplogrednimi plini, ki vključujejo učinkovito rabo energije in izkoriščanje endogenih potencialov energije

Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin

Na območju LAS je visoka stopnja brezposelnosti, nižja izobrazbena struktura zaposlenih ter majhne zaposlitvene možnosti in nižje plače. Zvišuje se tudi delež tistih, ki dobijo odločbo o nezaposljivosti. S tem upadajo delovne sposobnosti, spretnosti ter tudi interes za vključevanje te ranljive skupine ljudi. Trenutno medgeneracijsko sodelovanje in učenje je na nizki ravni. Izobrazbena struktura ciljne skupine Romov je na nizki ravni, njihova komunalna in infrastrukturna opremljenost naselij je slaba. Na območju

LAS obstaja tudi madžarska narodnostna skupnost, katera si prizadeva ohraniti pomursko madžarsko skupnost, njen materni jezik, narodno zavest, izvajati posebne pravice, ki jih zagotavlja ustava in zakoni. V današnjih časih, ko je diskriminacija drugačnih vedno večja, bi bilo potrebno te aktivnosti dodatno okrepiti.

Daljšo življenjsko dobo razumemo tudi kot novo družbeno priložnost, predvsem za medgeneracijsko sodelovanje in učenje. Pri mladih je zaznati več zainteresiranosti za participacijo pri različnih aktivnostih. Na splošno pa bi bilo potrebno izboljšati vključevanje ranljivih skupin v različne organizacije, ki bi jim omogočale aktivno socialno kot tudi družbeno življenje. Dodatno bi bilo potrebno razvijati programe za dvig lastne samopodobe, delovne aktivnosti in spretnosti različnih ranljivih skupin. Na območju LAS obstaja želja Romov po sodelovanju, soustvarjanju in razvoju novih vsebin in možnosti v okolju, v katerem živijo. Potrebno jih je spodbuditi k ohranjanju njihove kulture, izročila in tradicije. Priložnost vidimo v nadgradnji in razvoju infrastrukture, novih vsebin ter podjetniških priložnosti Romov. Pri tem je ključno sodelovanje lokalnih oblasti in oblikovalcev razvojnih politik z predstavniki romske skupnosti. Vsaka občina, ki je del območja LAS, vsebuje eno naselje, ki se razvršča pod tako imenovana dodatna druga urbana območja ali središča regijskega pomena. Ta naselja razpolagajo z izobraževalno, zdravstveno-socialno, športno-rekreativno ter kulturno infrastrukturo, kar zagotavlja prebivalcem teh naselij in njihovega zaledja najmanj možnost za vsakodnevno ustrezno oskrbo. V teh naseljih je zadostna prisotnost proizvodnih, storitvenih ter oskrbovalnih dejavnosti. Navedena naselja so pomembnejša središča oz. vozlišča posamezne občine in oskrbujejo okolico z raznovrstnimi storitvami ter uslugami. To so naselja Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana. Z to enakomerno porazdelitvijo naselij po celotnem območju LAS so zagotovljene enake možnosti vsem ranljivim ciljnim skupinam. To je pomembno predvsem iz tega razloga, da se bodo operacije, sofinancirane iz sredstev ESR,R izvajale izključno v teh naseljih.

Na osnovi zgoraj navedenih dejstev bi bilo potrebno na območju LAS Pri dobrih ljudeh izboljšati medgeneracijsko sodelovanje, pomoč in učenje, resocializirati dolgotrajno brezposelne osebe (predvsem ženske in mlade) z aktiviranjem za iskanje novih možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje ter prostovoljsko angažiranost, izboljšati socialno vključenost marginalizirane romske skupnosti, aktivirati pilotna čezsektorska partnerstva za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin, ohraniti pomursko madžarsko skupnost, njen materni jezik, narodno zavest.

Tako je glavni cilj SLR LAS Pri dobrih ljudeh v tem tematskem področju ukrepanja naslednji:

Tematsko področje ukrepanja	Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin
Splošni cilj	Izboljšati družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS
Posebni cilj	Izboljšati možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje, povečati medgeneracijsko sodelovanje ter socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS
Ukrep	Razvoj programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti
Kazalniki rezultata	<ul style="list-style-type: none"> •Število programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti •Število podprtih integriranih rešitev medgeneracijske vključenosti •Število čezsektorskih partnerstev za reševanje socialnih problemov ranljivih skupin

V okviru SLR smo se, v sodelovanju s predstavniki vseh treh sektorjev in strokovnih organizacij, osredotočili na vsa štiri tematska področja ukrepanja, ki so ključna za reševanje razvojnih potreb območja LAS in so opisana v poglavju Podroben opis tematskih področij ukrepanja. Za posamezna

tematska področja ukrepanja smo opredelili ukrepe, s pomočjo katerih bomo uresničili zastavljene cilje in rezultate, ki bodo prispevali k izboljšanju stanja na območju LAS.

Hierarhija ciljev SLR je pripravljena tako, da je »rdeča nit« (problem – potreba – izziv – priložnost – vizija – tematsko področje – cilj – ukrep – rezultat) prisotna in razvidna skozi celoten dokument.

Glede na hierarhijo ciljev so krovni cilji t.i. splošni cilji, k uresnitvi katerih bodo prispevali med drugim tudi posebni cilji, opredeljeni v SLR. Za splošne cilje vemo, da bodo uresničljivi v daljšem časovnem obdobju na regionalni ali sektorski ravni ob pomoči različnih virov financiranja. Delno pa jih lahko uresničimo tudi s pomočjo operacij v okviru sredstev CLLD.

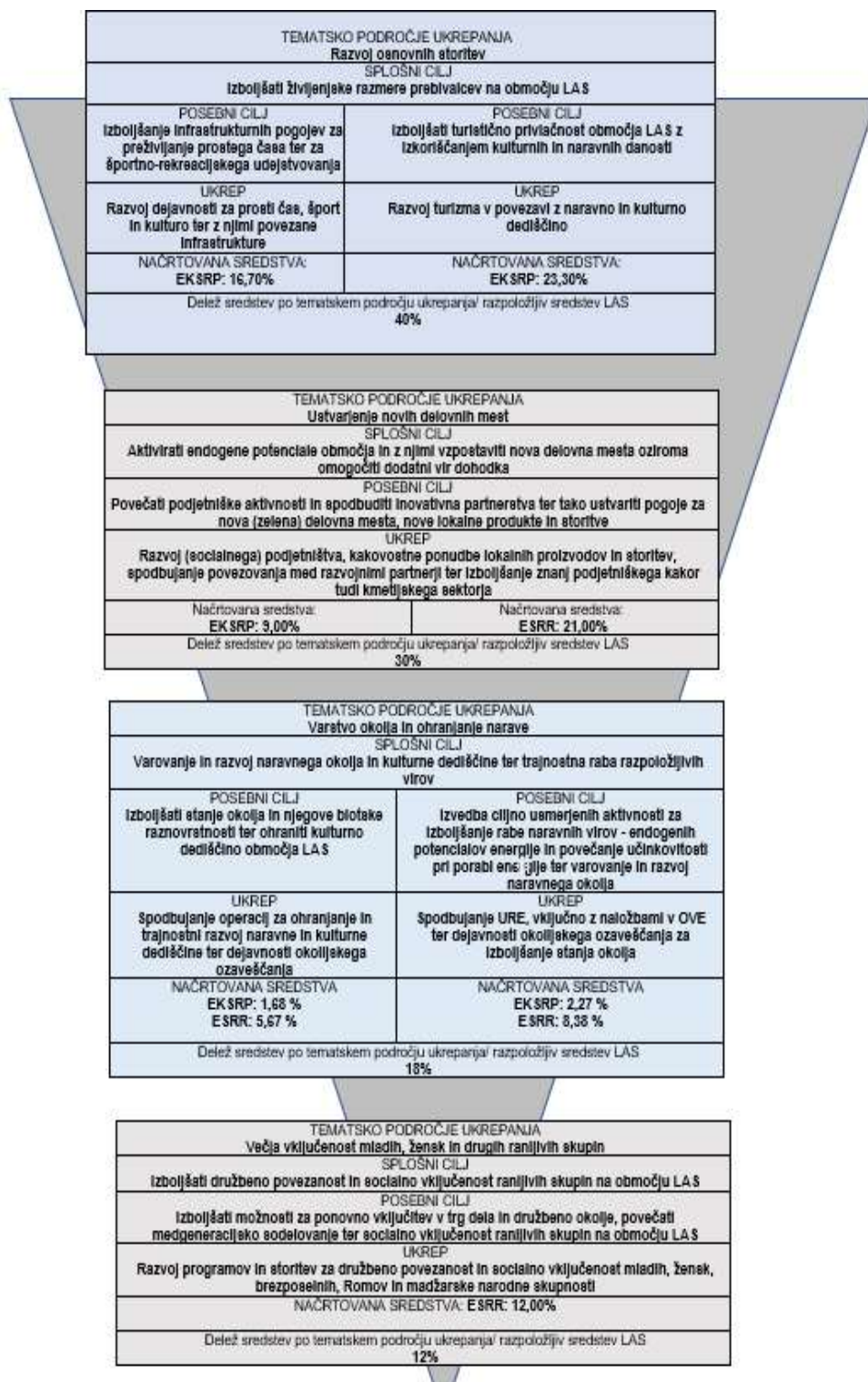
Posebni cilji, opredeljeni v naši SLR, so v medsebojni odvisnosti, saj izvedba posamezne operacije lahko prispeva k doseganju ciljev iz različnih tematskih področij ukrepanja. S tovrstnim povezovanjem dosegamo komplementarne in multiplikativne učinke. Navajamo primer: kazalnik Število novih delovnih mest imamo zapisan v tematskem področju ukrepanja Ustvarjanje delovnih mest, v cilju Povečati podjetniške aktivnosti in spodbuditi inovativna partnerstva ter tako ustvariti pogoje za nova (zelena) delovna mesta, nove lokalne produkte in storitve, predvidevamo pa, da bodo tudi operacije iz drugih tematskih področij ukrepanja prispevale k ustvarjanju novih delovnih mest.

V okviru hierarhije ciljev smo izpostavili rangiranje po posameznih tematskih področjih ukrepanja, kot izhaja iz spodnjega prikaza. Hierarhija po tematskih področjih ukrepanja je osnovana na analizi stanja ter analizi potreb. Tako smo se odločili, da tematskemu področju ukrepanja z največ problemov in potreb dodelimo največ sredstev. Za razvoj območja LAS-a je najbolj pomembno tematsko področje Razvoj osnovnih storitev s splošnim ciljem Izboljšati življenjske razmere prebivalcev na območju LAS. Temu tematskemu področju smo namenili največ sredstev, ki jih bo imel LAS na razpolago za obdobje 2014-2020. Po namenjenih sredstvih je na drugem mestu tematsko področje ukrepanja Ustvarjanje novih delovnih mest, s katerim bomo uresničevali splošni cilj Aktivirati endogene potencialne območja in z njimi vzpostaviti nova delovna mesta oz. omogočiti dodatni vir dohodka. Nato sledi tematsko področje Varstvo okolja in ohranjanje narave, v okviru katerega bomo uresničevali splošni cilj Varovanje in razvoj naravnega okolja in kulturne dediščine ter trajnostna raba razpoložljivih virov. Na koncu pa je tematsko področje ukrepanja Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin, kateri splošni cilj je Izboljšati družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS in kateremu smo namenili najmanj razpoložljivih sredstev v okviru LAS.

Ne glede na hierarhijo tematskih področjih ukrepanja so vse aktivnosti usmerjene k dolgoročnemu izboljšanju pogojev za večjo kakovost bivanja lokalnega prebivalstva in pogoje za njihovo ustvarjanje, k dvigu dodane vrednosti in konkurenčnosti njihovih produktov in storitev, k povečanju turistične privlačnosti območja, kar posledično prispeva k povečanju blaginje prebivalstva LAS. Pri planiranju ciljev in ukrepov naše SLR pa smo veliko pozornost posvečali skrbi za okolje, blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter trajnostni rabi naravnih virov.

SLR LAS Pri dobrih ljudeh je v splošnem okoljsko naravnana strategija, ki lahko precej prispeva k zmanjšanju vplivov na okolje na podeželju in v urbanih območjih, predvsem pa okrepi ozaveščenost o okolju, biotski raznovrstnosti, krajini in kakovosti življenja na podeželju kot tudi v urbanih območjih ter zagotovi primere dobrih praks. SLR bo tako imela ugoden vpliv na okolje. Negativnih učinkov med cilji ni oz. jih je LAS izločila že v fazi priprave lokalne razvojne strategije. Morebitni negativni vpliv je povezan z ustvarjanjem delovnih mest - zaradi posegov v okolje je bil izločen s pogojem, da bo prednost dana ustvarjanju zelenih delovnih mest. Ta bodo povezana z izkoriščanjem endogenih potencialov, lastnih virov s katerimi območje razpolaga. Enako velja tudi za turizem - nasilnih posegov v okolje v obliki gradenj, ki lahko rušijo ravnovesje v naravi, ne bo. Podprte bodo le manjše naložbe, ki so povezane z urejanjem vstopnih točk, ureditev katerih je nujno potrebno, da se izognemo škodljivim vplivom, ki so lahko posledica ne vodenih in ne kontroliranih obiskov v naravi. Enako velja tudi za ukrepe, ki so povezani z bogatitvijo življenja na podeželju ter tudi v urbanih območjih. Aktivnosti bodo usmerjene v ohranjanje in ureditev že obstoječih objektov. Naravo v njeni primarni obliki je potrebno približati mladim, s tem ciljem so predvidene aktivnosti znotraj drugega in tretjega tematskega področja ukrepanja.

Slika 2: Hierarhija ciljev SLR LAS Pri dobrih ljudeh

Naša SLR je pa prav tako inovativne narave, izraža povezovanje med sektorji in lokalnimi akterji na način, ki ima multiplikacijske učinke na lokalni razvoj, saj to izhaja že iz njenega načina priprave ter uporabljenih pristopov za oblikovanje in doseganje ciljev. Sestava LAS je tripartitna, se pravi sestavljena iz predstavnikov javnega, ekonomskega kakor tudi civilnega sektorja. Vsi ti sektorji so sodelovali pri pripravi SLR ter kreiranju njenih ciljev. Sodelovale so same občine kot tudi druge javne institucije,

delujoče na predvidenem območju. Ekonomski sektor se je vključeval preko obrtne zbornice ter tudi samostojno preko podaje svojih projektnih predlogov in potreb, ki jih imajo na terenu. Civilni sektor ter predstavnike NVO-jev je zastopala Lokalna razvojna fundacija za Pomurje kakor tudi številna društva in zveze društev. Pri oblikovanju ciljev smo uporabljali pristop od spodaj navzgor. Tako smo potrebe pridobili iz terena preko izvedenih delavnic, zbiranjem projektnih predlogov in potreb, z vključevanjem vseh relevantnih razvojnih akterjev na predvidenem območju. Problematiko območja smo obravnavali celovito, saj smo zajeli vse štiri tematske sklope ukrepanja, ki pa predstavljajo tri temelje trajnostnega razvoja in sicer okolje, gospodarstvo ter socialo. Ti stebri so bili upoštevani pri oblikovanju ciljev strategije ter zagotavljanju dolgoročnejših in trajnejših rešitev. Zgoraj navedeno povezovanje med sektorji in lokalnimi akterji izraža multiplikacijske učinke na lokalni razvoj. Multiplikacijske učinke na hierarhično višje dokumente pa smo zagotavljali z vključenostjo interdisciplinarnih dejavnosti pri OVE in URE kakor kot tudi z tripartitno sektorsko pokritostjo preko ustanoviteljev LAS. Tako je na primer civilni sektor oz. NVO (preko RSNOP → poslanstvo → zagovorništvo → članstvo v RSR → spreminjanje oz. dopolnjevanje RRP in priprava novih Dogovorov za razvoj regij) vplival tudi na hierarhično višje dokumente. Prav tako so ključni regijski akterji, ki so sodelovali pri pripravi SLR pri svojem delu zasledovali učinke povezovanja med sektorji in lokalnimi akterji ter preko spreminjanja oz. dopolnjevanja RRP in priprave novih Dogovorov za razvoj regij vplivali na hierarhično višje dokumente.

V okviru naše SLR se inovativnost izraža zlasti pri:

- uvajanju novih proizvodov, storitev pri vseh tematski sklopih ukrepanja. Tako se bodo razvijali novi proizvodi in storitve na osnovi endogenih potencialov območja, razvili novi turistični produkti in storitve osnovane na kulturni in naravni dediščini območja ter razvijali in uvajali novi inovativni programi in storitve za družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin;
- multiplikacijskih učinkih na spremembe na področju (socialnega) podjetništva, (ekološkega) kmetijstva, turizma, okolja, pri učinkoviti rabi energije ter uporabi obnovljivih virov energije ter boljšem vključevanju ranljivih skupin;
- novih načinov uporabe obstoječih virov in sredstev tudi z inovacijami na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (izdelani poslovni model energetske kooperativne ali ESCO sistem) ter z izdelavo krovno strateškega »programa za okolje«, z evidentiranimi ključnimi aktivnostmi po sektorjih, z implementacijo minimalno treh ukrepov (npr. preprečevanje energetske revščine, uvajanja trajnostne mobilnosti in pilotni poslovni model inovacij);
- krepitvi sodelovanja med različnimi akterji na področju podjetniškega ter kmetijskega sektorja, pri kratkih dobavnih verigah, pri sodelovanju med različnimi turističnimi akterji, pri aktivaciji čezsektorskih partnerstev za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin.

Tematsko področje	Cilj	Kazalnik	Sklad	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2023	
Ustvarjanje delovnih mest	Povečati podjetniške aktivnosti in spodbuditi inovativna partnerstva ter tako ustvariti pogoje za nova (zelena) delovna mesta, nove lokalne produkte in storitve	Število novih lokalnih produktov in storitev	EKSRP	3	
			ESRR	5	
			ESPR	/	
		Število izvedenih aktivnosti za povečanje prepoznavnosti in vedenja o socialnem podjetništvu		EKSRP	/
				ESRR	7
				ESPR	/
		Število organiziranih usposabljanj za NVO		EKSRP	/
				ESRR	7
				ESPR	/
		Število inovativnih partnerstev tudi v kratkih dobavnih verigah		EKSRP	3
				ESRR	3
				ESPR	/
				EKSRP	
				ESRR	
				ESPR	
Razvoj osnovnih storitev	Izboljšanje infrastrukturnih pogojev za preživljanje prostega časa ter za športno-rekreacijskega udejstvovanja	Število večnamenskih objektov z novo vsebino in ali opremo	EKSRP	5	
			ESPR	/	
		Število urejene/obnovljene športno-rekreativne infrastrukture ter skupnih površin za preživljanje prostega časa tudi na prostem		EKSRP	5
				ESPR	/
	Izboljšati turistično privlačnost območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti	Število novih turistični programov, produktov in storitev osnovanih na kulturni in naravni dediščini območja LAS		EKSRP	7
				ESPR	/
		Število vzpostavljenih turističnih partnerstev za skupen nastop na trgu		EKSRP	3
				ESPR	/
		Število izvedenih izobraževalnih dogodkov		EKSRP	8
				ESPR	/
			EKSRP	3	

Varstvo okolja in ohranjanje narave	Izboljšati stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti ter ohraniti kulturno dediščino območja LAS	Število interpretacij ohranjanja biotske raznolikosti in varstva kulturne dediščine	ESRR	5
			ESPR	/
		Število izvedenih izobraževalno / ozaveščevalnih / promocijskih aktivnosti v urbanih območjih	EKSRP	/
			ESRR	7
			ESPR	/
	Izvedba ciljno usmerjenih aktivnosti za izboljšanje rabe naravnih virov - endogenih potencialov energije in povečanje učinkovitosti pri porabi energije ter varovanje in razvoj naravnega okolja	Izdelani krovni strateški »program za okolje«, z evidentiranimi ključnimi aktivnosti po sektorjih, z implementacijo minimalno treh ukrepov (npr. preprečevanje energetske revščine, uvajanja trajnostne mobilnosti in pilotni poslovni model inovacij)	EKSRP	/
			ESRR	1
			ESPR	/
		Izdelani poslovni model energetske kooperativne ali ESCO sistem	EKSRP	/
			ESRR	2
			ESPR	/
		Število dogodkov (usposabljanj in aktivnosti za vse tri sektorje) o pomenu zmanjševanja obremenjevanja okolja s toplogrednimi plini, ki vključujejo učinkovito rabo energije in izkoriščanje endogenih potencialov energije	EKSRP	3
			ESRR	5
			ESPR	/
Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin	Izboljšati možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje, povečati medgeneracijsko sodelovanje ter socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS	Število programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnost	EKSRP	/
			ESRR	4
			ESPR	/
		Število podprtih integriranih rešitev medgeneracijske vključenosti	EKSRP	/
			ESRR	2
			ESPR	/
		Število čezsektorskih partnerstev za	EKSRP	/
			ESRR	2

		reševanje socialnih problemov ranljivih skupin	ESPR	/
			EKSRP	
			ESRR	
			ESPR	
			EKSRP	
			ESRR	
			ESPR	

EKSRP:

Mejnik/kazalnik	Mejnik na dan 31. 12. 2018	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2023
Število novo ustvarjenih delovnih mest	1	2
Število zaključenih operacij v primerjavi z odobrenimi operacijami	1	13
Delež dodeljenih sredstev v odločitvi o potrditvi operacije v primerjavi z določenim finančnim okvirjem	30%	100%
Delež izplačanih sredstev v primerjavi z dodeljenimi sredstvi v odločitvi o potrditvi operacije	0%	100%

ESRR:

Mejnik/kazalnik	Mejnik na dan 31. 12. 2018	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2023
Število novo ustvarjenih delovnih mest	0	2
Število zaključenih operacij v primerjavi z odobrenimi operacijami	1	11
Delež dodeljenih sredstev v odločitvi o potrditvi operacije v primerjavi z določenim finančnim okvirjem	30%	100%
Delež izplačanih sredstev v primerjavi z dodeljenimi sredstvi v odločitvi o potrditvi operacije	6%	100%
Število podprtih partnerstev	1	1
Število deležnikov na lokalni ravni, vključenih v izvajanje projektov CLLD	0	5

ESPR:

Mejnik/kazalnik	Mejnik na dan 31. 12. 2018	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2023
Število novo ustvarjenih delovnih mest	/	/
Število zaključenih operacij v primerjavi z odobrenimi operacijami	/	/
Delež dodeljenih sredstev v odločitvi o potrditvi operacije primerjavi z določenim finančnim okvirjem	/	/
Delež izplačanih sredstev v primerjavi z dodeljenimi sredstvi v odločitvi o potrditvi operacije	/	/

10. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR

Za novo programsko obdobje 2014-2020 se je naša LAS Pri dobrih ljudeh 2020 organizirala kot pogodbeno partnerstvo javnih in zasebnih subjektov na območju občin Beltinci, Črenšovci, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče ter Velika Polana. Tako je LAS Pri dobrih ljudeh 2020 bila ustanovljena na ustanovni skupščini dne 21. oktobra 2015. Takrat je potekal podpis Pogodbe o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva Lokalne akcijske skupine LAS Pri dobrih ljudeh 2020 za programsko obdobje 2014-2020. Našo lokalno partnerstvo temelji na tripartitnem partnerstvu, sestavljenem iz predstavnikov javnih institucij, gospodarstva in civilne družbe. Partnerstvo LAS Pri dobrih ljudeh 2020 tako sestavlja 12 predstavnikov javnih institucij, 6 predstavnikov gospodarstva ter 10 predstavnikov civilne družbe. LAS Pri dobrih ljudeh 2020 v okviru svoje pogodbe o ustanovitvi in delovanju opravlja naslednje naloge:

- krepitev zmogljivosti lokalnih akterjev za razvoj in izvajanje operacij, vključno s spodbujanjem zmogljivosti njihovega upravljanja projektov;
- oblikovanje nediskriminatornega in preglednega izbirnega postopka ter nepristranskih meril za izbiro operacij, ki preprečujejo navzkrižja interesov, ki zagotavljajo, da pri odločitvi o izbiri najmanj 50 % glasov prispevajo partnerji, ki niso javni organi ter omogočajo izbiro po pisnem postopku;
- zagotovitev skladnosti s strategijo lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, pri izbiri operacij z njihovo prednostno razvrstitvijo glede na njihov prispevek k doseganju ciljev in ciljnih vrednosti te strategije;
- priprava in objava pozivov za zbiranje predlogov ali stalnega razpisa, vključno z opredelitvijo meril za izbiro;
- sprejemanje in ocenjevanje vlog za podporo;
- izbira operacij in določitev zneska podpore ali če je ustrezno, predložitve predlogov organu, pristojnemu za končno potrditev upravičenosti pred odobritvijo;
- spremljanje izvajanja strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, in operacij, ki prejemajo podporo ter izvajanje posebnih vrednotenj, povezanih s to strategijo;
- določitev v SLR, s sredstvi katerega zadevnega sklada uresničuje cilje SLR;
- animacija območja, zagotavljanje informacij zainteresiranim prebivalcem na območju LAS, spodbujanje izvajanja operacij ter pomoč potencialnim upravičencem pri pripravi operacij;
- priprava SLR za celotno programsko obdobje in sposobnost uresničevanja ciljev, zastavljenih v SLR;
- spremljanje in vrednotenje ter skrb za pravilno izvajanje operacij v skladu s SLR in tudi za doseganje mejnikov in ciljev operacij ter pregled nad izvajanjem operacij tudi po izplačilu sredstev;
- izvajanje postopkov za izbor operacij, izbira operacije in njihova predložitve v končno potrditev v skladu s postopki zadevnega sklada;
- skrb za informiranost upravičencev v zvezi s pravicami in dolžnostmi tudi po zadnjem izplačilu sredstev;
- zagotovitev posredovanje vlog ter zahtevke za izplačilo za posamezne podukrepe iz 8. člena Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014-2020 ter v skladu s posebnimi pogoji zadevnega sklada iz iste uredbe;
- predhodno preverjanje upravičenosti stroškov, skladnost s SLR in operativnimi programi, preverjanje, ali imajo nosilci operacij zmogljivosti za izvajanje operacij in zakonitost izvedenih operacij;
- sodelovanje z organi, kot jih določata 3. in 4. člen Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014-2020, revizijskimi organi ter drugimi nadzornimi organi vseh zadevnih skladov;
- priprava letnih poročil o izvajanju SLR v skladu z drugim odstavkom 49. člena Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014-2020;
- pred posredovanjem zahtevka za izplačilo preverjanje, da so sofinancirane operacije označene v skladu s pravili označevanja, določenimi za zadevni sklad;
- prvi letni načrt aktivnosti za tekoče leto mora posredovati najpozneje do vložitve prvega zahtevka za podukrep »Podpora za tekoče stroške in stroške animacije«;
- vsako nadaljnje leto pa do 31. decembra na naslov Koordinacijskega odbora CLLD posredovati letni načrt aktivnosti za podukrep »Podpora za tekoče stroške in stroške animacije«. Obrazec za izdelavo letnega načrta aktivnosti je dostopen na spletnih straneh zadevnih organov upravljanja;

- ureditev dostopa do ustreznega informacijskega sistema zadevnega sklada pred vlaganjem vlog in zahtevkov za izplačilo v informacijski sistem;
- imenovanje sledečih organov: predsednika, skupščino, organ upravljanja, ocenjevalno komisijo in nadzorni organ;
- priprava dokumentov za delovanje LAS, v katerih morajo biti določeni člani posameznega organa iz prejšnje točke in njihova javna objava na spletni strani LAS.
- in druge naloge, ki jih določa Uredba o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014-2020 in Uredba 1303/2013/EU, kot tudi morebitne nove naloge, ki jih bodo definirale spremembe Uredbe, s tem, da bodo potrjene na skupščini LAS.

LAS Pri dobrih ljudeh 2020 je za podporo pri analizi podatkov in pisanju SLR uporabljalo strokovne institucije kot so MKGP, Statistični urad RS, Zavod za zaposlovanje RS, občine območja LAS, Ljudska univerza Lendava, KGZS Murska Sobota, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Agencija RS za okolje, KP Goričko, Lokalna energetska agencija za Pomurje, Obrtna zbornica Lendava,...

Kar se tiče samega oblikovanja LAS Pri dobrih ljudeh 2020 je le ta potekal na podlagi javnega poziva za vstop v članstvo LAS. Z 15. julijem 2015 dalje je na spletni strani LAS Pri dobrih ljudeh 2020 bilo (<http://www.las-pdl.si/clld-v-sloveniji/>) objavljeno povabilo za vstop v članstvo LAS za programsko obdobje 2014-2020. Hkrati je na spletni strani bila objavljena tudi pristopna izjava. Ker je samo partnerstvo LAS odprto, bo povabilo in pristopna izjava na spletni strani objavljena skozi celotno programsko obdobje in tako omogočalo vsem zainteresiranim vstop v partnerstvo. V skladu s 3. točko 11. člena Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v programskem obdobju 2014-2020 (Uradni list RS, št. 42/2015), smo preko elektronske pošte dne 20. julija 2015 Koordinacijski odbor CLLD obvestili, da smo objavili javen poziv za oblikovanje LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Sam poziv je bil po elektronski pošti posredovan tudi vsem občinam območja LAS, bil je posredovan in objavljen v okviru e-novic Mreže za podeželje, LAS novic - obvestila Društva za razvoj slovenskega podeželja, e-časopisa Regionalnega stičišča nevladnih organizacij Pomurja. Nekaterne občine so poziv objavile tudi na svojih spletnih straneh. Z javnim pozivom smo vse bodoče člane opozorili, kakšna je njihova bodoča vloga in da se od njih pričakuje aktivno in odgovorno sodelovanje v LAS ter sodelovanje pri pripravi in izvajanju SLR.

Lokalno prebivalstvo smo k pripravi naše SLR vključevali na dva načina. Kot prvo smo vse zainteresirane povabili za predložitev projektnih predlogov za umestitev v SLR naše LAS. Omenjeno povabilo je objavljeno na spletni strani LAS Pri dobrih ljudeh 2020 (<http://www.las-pdl.si/las-2020-clld/>). Povabilo smo po elektronski pošti poslali vsem članom LAS iz programskega obdobja 2007-2013, vsem občinam območja LAS, preko e-novic, ki jih pošilja Razvojna agencija Sinergija na več kot 1.200 elektronskih naslovov, poziv je bil objavljen na spletni strani Regionalnega stičišča nevladnih organizacij Pomurja ter poslan v okviru njihovega e-časopisa, bil objavljen v LAS novicah - obvestila Društva za razvoj slovenskega podeželja ter e-novicah Mreže za podeželje. Prav tako je animiranje lokalnih akterjev potekalo v okviru 7. sejma nevladnih organizacij Pomurja 2015, ki je potekal 16. septembra 2015 na Trgu kulture v Murski Soboti. Na sejmu so se zbirali različni projektni predlogi in ideje ter vse zainteresirane animiralo k sodelovanju pri pripravi SRL. Sejma se je skupno udeležilo 38 nevladnih organizacij iz Pomurja. Namen povabila je bil identificirati in pripraviti nabor projektnih predlogov za umestitev v programski del SLR za obdobje 2014-2020. Skupno je v okviru tega poziva bilo oddanih preko 70 projektnih predlogov. Projektni predlogi so bili uporabljeni pri pripravi SWOT-analize, določitvi glavnih ciljev, določitvi tematskih področij ukrepanja, določitvi vrst ukrepov oz. finančnih razporeditev sredstev med tematska področja ukrepanja. Drugi del vključevanja zainteresiranih prebivalcev območja LAS pa je potekal preko različnih tematskih delavnic. Tako smo v okviru tega skupaj z našimi partnerji organizirali štiri tematske delavnice. Dne 22. junija 2015 je bila v Centru za izvajanje kulturne dejavnosti v Kobilju organizirana delavnica za predstavitev namena povabila k predložitvi projektnih predlogov za umestitev v SLR LAS pri dobrih ljudeh. Delavnico je organizirala občina Kobilje, na njo pa so bili povabljeni vsi občani občine Kobilje, člani občinskega sveta ter predsedniki društev. Delavnice se je tako udeležilo 16 udeležencev. Naslednja delavnica je potekala dne 23. junija 2015 v prostorih Centra BIO Doživetje v občini Turnišče. Le-ta je bila organizirana s strani Pomurske turistične zveze z namenom pridobitve čim več kakovostnih informacij, ki so se uporabile kot osnova za pripravo SLR. Na delavnici je bilo obravnavano vsebinsko področje TURIZEM - RAZVOJNA PRILOŽNOST PODEŽELJA z naborom projektnih idej za umestitev v SLR. Predstavljeno je bilo delo LAS do danes, novosti v Programskem obdobju 2014-2020, težave s katerimi se soočamo pri razvoju podeželja ter priložnosti za razvoj območja. Delavnice se je udeležilo 17 udeležencev. Tretja in četrta delavnica sta bili organizirani s strani Lokalno razvojne fundacije za Pomurje. Tretja delavnica oz. delovni posvet je

potekal dne 28. julija 2015 v prostorih Centra BIO Doživetje v občini Turnišče. Posvet je bil namenjen vsem nevladnim organizacijam območja LAS, da bi se le-te aktivno vključile v oblikovanje SLR, na podlagi katerega se izberejo operacije za izvedbo ter posledično delijo in upravljajo finančna sredstva. Na delavnici je bilo prisotnih 13 udeležencev. Četrta delavnica oz. delovni posvet pa je bil izveden dne 12. avgusta 2015 in sicer v prostorih Zveze kulturnih društev Lendava. Posvet je bil organiziran s strani Lokalno razvojne fundacije za Pomurje ter Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območne izpostave Lendava in Zveze kulturnih društev Lendava. Posvet je bil namenjen vsem kulturnim nevladnim organizacijam z območja Upravne enote Lendava. Na delavnici je bilo prisotnih 20 udeležencev. Informacije in podatki, pridobljeni na teh delavnicah, so bili uporabljeni za pripravo SWOT-analize, določitvi glavnih ciljev, določitvi tematskih področij ukrepanja, določitvi vrst ukrepov oz. finančnih razporeditev sredstev med tematska področja ukrepanja.

Poleg lokalnega prebivalstva pa smo k pripravi SLR pozvali tudi različne strokovne institucije na območju LAS ter območju Pomurja. Kot prvo smo seveda pristopili k občinam območja LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Takrat aktualna tematika o oblikovanju LAS v novem programskem obdobju ter pripravi nove SLR je bila predstavljena na Sosvetu županov UE Lendava dne 21. maja 2015 v prostorih občine Kobilje. Prisotnim županom in njihovim strokovnim sodelavcem je bil predstavljen predlog povabila k predložitvi projektnih predlogov skupaj z projektnim obrazcem, terminskim načrtom izdelave SLR ter osnutek finančnega izračuna predvidenih sredstev za novo programsko obdobje. So pa bili z predstavniki občin območja LAS Pri dobrih ljudeh 2020 opravljeni tudi individualni sestanki. Na sestankih so bila s strani občin predstavljena njihova pričakovanja in pobude. Te so bile seveda v največji možni meri upoštevane pri pripravi SLR. Dne 26. maja pa smo preko elektronske pošte k sodelovanju pri pripravi SLR pozvali tudi razvojne institucije kot so Lokalno energetska agencija za Pomurje, Lokalno razvojna fundacija za Pomurje, MOZAIK – društvo za socialno vključenost, Zadruga za razvoj podeželja – Pomelaj, Zavod za kulturo in turizem Beltinci, »NOVATIO« - Podjetniško in poslovno svetovanje, Ekokultura – Zavod za dialog z naravo Lendava, Društvo prijateljev agrarne ekonomije, Madžarsko samoupravno narodno skupnost, Raziskovalno izobraževalno središče – RIS Rakičan, KGZS Murska Sobota, Območno obrtno podjetniška zbornica Lendava, Center za zdravje in razvoj Murska Sobota, Pomurska turistična zveza, Javni sklad za kulturne dejavnosti OI Lendava, Krajinski park Goričko in še koga. Navedene akterje smo preko izvedbe delovno - posvetovalnih delavnic, pozvali k sodelovanju pri oblikovanju skupnega lokalnega razvoja, da se aktivno vključijo v pripravo ter izvedbo teh delavnic in s tem prispevajo svoj aktivni delež pri pripravi kakovostne SLR za programsko obdobje 2014-2020. Tako smo od posameznih razvojnih institucij prejeli analize SWOT iz njihovega področja delovanja ter njihove predloge k določitvi glavnih ciljev ter ukrepov, določitvi tematskih področij ukrepanja ter predloge k finančni razdelitvi sredstev za posamezno tematsko področje ukrepanja. Nekateri so sodelovali tudi pri izvedbi tematskih delavnic ali pa sami podali projektne predloge. Ključni akterji na svojih področjih delovanja bodo v okviru SLR prevzeli odgovornost za izvajanje posameznih opredeljenih ukrepov. Pri oblikovanju teh ukrepov so seveda tudi sodelovali. Vsekakor pa so vsi imeli možnost sodelovati pri pripravi SLR.

Ob zaključevanju SLR pa so aktivno vlogo pri snovanju vsebine SLR prevzeli novi člani LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Vsem bodočim članom LAS je bila v pregled poslana analiza stanja oz. analitični del SLR ter nekoliko kasneje tudi strateški del SLR, oblikovan po tematskih skopih ukrepanja, ki opredeljuje glavne cilje, ukrepe ter kazalnike. Na sami ustanovni seji skupščine LAS pa je prisotnim članom LAS bil predstavljen predlog razdelitve sredstev po tematskih skopih ukrepanja ter SLR kot celota. Tako so imeli vsi člani LAS možnost sodelovati pri oblikovanju SLR. Utemeljeni predlogi članov LAS so bili upoštevani pri pripravi osnutka SLR, ki je kot predhodno gradivo za korespondenčno sejo bilo poslano vsem članom LAS. Tudi takrat je bila dana možnost vsem članom LAS, da podajo svoje pripombe in predloge na osnutek SLR. Dokončno SLR so člani LAS potrdili na 2. korespondenčni seji skupščine LAS Pri dobrih ljudeh dne 29.10.2015. Tako so člani LAS sodelovali pri pripravi SWOT-analize, določitvi glavnih ciljev, določitvi tematskih področij ukrepanja, določitvi vrst ukrepov oz. finančnih razporeditev sredstev med tematska področja ukrepanja.

11. Akcijski načrt, iz katerega izhaja opis prenosa ciljev v ukrepe, odgovornost za izvajanje ukrepov, vključno s časovno opredelitvijo letnih aktivnosti

Kot smo že navedli v prejšnjih poglavjih bomo v okviru naše SLR svoje cilje uresničevali na vseh štirih tematskih področjih ukrepanja. Naša SLR se bo financirala iz EKSRP in ESRR. V nadaljevanju podajamo opis prenosa ciljev v ukrepe.

TEMATSKO PODROČJE UKREPANJA	Ustvarjanje delovnih mest	
POTREBE	Nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih, izboljšati konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja predvsem z različnimi načini povezovanja (inovativna partnerstva, zadružništvo, kooperative, skupni nastopi na trgu) ter manjšimi vlaganji v opremo in infrastrukturo, povečati prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva, spodbuditi profesionalizacijo v NVO tudi kot socialna podjetja, prevzem javni pooblastil, izboljšati podjetniška znanja s področja managementa in marketinga, spodbujati ekološki način pridelave ter potrošnje ekoloških pridelkov in proizvodov, bolje osveščati potrošnike ter izobraževati lokalne pridelovalce z poudarkom na podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi, povečati samooskrbo na območju LAS ter potrošnje lokalno pridelanih pridelkov in izdelkov	
SPLOŠNI CILJ	Aktivirati endogene potenciale območja in z njimi vzpostaviti nova delovna mesta oz. omogočiti dodatni vir dohodka	
POSEBNI CILJ	Povečati podjetniške aktivnosti in spodbuditi inovativna partnerstva ter tako ustvariti pogoje za nova (zelena) delovna mesta, nove lokalne produkte in storitve	
UKREP	Razvoj (socialnega) podjetništva, kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev, spodbujanje povezovanja med razvojnimi partnerji ter izboljšanje znanj podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja	
MOŽNE OPERACIJE	Operacije, ki bodo prispevale k ustvarjanju novih »zelenih« delovnih mest oz. ustvarjale pogoje za njihovo ohranjanje, ki bodo izboljšale konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja predvsem z različnimi načini povezovanja (inovativna partnerstva, zadružništvo, kooperative, skupni nastopi na trgu), vključevale tradicionalna znanja v ponudbo območja, povečale prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva, spodbujale profesionalizacijo v NVO tudi kot socialna podjetja, prevzem javnih pooblastil, izboljšale podjetniška znanja s področja managementa in marketinga, povečevale lokalno samooskrbo in spodbujale kratke dobavne verige ter spodbujale porabo lokalnih pridelkov in produktov, dvigale dodano vrednost lokalnih produktov, razvijale nove produkte, storitve in blagovne znamke, spodbujale ekološko pridelavo in potrošnje ekoloških pridelkov in produktov, izobraževale in ozaveščale o podnebnih spremembah in o prilagajanju nanje ter njihovo upoštevanje pri razvoju dejavnosti, produktov in storitev, pripravljale analize in študije, ki bodo povečale zavedanja o pomenu blaženja in prilagajanja na podnebne spremembe, zeleni turizem, itd.	
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> • Ustvarjena nova delovna mesta z poudarkom na »zelenih« delovnih mestih, • Z različnimi načini povezovanja novih ali nadgrajenih lokalnih proizvodov in storitev ter povečano usposobljenostjo se bo izboljšala konkurenčnost podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja • Povečana prepoznavnost socialnega podjetništva in vedenja o načelih socialnega podjetništva • Povečana profesionalizacija v NVO • Izboljšano sodelovanje na lokalnih trgih ter osveščeni potrošniki, dodatno izobraženi lokalni pridelovalci o podnebnih spremembah ter ekološki pridelavi 	
KAZALNIK REZULTATA	<ul style="list-style-type: none"> •Število novih delovnih mest •Število novih lokalnih produktov in storitev •Število izvedenih aktivnosti za povečanje prepoznavnosti in vedenja o socialnem podjetništvu •Število organiziranih usposabljanj za NVO •Število inovativnih partnerstev tudi v kratkih dobavnih verigah 	
VIR FINANCIRANJA VIŠINA SREDSTVA	EKSRP 157.869,79 EUR	ESRR 368.284,00 EUR

TEMATSKO PODROČJE UKREPANJA	Razvoj osnovnih storitev	
POTREBE	Izboljšati možnosti za preživljanje prostega časa, izboljšati stanje športno-rekreacijske infrastrukture, izboljšati turistično ponudbo območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti, povezati turistične ponudnike ter turistične produkte za skupen nastop na trgu ter povečati njihova znanja ob upoštevanju varstva narave in kakovostne interpretacije	
SPLOŠNI CILJ	Izboljšati življenjske razmere prebivalcev na območju LAS	
POSEBNI CILJ	Izboljšanje infrastrukturnih pogojev za preživljanje prostega časa ter za športno-rekreacijskega udejstvovanja	Izboljšati turistično privlačnost območja LAS z izkoriščanjem kulturnih in naravnih danosti
UKREP	Razvoj dejavnosti za prosti čas, šport in kulturo ter z njimi povezane infrastrukture	Razvoj turizma v povezavi z naravno in kulturno dediščino
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> Izboljšane možnosti za preživljanje prostega časa prebivalcev območja LAS Izboljšano stanje športno-rekreacijske infrastrukture na območju LAS 	<ul style="list-style-type: none"> Izboljšana turistična ponudba območja LAS, osnovana na kulturnih in naravnih danostih območja LAS Izboljšano tržno sodelovanje med turističnimi ponudniki in produkti Večja usposobljenost turističnih akterjev ter tudi lokalnih prebivalcev
KAZALNIK REZULTATA	<ul style="list-style-type: none"> Število večnamenskih objektov z novo vsebino in/ali opremo Število urejene/obnovljene športno-rekreativne infrastrukture ter skupnih površin za preživljanje prostega časa tudi na prostem 	<ul style="list-style-type: none"> Število novih turističnih programov, produktov in storitev, osnovanih na kulturni in naravni dediščini območja LAS Število vzpostavljenih turističnih partnerstev za skupen nastop na trgu Število izvedenih izobraževalnih dogodkov
VIR FINANCIRANJA VIŠINA SREDSTVA	EKSREP 701.538,69 EUR	

TEMATSKO PODROČJE UKREPANJA	Varstvo okolja in ohranjanje narave	
POTREBE	Ohraniti pestro naravno in kulturno dediščino območja LAS, izboljšati turistično promocijo naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS, spodbujati trajnostno rabo razpoložljivih virov območja ter spodbujati učinkovito rabo energije v vseh sektorjih, generalno povečati ozaveščenost glede okolju prijaznih praks, umestiti inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO), kreirati krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM ₁₀).	
SPLOŠNI CILJ	Varovanje in razvoj naravnega okolja in kulturne dediščine ter trajnostna raba razpoložljivih virov	
POSEBNI CILJ	Izboljšati stanje okolja in njegove biotske raznovrstnosti ter ohraniti kulturno dediščino območja LAS	Izvedba ciljno usmerjenih aktivnosti za izboljšanje rabe naravnih virov - endogenih potencialov energije in povečanje učinkovitosti pri porabi energije ter varovanje in razvoj naravnega okolja
UKREP	Spodbujanje operacij za ohranjanje in trajnostni razvoj naravne in kulturne dediščine ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja	Spodbujanje URE, vključno z naložbami v OVE ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja za izboljšanje stanja okolja
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> • Ohranjena pestra naravna in kulturna dediščina območja LAS • Izboljšana turistična promocija naravne in kulturne dediščine v urbanih območjih LAS 	<ul style="list-style-type: none"> • Izboljšana raba razpoložljivih virov območja ter učinkovitejša raba energije v vseh sektorjih • Povečana ozaveščenost glede okolju prijaznih praks • Inovacije na področju okolja z aktivacijo podjetniškega sektorja (kooperative, ESCO) • Kreiran krovno strateški »program za okolje« z vključenim preprečevanjem energetske revščine, trajnostne mobilnosti (PM₁₀).
KAZALNIK REZULTATA	<ul style="list-style-type: none"> • Število interpretacij ohranjanja biotske raznolikosti in varstva kulturne dediščine • Število izvedenih izobraževalno / ozaveščevalnih / promocijskih aktivnosti v urbanih območjih 	<ul style="list-style-type: none"> • Izdelani krovni strateški »program za okolje«, z evidentiranimi ključnimi aktivnostmi po sektorjih, z implementacijo minimalno treh ukrepov (npr. preprečevanje energetske revščine, uvajanje trajnostne mobilnosti in pilotni poslovni model inovacij) • Izdelani poslovni model energetske kooperative ali ESCO sistem • Število dogodkov (usposabljanj in aktivnosti za vse tri sektorje) o pomenu zmanjševanja obremenjevanja okolja s toplogrednimi plini, ki vključujejo učinkovito rabo energije in izkoriščanje endogenih potencialov energije
VIR FINANCIRANJA VIŠINA SREDSTVA	EKSRP 69.237,38 EUR	ESRR 246.455,04 EUR

TEMATSKO PODROČJE UKREPANJA	Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin
POTREBE	Izboljšati medgeneracijsko sodelovanje, pomoč in učenje, resocializirati dolgotrajno brezposelne osebe (predvsem ženske in mlade) z aktiviranjem za iskanje novih možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje ter prostovoljsko angažiranost, izboljšati socialno vključenost marginalizirane romske skupnosti, aktivirati pilotna čezsektorska partnerstva za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin, ohraniti pomursko madžarsko skupnost, njen materni jezik, narodno zavest.
SPLOŠNI CILJ	Izboljšati družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS
POSEBNI CILJ	Izboljšati možnosti za ponovno vključitev v trg dela in družbeno okolje, povečati medgeneracijsko sodelovanje ter socialno vključenost ranljivih skupin na območju LAS
UKREP	Razvoj programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> • Izboljšano medgeneracijsko sodelovanje, pomoč in učenje prebivalcev območja LAS • Izboljšana vključitev v trg dela in družbeno okolje ter povečana prostovoljska angažiranost dolgotrajno brezposelnih oseb (predvsem žensk in mladih) • Izboljšana socialna vključenost marginalizirane romske skupnosti • Aktivirana pilotna čezsektorska partnerstva za reševanje ciljno usmerjene problematike ranljivih skupin • Ohranjena pomurska madžarska skupnost, njen materni jezik ter narodna zavest.
KAZALNIK REZULTATA	<ul style="list-style-type: none"> • Število programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti • Število podprtih integriranih rešitev medgeneracijske vključenosti • Število čezsektorskih partnerstev za reševanje socialnih problemov ranljivih skupin
VIR FINANCIRANJA VIŠINA SREDSTVA	ESRR 210.461,60 EUR

SLR LAS Pri dobri ljudeh se bo financirala iz naslova dveh skladov in sicer EKSRP in ESRR. Iz tabele na naslednji strani je razvidno, kateri ukrepi se bodo izvajali v okviru posameznega sklada. Tematsko področje Ustvarjanje delovnih mest bosta pokrivala oba sklada, Razvoj osnovnih storitev bo pokrival EKSRP, Varstvo okolja in ohranjanje narave bosta pokrivala oba sklada ter Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin pa zgolj ESRR. Operacije, ki so bodo financirale v okviru ESRR se bodo lahko izvajale zgolj v naseljih Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

V okviru SLR LAS Pri dobrih ljudeh bomo izvajali projekte sodelovanja zgolj iz EKSRP. Z projekti sodelovanja želimo izboljšati predvsem razvoj kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev ter povezovanje med razvojnimi partnerji, razvoj turizma v povezavi z naravno in kulturno dediščino ter spodbuditi URE, vključno z naložbami v OVE. Partnerstva bomo iskali na območjih z podobno razvojno strukturo. Prav tako pa bo naša SLR omogočala izvedbo operacij, ki se lahko izvedejo v okviru glavnega ukrepa v skladu s Programom razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020. V tem primeru mora operacija za odobritev (sofinanciranje) utemeljiti dodano vrednost operacije, kot so skupni interes, skupina upravičencev, dostop javnosti do rezultatov operacije, inovativne značilnosti operacije na lokalni ravni, razpoložljivost proračuna ali integrirane operacije.

Okvirno razmerje med operacijami, sofinanciranimi v okviru ESRR, ki se izvajajo v obliki partnerstev in operacijami, ki jih upravičenci prijavijo in izvajajo samostojno, je 70:30.

Ukrepi, ki se lahko izvajajo v obliki partnerstva v okviru ESRR so:

- razvoj (socialnega) podjetništva, kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev, spodbujanje povezovanja med razvojnimi partnerji ter izboljšanje znanj podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja;
- spodbujanje operacij za ohranjanje in trajnostni razvoj naravne in kulturne dediščine ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja;
- spodbujanje URE, vključno z naložbami v OVE ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja za izboljšanje stanja okolja;

- razvoj programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti.

Ukrep	Odgovornost za izvajanje	Sklad	Časovna opredelitev izvajanja (2016, 2017, 2018, 2019, 2020)	Načrtovana sredstva (EU + SLO) (v EUR)
Razvoj (socialnega) podjetništva, kakovostne ponudbe lokalnih proizvodov in storitev, spodbujanje povezovanja med razvojnimi partnerji ter izboljšanje znanj podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja	Razvojna agencija Sinergija	EKSRP	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	157.869,79
		ESRR	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	368.284,00
		ESPR		
Razvoj dejavnosti za prosti čas, šport in kulturo ter z njimi povezane infrastrukture	Zavod za kulturo in turizem Beltinci	EKSRP	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	292.962,30
		ESRR		
		ESPR		
Razvoj turizma v povezavi z naravno in kulturno dediščino	Pomurska turistična zveza	EKSRP	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	408.576,39
		ESRR		
		ESPR		
Spodbujanje operacij za ohranjanje in trajnostni razvoj naravne in kulturne dediščine ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja	Krajinski park Goričko	EKSRP	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	29.447,38
		ESRR	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	99.495,30
		ESPR		
Spodbujanje URE, vključno z naložbami v OVE ter dejavnosti okoljskega ozaveščanja za izboljšanje stanja okolja	Lokalno energetska agencija Pomurje	EKSRP	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	39.790,00
		ESRR	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	146.959,74
		ESPR		
Razvoj programov in storitev za družbeno povezanost in socialno vključenost mladih, žensk, brezposelnih, Romov in madžarske narodne skupnosti	Lokalna razvojna fundacija za Pomurje, Center za zdravje in razvoj Murska Sobota	EKSRP		
		ESRR	2016, 2017, 2018, 2019, 2020	210.461,60
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		

		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		
		EKSRP		
		ESRR		
		ESPR		

12. Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR

Vrednotenje bo v programskem obdobju 2014–2020 potekalo tako na ravni posameznega programa, ki ga izvaja zadevni organ upravljanja, kot tudi na ravni SLR, ki ga izvaja LAS. Tako je sestavni del naše SLR tudi načrt vrednotenja, ki omogoča sistematično načrtovanje vrednotenja skozi celotno programsko obdobje. Spremljanje in vrednotenje prispeva k izboljšanju kakovosti načrtovanja ter oceni uspešnost in učinkovitost samega izvajanja SLR. V okviru naše SLR bomo spremljali vsebine programa in doseganja izhodnih parametrov z namenom, da se prilagodijo vsa morebitna odstopanja od opredeljenih operativnih ciljev. Prav tako pa bomo vrednotili in tako sistematično in objektivno ocenili operacije na vsebinski ravni ter na ravni izvajanja doseženih rezultatov. Z vrednotenjem bomo pridobili zanesljive in koristne informacije, ki jih bomo vključili v proces odločanja, tako na strani izvajalcev kot tudi uporabnikov. Z vrednotenjem bomo merili tudi dosežke na ravni aktivnosti. Tako bomo ugotavljali, v kolikšni meri je bila izvedena SLR oziroma njen akcijski načrt.

Vrednotenje na ravni naše LAS bo potekalo na dva načina. Tako bo vrednotenje LAS delno izvajala sama v obliki samoocenjevanja v sodelovanju s strokovnjaki ter ključno vrednotenje prenesla na neodvisnega zunanega izvajalca. LAS se tudi zaveže, da bodo OU in imenovanim izvajalcem vrednotenja ali drugim organom, pooblaščenim za opravljanje nalog v njihovem imenu, zagotovila vse informacije, potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja, zlasti glede izpolnjevanja opredeljenih ciljev. Vloga LAS je predvsem prispevati k vrednotenju programa kot celote, prispevati k oceni dodane vrednosti pristopa CLLD ter spremljanje in vrednotenje lastne SLR. LAS bo vrednotenje, izvedeno s strani zunanjih izvajalcev, financirala iz sredstev podukrepa »Podpora za tekoče stroške in stroške animacije«.

Za učinkovito izvajanje na osnovi analize stanja in opredeljenih potreb, postavljenih ciljev in predvidenih aktivnosti je ključnega pomena spremljanje in vrednotenje. Iz tega razloga smo pripravili načrt vrednotenja, ki opredeljuje:

Upravljanje in koordinacija

Spodaj naštetih akterji bodo pri vrednotenju SLR prevzeli naslednje vloge:

- "Strateška vloga" organa upravljanja bo v naprej usmerjal in podpiral LAS pri izvajanju aktivnosti in nalog za spremljanje in vrednotenje.
- "Podporna vloga" Nacionalne mreže za podeželje, od katere se pričakuje, da bo razvijala skupne pristope spremljanja in vrednotenja SLR in podpirala usposabljanje za LAS za boljše izvajanje spremljanja in vrednotenja.
- "Operativna vloga" prevzema LAS, ki vzpostavi sistem spremljanja in vrednotenja na osnovi načrta vrednotenja z jasnimi odgovornostmi in koordinacijo sprotne vrednotenja in aktivnosti poročanja.
- "Prispevek" koristnikov, ki bodo zagotavljali informacije na ravni operacije, ki so potrebne za spremljanje in vrednotenje SLR.

Teme in aktivnosti vrednotenja

Vrednotenje LAS Pri dobrih ljudeh 2020 se nanaša na naslednje kriterije vrednotenja:

- ustreznost: ali intervencijska logika naslavlja najbolj pomembne potrebe;
- uspešnost in dosežki: V kolikšni meri se dosegajo cilji SLR in načrtovane vrednosti;
- učinkovitost: ali SLR iz vloženih virov dobiva največ (stroškovna učinkovitost ukrepov);
- vpliv: v kolikšni meri intervencije prispevajo k želenim spremembam območja SLR.

Naloge vrednotenja so razdeljene, in sicer:

- LAS prevzema vrednotenje ustreznosti in uspešnosti izvajanja SLR,
- PRP evaluatorji (ali drugih programov) se osredotočijo na učinkovitost in vpliv izvajanja SLR.

Sistem zagotavljanja podatkov

Za LAS bo vso dokumentacijo v zvezi s postopki spremljanja in ocenjevanja strategije, operacij in delovanja partnerstva zbiral in hranil vodilni partner LAS. Ločeno bo vodena dokumentacija, ki je vezana na spremljanje in vrednotenje delovanje LAS od dokumentacije, ki je vezana na spremljanje in vrednotenje izvajanih operacij. Posebno pozornost se nameni pravočasnemu zagotavljanju podatkov, ki bodo služili kakovostnemu spremljanju in vrednotenju tako SLR kot izvajanim operacijam.

Pri tem se uporabijo javno dostopni podatki ustreznih institucij (Statistični urad Slovenije, Agencija RS za javnopravne evidence in storitve, Kmetijsko gozdarski zavod Slovenije, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, Upravne enote in drugih ustreznih institucij) in podatki, ki bodo pridobljeni s strani izvajalcev operacij. Podatki pa so lahko pridobljeni tudi iz različnih anket, popisov, študij in analiz, lastne analiz ipd..

Terminski načrt vrednotenja

Skozi celotno obdobje izvajanja je potrebno sprotno spremljati dosežene mejnike in ciljne vrednosti kazalnikov z načrtovanimi mejniki in ciljnim vrednostmi kazalnikov.

Seveda pa se bo v času izvajanja strategije potrebno držati predvidenih rokov poročanja:

Poročanje organu upravljanja:

- 2016: ni obveznosti poročanja;
- 2017: letno poročanje – do 31.3.2017 za obdobje do 31.12.2016 (za leti 2015 in 2016) (letno poročilo + poročilo za vsebine vrednotenja);
- 2018: letno poročanje – do 31.3.2018 za obdobje do 31.12.2017 (letno poročilo);
- 2019: letno poročanje – do 31.3.2019 – za obdobje do 31.12.2018 (letno poročilo + vsebine vrednotenja + preverjanje doseganja mejnikov!);
- 2020: letno poročanje – do 31.3.2020 za obdobje do 31.12.2019 (letno poročilo);
- 2021: letno poročanje – do 31.3.2021 za obdobje do 31.12.2020 (letno poročilo);
- 2022: letno poročanje – do 31.3.2022 za obdobje do 31.12.2021 (letno poročilo);
- 2023: letno poročanje – do 31.3.2023 za obdobje do 31.12.2022 (letno poročilo);
- 2024: etno poročanje – do 31.3.2024 za obdobje do 31.12.2023 (letno poročilo + vsebine vrednotenja v okviru naknadnega vrednotenja).

Poročanje organom LAS.

Uporabljeni viri podatkov

Pri pridobivanju podatkov in informacij bomo uporabili vse razpoložljive vire. Predvsem gre tu za pridobivanje podatkov, ki jih zagotavljajo za to pristojne institucije (kot npr. Statistični urad RS, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, Kmetijsko gozdarski zavodi, Upravne enote) ter podatki, pridobljeni s strani izvajalcev posameznih operacij. Hkrati bo pozornost dana temu, da bo vso vpleteno osebje ustrezno administrativno usposobljeno, da bo zagotovljena ustrezna informacijska podpora ter ustrezno zbiranje podatkov, da se bo osebje LAS ter tudi končni koristniki konstantno usposabljal, pri spremljanju in vrednotenju se bodo uporabljali tudi podatki, pridobljeni s strani morebitnih zunanjih evaluatorjev.

Način obveščanja javnosti o rezultatih vrednotenja

Za obveščanje javnosti bo LAS uporabila najmanj naslednje načine:

- objave vrednotenja na spletni strani LAS,
- izjave za javnost in prispevki v medijih,
- novinarske konference,
- izdelava letnih in končnih poročil o uresničevanju strategije za člane LAS,
- organiziranje javnih dogodkov (okrogle mize, predstavitev dobrih praks, organizacija strokovnih predavanj, na katerih bodo zainteresirani javnosti predstavljeni rezultati in učinki izvajanja SLR na območju LAS).

Pri tem je način obveščanja odvisen od ciljne skupine, na katero bo usmerjen (npr. organi LAS, potencialni koristniki projektov, OU, širša javnost).

Mehanizmi za spremljanje uporabe rezultatov vrednotenja

Upravni odbor med ostalim sprejme letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS, ki ju pripravi vodilni partner in potrdi Skupščina; sprejme letni načrt aktivnosti LAS in ga po prejemu soglasja Nadzornega odbora da v potrditev Skupščini ter sprejme odločitve, potrebne za izvajanje SLR, kar zajema tudi vzpostavitev sistema njenega spremljanja in vrednotenja. LAS mora za obdobje izvajanja programa vsako leto do 31. marca poročati o doseganju ciljev SLR in izpolnjevanju obveznosti za preteklo leto. Nadzorni odbor spremlja predvsem finančni vidik izvajanja SLR. Pri spremljanju in vrednotenju pa bodo sodelovale tudi strokovne organizacije, ki so s svojimi znanji in izkušnjami pomagale pri določitvi ciljev in ukrepov SLR. Le-te so opredeljene v tabeli Akcijskega načrta za našo SLR.

Vrednotenje je upravljavsko orodje, ki nam omogoča izboljšati izvajanje obstoječe SLR oziroma se bolje pripraviti na naslednje programsko obdobje. Uporaba rezultatov vrednotenja bo lahko podlaga za spremembe SLR, ki bi izhajale iz spremenjenih okoliščin na območju LAS in bi vplivale na doseganje ciljev LAS, zastavljenih v SLR.

S kazalniki, ki si jih je določila LAS, lahko merimo napredek, učinkovitost in uspešnost SLR glede na opredeljene cilje. Ker skupni kazalniki, ki so predpisani na ravni celotnega programa, ne morejo v celoti zajeti vseh učinkov SLR, je LAS Pri dobrih ljudeh 2020 opredelila tudi specifične kazalnike na ravni LAS, ki so namenjeni oceni delovanja lokalnega partnerstva ter spremljanju in vrednotenju izvedenih operacij. Ti so zapisani v poglavju Opis SLR in njenih ciljev, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov.

LAS Pri dobrih ljudeh 2020 pa bo izvajala tudi samoocenjevanje svojega dela na podlagi:

- Načrta samovrednotenja, ki bo opredeljeval aktivnosti, metode samovrednotenja, časovni načrt in način poročanja (to se lahko izvede na podlagi analize kazalnikov, izvedbe fokusnih skupin, ankete med vodstvom LAS, nosilci in partnerji operacij itd.).
- Spremljanje in analiza ciljev in kazalnikov se bo izvajala na letni ravni, za preverjanje relevantnosti ciljev, analizo upravljavskih struktur, delovanje partnerstev in podobno pa na dvoletni ravni. Vključene bodo naslednje ciljne skupine: LAS in njeni organi, občine, predstavniki gospodarstva, kmetijstva, izobraževanja in del vključenih v izvajanje posamičnih projektov.
- Preverjali se bodo z opredeljenimi cilji določeni kazalniki in njihova ustreznost. Tako bomo ugotovili, ali res merijo prispevek k doseganju ciljev in ali je možno pridobiti podatke za njihovo spremljanje.
- Preverjali bomo primernost ciljev na dvoletni ravni. Preverili bomo, ali izvajanje SLR z vidika zaključenih projektov, doseženih rezultatov in kazalnikov projektov prispeva k doseganju ciljev in kaj so morebitni razlogi za neuspeh. To preverjanje je lahko izvedeno npr. v obliki fokusnih skupin ali podobne metode sodelovanja, v katero se vključijo zgoraj navedene ciljne skupine.
- Pripravili bomo vprašalnik, s katerim bomo preverjali, kako izbrani kazalniki podpirajo doseganje izbranega cilja in kakšne vrednosti kazalnikov so bile dosežene.
- Pripravljali bomo poročila z zaključki in predlogi aktivnosti za v prihodnje, ki bi izboljšale področja, na katerih je delovanje LAS pomanjkljivo in ali bi se ga dalo izboljšati. Poročilo bo vsebovalo tudi povzetek vprašalnikov in morebitnih fokusnih skupin.

Z namenom izboljšanja učinkovitosti in doseganja ciljev SLR bo posamezni organ upravljanja v letu 2019 preveril uspešnost izvajanja SLR na podlagi naslednjih mejnikov:

- število zaključenih operacij v primerjavi z odobrenimi operacijami,
- delež dodeljenih sredstev v odločitvi o potrditvi operacije v primerjavi z določenim finančnim okvirjem,
- delež izplačanih sredstev v primerjavi z dodeljenimi sredstvi v odločitvi o potrditvi operacije in
- število novo ustvarjenih delovnih mest.

Za doseganje mejnikov oziroma ciljnih vrednosti kazalnikov posameznega sklada je potrebno na dan 31. 12. 2018 doseči najmanj 85 odstotkov ciljne vrednosti mejnika oziroma na dan 31. 12. 2023 najmanj 85 odstotkov ciljne vrednosti kazalnika določenega v SLR.

Poročilo se vsako leto izpolni v informacijskem sistemu zadevnega sklada.

Poročilo o doseganju ciljev SLR iz 49. člena Uredbe CLLD vsebuje:

- podatke o vseh prijavljenih operacijah in prijaviteljih,
- število novo ustvarjenih delovnih mest,
- višino odobrenih in izplačanih sredstev in
- doseganje ciljnih vrednosti.

13. Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in opis kadrovskih kapacitet, finančni viri, izkušnje in znanje

Osnova za delovanje same LAS Pri dobrih ljudeh 2020 je Pogodba o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva LAS Pri dobrih ljudeh 2020 za programsko obdobje 2014-2020. V tej pogodbi so določene tudi vse podlage za izbor in delovanje vodilnega partnerja LAS. Tako pogodba določa, da je vodilni partner član LAS in da zastopa LAS v upravnih in finančnih zadevah ter opravlja naloge, ki mu jih dodeli skupščina LAS. Vodilni partner mora biti kadrovsko, finančno in upravno sposoben voditi LAS. To pomeni, da bi naj vodilni partner imel na razpolago vsaj 2 PDM za opravljanje njemu dodeljenih nalog. Vodilni partner oz. njegov predstavnik v organih LAS nima pravice glasovanja v zadevah, ki vplivajo na položaj vodilnega partnerja v LAS ali glede pravic in obveznosti vodilnega partnerja v razmerju do LAS. LAS v razmerjih do vodilnega partnerja zastopa predsednik LAS. Prav tako je z pogodbo določen postopek izbora vodilnega partnerja LAS. Le tega po odprtem postopku izmed članov LAS izbere upravni odbor, upoštevajoč njegove kadrovske, finančne in upravne sposobnosti voditi LAS in njegovo zmožnost zagotoviti operativno delovanje LAS. Izbor vodilnega partnerja potrди skupščina. Postopek izbire vodilnega partnerja LAS je potekal na ustanovni skupščini LAS Pri dobrih ljudeh 2020 dne 21. oktobra 2015. V okviru dnevnega reda ustanovne skupščine je bil vsem prisotnim članom LAS predstavljen postopek izbire vodilnega partnerja LAS ter kakšne pogoje mora le-ta izpolnjevati in kakšne bodo njegove naloge. Tako je bilo vsem prisotnim članom LAS povedano, da vodilnega partnerja LAS izbere upravni odbor LAS, upoštevajoč njegove kadrovske, finančne in upravne sposobnosti voditi LAS in njegovo zmožnost zagotoviti operativno delovanje LAS. Na sami ustanovni skupščini LAS so bili vsi člani LAS pozvani, da izmed sebe predlagajo morebitnega vodilnega partnerja. Edini predlog za vodilnega partnerja je bil podan s strani Društva za trajnost virov »Si.energija«. Omenjeno društvo je že v preteklem programskem obdobju za LAS predstavljalo pooblaščenno pravno osebo, pri kateri se je nahajal samostojni račun LAS in je le-ta bila skrbnik tega računa. Društvo je v imenu in za LAS vlagala zahtevke in posojala svojo davčno številko in svojo pravno subjektiviteto. Na novo ustanovljeni upravni odbor LAS Pri dobrih ljudeh 2020 je tako na svoji prvi seji najprej preveril kadrovske, finančne in upravne sposobnosti Društva za trajnost virov »Si.energija«, kot edinega kandidata za vodilnega partnerja LAS. Društvo za trajnost virov »Si.energija« (v nadaljevanju Društvo »Si.energija«) je prostovoljno, samostojno, nepridobitno združenje fizičnih oseb, ki se združujejo zaradi lažje uresničitve zastavljenega cilja – prispevati h krepitvi pozitivnega odnosa in povečanega angažiranja ljudi na področju zagotavljanja trajnosti človeških, naravnih, informacijskih, kulturnih in drugih virov ter njihovega ohranjanja, racionalizacije, razvoja in implementacije v našem bivalnem okolju. Društvo je ideološko, strankarsko, religiozno in nacionalno nevtravno. Delovanje društva presega interese svojih članov, deluje za splošno korist svojega območja. Vsi ustanovni člani društva so fizične osebe. Društvo je bilo vpisano pri registrskem organu dne 29.4.2003, tako da deluje že 12. leto. Društvo »Si.energija« ima s strani MKGP z dnem 21.5. 2015 podeljen status društva v javnem interesu na področju razvoja podeželja.

V nadaljevanju so predstavljeni pomembnejši dosežki delovanja društva:

- Društvo »Si.energija« je v okviru svojih aktivnosti razvijala in izvajala programe ter projekte, ki prispevajo k razvoju podeželja. Društvo je kot pooblaščenec LAS Pri dobrih ljudeh sodelovalo ter nadzorovalo pripravo 4. javnih razpisov, ki so prispevali k izvedbi ciljev, zastavljenih v lokalni razvojni strategiji območja LAS Pri dobrih ljudeh v programskem obdobju 2007-2013. Preko teh 4 javnih razpisov je bilo sofinanciranih 36 projektov. Prav tako pa društvo tudi samo izvaja projekte, ki prispevajo k razvoju podeželja. Tako je društvo v letu 2014 izvedlo projekt »Mladi gradijo trajnostno prihodnost«. Pridobljena sredstva je društvo uporabilo za izvedbo 10 animacijsko-ozaveščevalnih delavnic, pripravo zloženek ter e-brošur na temo varovanje okolja in narave ter na ta način vplivalo na dvig splošne ravni izobraženosti in ozaveščenosti otrok na temo varstva okolja in narave. Projekt je prispeval k prioriteti VI. Prostor in varovanje okolja ter cilju Varovanje narave Lokalno razvojne strategije LAS Pri dobrih ljudeh. Eden od večjih projektov, v katerem je društvo v zadnjem času sodelovalo kot partner je bil projekt Čezmejni demonstracijski in učni center za energetska trajnost – Biofuture. Cilj projekta je prikaz prednosti uporabe obnovljivih virov energije in naravnih krogotokov snovi v okolju za področje gradnje in bivanja. Na osnovi tega so se izobraževali strokovnjaki v določenih institucijah ter organizacijah s področja obnovljivih virov energije in biološke gradnje. Društvo je kot partner v projektu bilo odgovorno za delovni sklop izobraževanja in sicer je organiziralo delavnice za strokovnjake, za učence in študente ter izvajalo seminarje za gospodinjstva in majhna podjetja, kjer so se prikazovale prednosti uporabe obnovljivih virov energije in učinkovite uporabe energije. Društvo je prav tako pomagalo vodilnemu partnerju pri njegovih dejavnostih in nalogah. Društvo je v

preteklosti sodelovalo tudi pri izvedbi različnih projektnih aktivnosti, pripravi razpisne dokumentacije ter soorganizaciji raznih javnih razprav.

- Društvo »Si.energija« tvorno sodeluje pri oblikovanju državnih ukrepov ali ukrepov lokalne skupnosti ter predlaga sprejetje predpisov in ukrepov na področju razvoja podeželja. Društvo je sodelovalo pri pripravi LOKALNO RAZVOJNE STRATEGIJE PARTNERSKIH OBČIN: Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana - PREKMURSKA PODEŽELJSKA Z(A)VEZA: »PRI DOBRIH LJIDEH« (v nadaljevanju lokalno razvojna strategija). Lokalna razvojna strategija je predstavljala krovno strateško operativni dokument in podlago za razvoj LAS. Njen namen je bil oblikovati razvojne usmeritve območja za daljše časovno obdobje; v tem primeru za programsko obdobje 7 let (2007-2013).
- Kot pooblaščenec LAS Pri dobri ljudeh je društvo član Društva za razvoj slovenskega podeželja. V okviru tega sodeluje pri povezovanju lokalnih akcijskih skupin iz vseh delov Slovenije v skupno mrežo, sodeluje pri izmenjavi izkušenj v okviru programa LEADER ter predvsem z svojim prispevkom v okviru članstva DRSP sodeluje z MKGP pri spremljanju izvajanja strateških dokumentov za razvoj podeželja. Tako je društvo kot pooblaščenec LAS aktivno sodelovala pri pripravi Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost v programskem obdobju 2014–2020.
- Društvo »Si.energija« pri svojem delu tvorno sodeluje z domačimi ali mednarodnimi strokovnimi organizacijami, ki so dejavne na področju razvoja podeželja. Lokalno društvo sodeluje z drugimi organizacijam, zvezami ali društvi s podobno dejavnostjo ter z občinami in krajevnimi skupnostmi in na ta način povezuje nevladne organizacije z lokalno samoupravo pri reševanju aktualnih problemov razvoja podeželja. Regionalno društvo sodeluje v Regionalni mreži NVO Pomurja, nacionalno v Mreži za podeželje ter z Društvom za razvoj slovenskega podeželja in preko njega z vsemi ostalimi LAS iz Slovenije. Tako je društvo v letu 2013 in 2014 gostila LAS Obsotelja in Kozjanskega, LAS Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa ter LAS Dolenjske in Bele krajine. LAS-i so tako med seboj izmenjali izkušnje ter ogledali rezultate izvedenih projektov na terenu. Društvo je kot pooblaščenec LAS prav tako v tem obdobju gostila predstavnike podeželja iz Srbije ter Madžarske. Predstavljeno jim je bilo delo društva in LAS na področju razvoja podeželja lokalno in tudi nacionalno. Tako so si izmenjali izkušnje ter se drug od drugega ogromno naučili. Na mednarodni ravni se društvo udeležuje predvsem pri izvedbi meddržavnih projektov kot je projekt Biofuture. Pri tem projektu sta sodelovala dva slovenska in trije madžarski partnerji.
- Društvo »Si.energija« o svojih dejavnostih, projektih, programih, ki se izvajajo v javnem interesu na področju razvoja podeželja, obvešča preko objav v tiskanem ali elektronskem mediju. Temeljni način obveščanja, ki se ga društvo poslužuje, so objave na svoji spletni strani. Na tej spletni strani društvo obvešča svoje člane in splošno javnost o aktivnostih, ki jih izvaja ter predvsem o aktivnostih na področju razvoja podeželja. Na letni ravni tako društvo pripravi do 10 objav. Vse objave so razvidne iz spletne strani društva na naslovu <http://www.si.energija.lrf-pomurje.si/aktualno/>. Pomembnejše teme društvo objavi tudi s pomočjo Regionalne mreže NVO Pomurja, ki svoje člane obvešča preko e-novičk ter z objavami direktno na spletni strani Regionalnega stičišča nevladnih organizacij Pomurja. V sklopu projekta Mladi gradijo trajnostno prihodnost je bilo izvedenih 10 delavnic, kjer so otroci pripravljali likovna dela na temo obnovljivi viri energije (energija vetra, energija sonca, energija vode...) in učinkovite rabe energije. Najboljših 10 likovnih del je bilo vključenih v pripravo animacijske zloženke in e-brošure, ki je na vpogled na spletni povezavi <http://issuu.com/trajnostnirazvoj/docs/e-brosura>. E-brošura je bila izdelana v nakladi 100 kom na CD, tiskana zloženka pa v nakladi 1000 kom. Gradivo je bilo posredovano vsem udeleženi ustanovam, ki so vsebino projekta objavili tudi na svojih spletnih straneh. Prav tako so projektne vsebine bile objavljene na spletnih straneh občin, vrtcev, nosilca projekta, izvajalca in drugih primernih spletnih straneh. Tako je bilo skupno pripravljenih 11 objav aktivnosti, ciljev, rezultatov ter virov financiranja izvedenega projekta. V maju 2015 je Društvo »Si.energija« skupaj z upravljavcem LAS Pri dobrih ljudeh pripravilo članek za objavo v glasilu Občine Beltinci – Mali rijtar.
- Društvo »Si.energija« je dejavno tudi na področju promocije za podporo razvoju podeželja. To promocijo društvo izvaja predvsem na različnih sejmih. Tako se je društvo v letu 2013 in 2014 udeležilo 5. in 6. Sejma nevladnih organizacij Pomurja, ki sta potekala v torek, 15. oktobra 2013 ter v soboto, 21. junija 2014 na Trgu kulture v Murski Soboti. Na sejmu je društvo predstavilo svoje dejavnosti širšemu krogu ljudi. Ob tem je društvo predstavljalo delovanje LAS Pri dobrih ljudeh, izvedene projekte ter kakšne bodo možnosti in priložnosti na področju pobude LEADER v novem programskem obdobju. V letu 2014 je društvo svoje aktivnosti ter predvsem aktivnosti LAS Pri dobrih ljudeh predstavljala na 52. Mednarodnem kmetijsko-živilskem sejmu v Gornji

Radgoni in sicer na stojnici v hali D. Tako je na sejmu zastopala eno od treh lokalno akcijskih skupin iz Pomurske regije. Promocijo svojega podeželskega območja je društvo pomagalo organizirati in koordinirati tudi na **Festivalu ljubljanskega in slovenskega podeželja**, ki je potekal v soboto 4. oktobra 2014 v Ljubljani na Stritarjevi ulici v centru mesta. Na festivalu se je skupno predstavljalo 15 LAS iz celotne Slovenije. V letu 2015 je društvo sodelovalo na sejmu GREEN - mednarodni sejem trajnostnih tehnologij in zelenega življenjskega sloga, ki je potekal od 26.3.-29.3.2015 v Gornji Radgoni. Na sejmu je društvo promoviralo projekte s področja okolja in zelenega življenjskega sloga ter se medsebojno družilo ter mrežilo z ostalimi deležniki podeželja.

- Društvo »Si.energija« je kot pooblaščenec LAS Pri dobrih ljudeh s strani Ministrstva za kmetijstvo in okolje prejelo Zahvalo za sodelovanje na 2. Slovenskem podeželskem parlamentu. Društvo je pomagalo v popoldanskem delu programa organizirati predstavitev izvedenih projektov LAS Pri dobrih ljudeh na stojnicah v Termah Zreče. Stojnico so si ogledali takratni minister za kmetijstvo g. Franc Bogovič ter visok predstavnik Evropske komisije - Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja g. Peter Kaltenecker.

Društvo »Si.energija« izpolnjuje tudi potrebne kadrovske, finančne in druge obveznosti, ki se pričakujejo od vodilnih partnerjev LAS. Društvo ima trenutno dve zaposleni osebi, po potrditvi statusa LAS Pri dobrih ljudeh 2020 pa se bo društvo dodatno kadrovsko okrepilo.

Tako bodo pri vodilnem partnerju tri zaposlene osebe za krajši oz. polni delovni čas predstavljale ekvivalent za 2 PDM. Osebe bodo ustrezno strokovno usposobljene. Za naloge, določene z Pogodbo o nalogah vodilnega partnerja pri lokalnem partnerstvu v programskem obdobju predvidevamo sledečo porabo PDM:

- naloge v zvezi z delovanjem LAS – 0,262 PDM
- naloge v zvezi s SLR – 0,679 PDM
- naloge v zvezi z javnimi pozivi LAS – 0,238 PDM
- naloge v zvezi z izvajanjem projektov na območju LAS – 0,702 PDM
- druge naloge – 0,119 PDM.

Ker bodo omenjene naloge opravljale 3 osebe bomo nadomeščanje v primeru odsotnosti organizirali z ustreznim razporejanjem osebja. Zunanji izvajalci bodo opravljali predvsem storitve računovodstva, izdelave ter vzdrževanja spletne strani, različne promocijske storitve, storitve vrednotenja izvedbe SLR ipd.

Tako je upravni odbor LAS Pri dobrih ljudeh 2020 na svoji prvi seji izbral Društvo »Si.energija« kot vodilnega partnerja LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Sam izbor vodilnega partnerja so v nadaljevanju ustanovne skupščine LAS Pri dobrih ljudeh 2020 prav tako potrdili vsi prisotni člani LAS.

Na podlagi Pogodbe o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva LAS Pri dobrih ljudeh 2020 za programsko obdobje 2014-2020 pa se pričakuje, da bo vodilni partner opravljati sledeče naloge:

- organiziral delovanje LAS in skrbel za dokumentacijo LAS,
- nudil organom LAS prostorsko, logistično, administrativno in tehnično podporo, ki jo ti potrebujejo za svoje delovanje,
- informiral člane LAS o svojem delu,
- sodeloval pri pripravi Strategije lokalnega razvoja in jo promoviral,
- izvajal informiranje, animacijo in motivacijo prebivalcev ter drugih subjektov in jih spodbujal k sodelovanju na javnih pozivih LAS,
- skrbel za krepitev lokalnih akterjev za razvoj in izvajanje operacij, vključno z izvajanjem strokovnega svetovanja in nudenja druge podpore pri pripravi, upravljanju in vodenju projektov,
- skrbel za tekoče izvajanje postopkov izbora projektov, kar zajema tudi preverjanje upravičenosti stroškov, skladnosti s Strategijo lokalnega razvoja in operativnimi programi,
- podal izbrane projekte v potrditev ustreznemu skladu,
- informiral izvajalce projektov o njihovih pravicah in obveznostih,
- upoštevali splošne akte LAS pripravil javni poziv LAS in ga objavil na spletni strani LAS,
- posredoval vloge in zahteve za izplačila, pri čemer pred tem preveri, da so upoštevana vsa pravila glede označevanja,
- zagotavljal vse potrebne informacije, potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja Strategije lokalnega razvoja,
- opravljal nadzor nad izvedbo projektov in financiranjem,
- nadzoroval izvajanje Strategije lokalnega razvoja,

- pripravil letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS in ju dal v sprejem Upravnemu odboru,
- zagotavljal ločen transakcijski račun za LAS in ga upravljal,
- zagotavljal sprejem pošte za LAS in zagotavljal varen elektronski predal za prejem elektronske pošte za LAS in kvalificirano elektronsko potrdilo za oddajo vlog in zahtevkov,
- zagotavljal in upravljal spletno stran LAS, na kateri se objavljajo javni pozivi LAS,
- zagotavljal ločen računovodski sistem ali ustrezne računovodske kode za vse transakcije, opravljene v okviru transakcijskega računa za LAS,
- zagotavljal preglednost svojega delovanja za LAS ter sledljivost in nadzor nad zakonito porabo javnih sredstev,
- zagotavljal javnosti delovanje LAS in opravljal dejavnosti stikov z javnostjo,
- opravljal druge naloge, določene v tej pogodbi, drugih splošnih aktih LAS ali v predpisih in naloge, ki se še dodatno določijo v pogodbi med LAS in vodilnim partnerjem.

14. Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS

V skladu z 12. členom Uredbe CLLD je LAS Pri dobrih ljudeh 2020 na svoji ustanovni skupščini dne 21. oktobra 2015 imenovala predsednika, podpredsednika, organ upravljanja in nadzorni organ. Skupščina pa je sestavljena iz vseh subjektov, ki so z pristopno izjavo izrazili interes sodelovati v partnerstvu LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Ocenjevalna komisija bo poimensko imenovana po potrditvi SLR LAS Pri dobrih ljudeh 2020. Po potrditvi SLR bo LAS pripravila dokumente za delovanje LAS, v katerih bodo določeni člani posameznega organa in jih javno objavila na svoji spletni strani.

V kolikor ni določeno drugače, kolektivni organi LAS lahko odločajo, če je prisotnih več kot polovica članov organa, odločitve pa sprejemajo z navadno večino prisotnih članov. Vsak član kolektivnega organa LAS ima pri glasovanju en glas. Glasovanje na kolektivnih organih LAS poteka tako, da ima vsak član LAS en glas in glasuje v okviru svoje interesne skupine (javne, ekonomske in socialne). Odločitve na nivoju posamezne interesne skupine se pretvorijo v en skupni glas. Odločitve oz. sklepi so potrjeni v posamezni interesni skupini, če zanj glasuje večina članov posamezne interesne skupine ter na ravni kolektivnega organa, če zanj glasuje večina oz. vsaj dve interesni skupini. V primeru neodločenosti dveh interesnih skupin se glasovanje ponovi oz. se najde druga kompromisna rešitev. Po takšnem načinu odločanja ima vsaka interesna skupina 33,3% glasovnih pravic in nobena interesna skupina ne bo imela več kot 49% glasovnih pravic. Z tem istim načinom glasovanja je tudi zagotovljeno, da najmanj 50% glasov prispevajo partnerji, ki niso javni organi, saj imata ekonomska in socialna interesna skupina skupaj 66,6% glasovnih pravic. Glasovanje na kolektivnih organih LAS je javno, razen če organ sam ne določi drugače. Član kolektivnega organa LAS ne more glasovati, kadar se odloča o položaju, pravici ali obveznosti tega člana ali osebe, ki ga je pooblastila za zastopanje v tem organu ali kadar bi z glasovanjem kako drugače prišlo do navzkrižja interesov. Ta točka se ne nanaša na glasovanje na volitvah. Predsednik, podpredsednik in člani kolektivnih organov LAS se pri svojem delovanju izogibajo navzkrižju interesov in se izločijo iz vseh faz odločanja o sklenitvi in izvedbi postopkov ali poslov, s katerim bi lahko prišlo do navzkrižja interesov. Seje kolektivnih organov LAS se lahko izvedejo s srečanjem članov v živo ali korespondenčno z uporabo komunikacijskih tehnologij ob smiselni uporabi pravil, ki veljajo za sejo s srečanjem v živo. Člana, ki je pravna oseba, na sejah organov LAS zastopa njegov zakoniti zastopnik ali druga od njega pooblaščen oseba. Mandat predsednika, podpredsednika, članov Upravnega odbora, ocenjevalne komisije in nadzornega odbora je štiri leta, po poteku katerih je lahko ista oseba ponovna izvoljena ali imenovana na to mesto. Mandat predsednika, podpredsednika, člana upravnega odbora in nadzornega odbora preneha, če ta oseba ali pravna oseba, ki jo pooblastila za zastopanje v teh organih, preneha biti član LAS. Če predčasno preneha mandat članu upravnega odbora ali nadzornega odbora, skupščina izvoli novega člana za preostanek mandatnega obdobja prejšnjega člana.

Skupščina LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Skupščina je najvišji organ LAS in jo sestavljajo vsi člani. Skupščino skliče upravni odbor glede na potrebe LAS, najmanj pa enkrat letno. Upravni odbor skliče skupščino na pisno zahtevo ene tretjine članov, vodilnega partnerja ali nadzornega odbora. Zahteva za sklic mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če upravni odbor na podlagi zahteve ne skliče skupščine na način, da ta zaseda v 15 dneh od prejema zahteve, lahko skupščino skličejo člani, vodilni partner ali nadzorni odbor, ki so sklic zahtevali. Tako sklicana skupščina lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana. Vabilo na skupščino se pošlje članom LAS najmanj sedem dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga ti sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red in gradiva, potrebna za odločanje. Izjemoma se gradivo lahko predstavi šele na skupščini, če ga iz objektivnih razlogov ni mogoče pripraviti prej. Vabilo na skupščino in gradiva pošljejo tudi tri dni pred sejo, kadar mora skupščina zaradi interesov LAS hitro odločiti. Tako sklicana skupščina lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana. Skupščino vodi predsednik, ki lahko za potrebe vodenja seje določi dodatne osebe (npr. za štetje glasov, za pripravo zapisnika, itd.). Če skupščina ne more odločati, ker ni prisotnih vsaj polovica članov, se seja odloži za 30 minut, po poteku katerih skupščina lahko odloča ne glede na število prisotnih članov. Skupščina ima naslednje naloge in pristojnosti: na predlog upravnega odbora potrdi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS, na predlog upravnega odbora potrdi letni načrt aktivnosti, sprejema splošne akte LAS, če za to ni pristojen drug organ, sodeluje pri pripravi Strategije lokalnega razvoja in jo potrdi na predlog upravnega odbora, na predlog upravnega odbora potrdi spremembe Strategije lokalnega razvoja, izmed članov LAS izvoli predsednika, nato podpredsednika ter člane upravnega odbora in nadzornega odbora, razreši predsednika, podpredsednika, člane upravnega odbora,

nadzornega odbora, če ti delujejo v nasprotju s to pogodbo, splošnimi akti LAS, sklepi organov LAS ali v nasprotju z nameni in interesi LAS, razreši člana upravnega odbora, če se ta v obdobju enega leta ne udeleži več kot polovice sej upravnega odbora, dokončno odloča o izključitvi člana iz LAS, na predlog upravnega odbora potrdi vodilnega partnerja, daje upravnemu odboru in predsedniku navodila za delo, odloča o višini članarine, dokončno odloča o pritožbah zoper sklepe drugih organov, ki jih prizadeti lahko vloži v 15 dneh od kar je izvedel za sklep organa, odloča o drugih zadevah, določenih s Pogodbo o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva »LAS Pri dobrih ljudeh 2020«, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi in o najpomembnejših zadevah za LAS.

Upravni odbor LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Upravni odbor je organ odločanja in upravljanja ter najvišji izvršilni organ LAS, ki ga sestavljajo: štirje predstavniki javnega sektorja (občin, krajevnih skupnosti, javnih zavodov, javnih agencij, javnih skladov ali drugih oseb javnega prava), štirje predstavniki ekonomskega sektorja (gospodarskih družb, oseb, ki samostojno opravljajo dejavnost, kmetov, ki opravljajo tržno dejavnost ali drugih pravnih oseb zasebnega prava, ustanovljenih za ustvarjanje ali delitev dobička), štirje predstavniki socialnega sektorja (društev, zasebnih zavodov, ustanov in drugih nevladnih organizacij oziroma pravnih oseb zasebnega prava, ki niso ustanovljene za namene ustvarjanja ali delitve dobička, kmetov, ki ne opravljajo dejavnosti na trgu, in posameznikov). Upravni odbor skliče predsednik glede na potrebe LAS. Predsednik skliče upravni odbor na pisno zahtevo ene tretjine članov upravnega odbora ali vodilnega partnerja. Zahteva mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če predsednik na podlagi zahteve ne skliče upravnega odbora na način, da ta zaseda v 10 dneh od prejema zahteve, lahko upravni odbor skličejo člani upravnega odbora ali vodilni partner, ki so sklic zahtevali. Tako sklican upravni odbor lahko odloča samo o zadevah, za katere je sklican. Vabilo na sejo upravnega odbora se pošlje članom upravnega odbora najmanj sedem dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga ti sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red in gradiva, potrebna za odločanje. Izjemoma se gradivo lahko predstavi šele na seji upravnega odbora, če ga iz objektivnih razlogov ni bilo mogoče pripraviti prej. Kadar mora upravni odbor zaradi interesov LAS hitro odločiti, se lahko vabilo na sejo upravnega odbora pošlje tudi tri dni pred sejo. Tako sklicana seja upravnega odbora lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana. Upravni odbor vodi predsednik.

Upravni odbor ima naslednje naloge in pristojnosti: skrbi za učinkovito delovanje LAS, njeno plačilno sposobnost in usklajenost postopkov LAS z veljavno zakonodajo, kar zajema tudi ugotavljanje in preprečevanje tveganj, ki ogrožajo delovanje LAS, daje predsedniku smernice za delovanje, sklicuje skupščino in skrbi za izvajanje njenih sklepov, se glede svojih odločitev posvetuje z zainteresiranimi člani LAS, sprejme predlog Strategije lokalnega razvoja ter njene spremembe in jih da v potrditev skupščini, sprejme letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS, ki ju pripravi vodilni partner, in ju da v potrditev skupščini, sprejme letni načrt aktivnosti LAS in ga po prejemu soglasja nadzornega odbora da v potrditev skupščini, sprejme odločitve, potrebne za izvajanje Strategije lokalnega razvoja, kar zajema tudi vzpostavitev sistema njenega spremljanja in vrednotenja, sprejme splošni akt LAS, v katerem opredeli način izvedbe javnih pozivov LAS, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov projektov za financiranje in nepristranska merila za izbor projektov in ga da v potrditev skupščini, imenuje člane in nadomestne člane ocenjevalne komisije, ki pregleduje in ocenjuje projektne predloge, oddane na javne pozive LAS in o katerih pripravijo poročilo, na podlagi poročila ocenjevalne komisije za vsak projekt odloči, ali se bo financiral, pri čemer mora za veljavnost takšne odločitve glasovati najmanj polovica članov upravnega odbora, ki niso predstavniki javnega sektorja in o tem poročila skupščini, izvaja evalvacijo rezultatov izbranih projektov za financiranje, predlaga operacije, ki jih izvaja LAS, izmed članov LAS izbere vodilnega partnerja in da izbor v potrditev skupščini, določi besedilo pogodbe z vodilnim partnerjem, odloča o izključitvi člana iz LAS, opravlja druge naloge, določene s Pogodbo o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva »LAS Pri dobrih ljudeh 2020«, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi in naloge, ki mu jih naloži skupščina. Upravni odbor lahko za izvedbo svojih nalog oblikuje delovne skupine kot načine dela. Za svoje delo je upravni odbor odgovoren skupščini.

Predsednik LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Predsednik je zastopnik LAS in po svoji funkciji predsednik upravnega odbora. V našem primeru je predsednik LAS Anton Törnar, župan občine Črenšovci. Predsednik ima sledeče naloge in pristojnosti: samostojno in neomejeno predstavlja in zastopa LAS, podpisuje dokumente in listine v imenu LAS, sklicuje in vodi seje upravnega odbora LAS, skrbi za izvajanje sklepov upravnega odbora, vodi seje skupščine LAS, opravlja druge naloge, določene s Pogodbo o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva »LAS Pri dobrih ljudeh 2020«, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi in naloge, ki mu jih naloži upravni odbor ali skupščina.

Predsednik svoje delo opravlja v skladu z navodili skupščine in upravnega odbora. Za svoje delo je predsednik LAS odgovoren skupščini in upravnemu odboru.

Podpredsednik LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Podpredsednik opravlja naloge predsednika in ima vse njegove pristojnosti v primeru, če je predsednik odsoten, nedosegljiv, nezmožen za delo, če predsedniku predčasno preneha mandat ali če ga predsednik pooblasti za opravljanje svojih pristojnosti ali nalog. Za svoje delo je podpredsednik odgovoren skupščini, upravnemu odboru in predsedniku.

Nadzorni odbor LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Nadzorni odbor je nadzorni organ LAS, ki ga sestavljajo: en predstavnik javnega sektorja, en predstavnik ekonomskega sektorja in en predstavnik socialnega sektorja. Član nadzornega odbora ne more biti član upravnega odbora ali ocenjevalne komisije, oseba, ki opravlja finančno-računovodske posle za LAS, oseba, ki opravlja delo pri vodilnem partnerju ali druga oseba, če bi prišlo do navzkrižja interesov. Nadzorni odbor skliče predsednik nadzornega odbora glede na potrebe LAS. Predsednik nadzornega odbora skliče nadzorni odbor na pisno zahtevo ene tretjine članov nadzornega odbora, upravnega odbora ali vodilnega partnerja. Zahteva mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če predsednik nadzornega odbora na podlagi zahteve ne skliče nadzornega odbora na način, da ta zaseda v 8 dneh od prejema zahteve, lahko nadzorni odbor skličejo člani nadzornega odbora, upravni odbor ali vodilni partner, ki so sklic zahtevali. Tako sklican nadzorni odbor lahko odloča samo o zadevah, za katere je sklican. Vabilo na sejo nadzornega odbora se pošlje članom nadzornega odbora najmanj pet dni pred sejo na elektronski naslov, kot so ga ti sporočili LAS. Skupaj z vabilom se pošlje tudi dnevni red in gradiva, potrebna za odločanje. Izjemoma se gradivo lahko predstavi na seji nadzornega odbora, kadar ga iz objektivnih razlogov ni mogoče pripraviti prej. Vabilo na sejo nadzornega odbora se lahko pošlje tudi tri dni pred sejo, kadar mora nadzorni odbor zaradi interesov LAS hitro odločiti. Tako sklicana seja nadzornega odbora lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana. Nadzorni odbor vodi predsednik.

Nadzorni odbor ima sledeče naloge in pristojnosti: nadzira finančno in materialno poslovanje LAS, nadzira delo predsednika, podpredsednika in upravnega odbora, nadzira delo vodilnega partnerja, nadzira gospodarnost poslovanja LAS, na zahtevo predsednika ali upravnega odbora poda oceno o pravilnosti ali gospodarnosti posameznega posla LAS ali delovanja vodilnega partnerja, najmanj enkrat letno o svojem delu poroča skupščini, pred sprejemom letnega poročila o delu in finančnega poročila LAS poda skupščini svoje mnenje o obeh poročilih, daje upravnemu odboru soglasje k letnemu načrtu aktivnosti LAS, izmed svojih članov izvoli predsednika nadzornega odbora, opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi. Člani nadzornega odbora lahko sodelujejo na sejah skupščine in upravnega odbora brez pravice glasovanja. Nadzorni odbor ima pravico do vpogleda v vse listine in dokumentacijo LAS. Za svoje delo je nadzorni odbor odgovoren skupščini.

Ocenjevalna komisija LAS Pri dobrih ljudeh 2020

Ocenjevalna komisija pregleduje popolnost in ustreznost prijav na javne pozive LAS, jih ocenjuje ter preverja zmogljivosti predlagateljev projekta za njihovo izvedbo in o tem za upravni odbor pripravi poročilo. Ocenjevalna komisija ima tri člane in dva nadomestna člana, ki jih imenuje upravni odbor izmed neodvisnih strokovnjakov s področja razvoja podeželja, regionalnega razvoja, strateškega in projektnega načrtovanja in podobno. Član ocenjevalne komisije ne more biti član upravnega odbora ali nadzornega odbora. Upravni odbor lahko razreši člana ocenjevalne komisije, če ta krši Pogodbo o ustanovitvi in delovanju lokalnega partnerstva »LAS Pri dobrih ljudeh 2020«, druge splošne akte LAS, predpise ali sklepe organov LAS, če deluje nestrokovno, če ne deluje neodvisno ali če deluje v nasprotju z nameni in interesi LAS. Član ocenjevalne komisije se izloči iz pregledovanja in ocenjevanja prijav na javni poziv in ga nadomesti nadomestni član, kadar je zasebno ali poslovno povezan s prijaviteljem na javni razpis ali njegovim partnerjem v projektu ali kadar bi iz drugih razlogov nastalo navzkrižje interesov. Seje ocenjevalne komisije sklicuje vodilni partner, vodi pa jih predsednik ocenjevalne komisije, ki ga člani ocenjevalne komisije izvolijo izmed sebe. Za svoje delo je ocenjevalna komisija odgovorna upravnemu odboru.

15. Merila za izbor operacij in opis postopka izbora operacij

LAS Pri dobrih ljudeh 2020 je v skladu s 34. členom Uredbe 1303/2013/EU oblikoval nediskriminatoren in pregleden izbirni postopek ter predpisal nepristranska merila za izbiro operacij, ki zagotavljajo, da pri odločitvah o izbiri najmanj 50 odstotkov glasov prispevajo partnerji, ki niso javni organi z razlogom, da se prepreči navzkrižje interesov. To pravilo se upošteva predvsem zaradi tega, da se prepreči, da partnerji, ki prijavijo operacije in imajo interes pridobitve nepovratnih finančnih sredstev ne morejo sodelovati pri pripravi javnih pozivov in izboru.

Pri izbiri operacij so upoštevana izhodišča, ki so opredeljena v 29. členu Uredbe CLLD:

- Vse operacije morajo biti izbrane na podlagi javnega poziva, ki ga pripravi LAS.
- V primeru, ko je upravičenec LAS, mora biti izbrana operacija v skladu s četrtem odstavkom 34. člena Uredbe 1303/2013/EU.
- Vsaka operacija mora biti skladna s cilji zadevnega sklada, iz katerega bo sofinancirana in mora prispevati k uresničevanju ciljev, določenih v SLR.
- Operacija se ne sme začeti izvajati pred obdobjem upravičenosti.
- Upoštevat je potrebno tudi posebne pogoje posameznega sklada. Pri sofinanciranju iz naslova EKSRP se obdobje upravičenosti prične, ko ARSKTRP izda pozitivno odločbo. V primeru sofinanciranja iz naslova ESRR pa po oddaji vloge v potrditev na Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (v nadaljnjem besedilu: MGRT).
- Upravičeni stroški posamezne operacije še niso bili financirani z drugimi javnimi sredstvi.
- Operacija se mora izvesti na območju LAS.

Če je operacija financirana s sredstvi EKSRP se ne sme izvajati v naseljih, ki imajo več kot 10.000 prebivalcev.

Operacije, ki bodo financirane iz ESRR, se lahko izvedejo le v naslednjih naseljih: Beltinci, Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Lendava, Odranci, Turnišče in Velika Polana.

Kadar je upravičenec do podpore LAS in operacija vključuje naložbo, mora LAS v vlogi določiti pravno osebo javnega prava, ki postane lastnik naložbe. Iz opisa operacije v vlogi mora biti razvidna zaprta finančna konstrukcija za celotno operacijo.

To pomeni, da mora biti prikazana razdelitev posameznih stroškov po posameznih partnerjih in vrstah stroškov. Podpore se ne dodeli podjetjem v težavah, kot jih določa 2. člen Uredbe Komisije (EU) št. 702/2014 z dne 25. junija 2014 o razglasitvi nekaterih vrst pomoči v kmetijskem in gozdarskem sektorju ter na podeželju za združljive z notranjim trgom z uporabo členov 107 in 108 Pogodbe o delovanju Evropske unije (UL L št. 193 z dne 1. 7. 2014, str. 1).

Ob oddaji vloge morajo biti za operacijo izdana vsa potrebna dovoljenja, kot jih za izvedbo operacije določa področna zakonodaja. To je odvisno od tega za kakšen tip operacije gre (npr. pri gradnji je potrebno upoštevati zakon, ki ureja graditev objektov, pri posegih v kulturno dediščino je potrebno upoštevati zakonodajo s področja varovanja kulturne dediščine).

Upravičenec mora izvesti operacijo najpozneje v treh letih od pravnomočnosti odločbe o potrditvi operacije s strani ARSKTRP oziroma od podpisa pogodbe z MGRT.

Operacija mora biti izvedena v skladu s prijavljeno in odobreno vsebino ter področno zakonodajo.

Merila za ocenjevanje vlog

Merila za izbor operacij temeljijo na naslednjih načelih:

- prispevek k doseganju ciljev SLR,
- prispevek k doseganju horizontalnih ciljev,
- okoljska trajnost,
- socialna vzdržnost,
- vključenost partnerjev in
- vpliv na območje LAS.

POSTOPEK OCENJEVANJA OPERACIJ TER OPIS POGOJEV UPRAVIČENOSTI IN SPECIFIČNIH MERIL

Pregled prispelih vlog poteka dvostopenjsko:

- Pregled vlog z vidika pogojev upravičenosti.
- Ocenjevanje operacij na podlagi vnaprej določenih specifičnih meril.

Pregled vlog z vidika pogojev upravičenosti

Odpiranje vlog, ki prispejo na naslov določen v javnem pozivu, ni javno in poteka na sedežu LAS. Komisija najkasneje 8 dni po poteku roka za prijavo na javni poziv odpre prispele vloge in jih preveri z vidika pogojev upravičenosti. Preveri se ali so vloge prispele pravočasno in ali so ovojnice (kuverte) pravilno izpolnjene. Odpre se pravočasne in pravilno označene vloge. Pravočasno in pravilno označene vloge komisija preveri z vidika pogojev upravičenosti.

Šteje se, da vloga izpolnjuje pogoje upravičenosti in je popolna, če:

- je vloga prispela pravočasno in je pravilno označena ter zaprta,
- je vloga v celoti izpolnjena na predpisanem obrazcu,
- so k vlogi priložene vse v javnem pozivu zahtevane izjave, dokumenti in priloge,
- prijavitelj in partnerji izpolnjujejo pogoje za upravičenca za sofinanciranje,
- se bo predlagana operacija izvajala na upravičenem območju LAS za sofinanciranje in istočasno ne v naseljih, kjer je izvajanje operacij izključeno,
- predlagana operacija prispeva k ciljem Strategije lokalnega razvoja na območjih LAS Pri dobrih ljudeh 2020 v letih 2014-2020 in ciljem EKSRP-ja ali ESRR-ja,
- se operacija, predlagana za sofinanciranje, še ni pričela izvajati,
- je zaprosen znesek za sofinanciranje v mejah, kot jih določa javni poziv,
- ima predlagana operacija zaprto finančno konstrukcijo in zagotovljene lastne finančne vire za izvedbo operacije v celoti,
- se upravičeni stroški predlagane operacije ne financirajo iz drugih virov (prepoved dvojnega financiranja),
- v primeru EKSRP višina upravičenega prispevka v naravi na posamezno operacijo ne sme presegati razlike med stopnjo javne podpore in 100% upravičenih stroškov operacije, stroški nakupa zemljišč lahko predstavljajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, stroški za namen koordinacije in vodenja operacije lahko zajemajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, strošek promocije na programskem območju, ki se neposredno navezuje na izvajanje operacije, lahko zajema največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, stroški storitev zunanjih izvajalcev (splošni stroški) lahko predstavljajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo in
- je izvedba predlagane operacije v skladu z veljavno zakonodajo in so zanjo izdana vsa relevantna soglasja ali dovoljenja (kjer je to potrebno).

K dopolnitvam se lahko pozove vlogo, če je prispela pravilno in v roku na naslov, ne izpolnjuje pa naslednjih pogojev upravičenosti:

- vloga je v celoti izpolnjena na predpisanem obrazcu,
- vlogi so priložene vse v javnem pozivu zahtevane izjave, dokumenti in priloge,
- predlagana operacija ima zaprto finančno konstrukcijo in zagotovljene lastne finančne vire za izvedbo operacije v celoti,
- v primeru EKSRP višina upravičenega prispevka v naravi na posamezno operacijo ne sme presegati razlike med stopnjo javne podpore in 100% upravičenih stroškov operacije, stroški nakupa zemljišč lahko predstavljajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, stroški za namen koordinacije in vodenja operacije lahko zajemajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, strošek promocije na programskem območju, ki se neposredno navezuje na izvajanje operacije, lahko zajema največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo, stroški storitev zunanjih izvajalcev (splošni stroški) lahko predstavljajo največ deset odstotkov (10%) upravičenih stroškov za zadevno operacijo,
- je izvedba predlagane operacije v skladu z veljavno zakonodajo in so zanjo izdana vsa relevantna soglasja ali dovoljenja (kjer je to potrebno).

O vlogah, ki se jih pozove na dopolnitve, komisija pripravi poročilo za Vodilnega partnerja LAS, v katerem navede seznam vlog, ki jih je potrebno dopolniti. Za te vloge komisija navede, kako je vlogo mogoče dopolniti in v kakšnem roku, ki ne sme biti krajši od 3 dni in ne daljši od 15 dni.

Prijavitelja, katerega vlogo je potrebno dopolniti, vodilni partner LAS v roku 7 dneh od prejema poročila komisije pozove, da jo dopolni v roku, kot ga je določila komisija. Poziv iz te točke se pošlje na elektronski naslov, kot ga je prijavitelj navedel v vlogi. V pozivu se navede tudi obvestilo, da bo prijava zavržena in s tem izločena iz nadaljnjega postopka, če ne bo dopolnjena v roku. Vloga se dopolnjuje v skladu s pozivom za dopolnitev in tako, da je v svoji končni obliki celovita in v vseh sestavinah usklajena. Vloga se z vidika pogojev upravičenosti dopolnjuje samo enkrat. Komisija v roku 5 dni od poteka zadnjega roka za dopolnitev, dopolnjene vloge ponovno pregleda z vidika pogojev upravičenosti. V kolikor je vloga ustrezno dopolnjena in izpolnjuje vse pogoje upravičenosti se šteje za popolno. Vloga, ki ne izpolnjuje pogojev upravičenosti, ki so navedeni pod popolna vloga ter vloga, katere prijavitelj, ki je bil pozvan k dopolnitvi, ni dopolnil ustrezno ali v roku se zavrže. Prijavitelji lahko revidirano vlogo ponovno oddajo na enega od naslednjih rokov. Vodilni partner LAS na podlagi sklepa upravnega odbora LAS obvesti prijavitelja, ki ni ustrezno dopolnil vloge, in prijavitelja, ki je oddal vlogo, ki ne izpolnjuje pogojev upravičenosti, ki so navedene pod popolna vloga, da je njegova vloga zavržena. Obvestilo se posreduje po končanem postopku potrjevanja operacij in sicer po pošti na način, ki izkazuje, kdaj ga je prijavitelj prejel.

Pregled vlog z vidika specifičnih meril

Komisija vse vloge, ki izpolnjujejo pogoje upravičenosti, oceni z vidika specifičnih meril.

Specifična merila za izbor operacij temeljijo na naslednjih načelih:

- prispevek k doseganju ciljev SLR,
- prispevek k doseganju horizontalnih ciljev,
- okoljska trajnost,
- socialna vzdržnost,
- vključenost partnerjev in
- vpliv na območje LAS

Specifična merila so:

	Specifično merilo	Opis kriterija	Možno število točk	Doseženo število točk
1.	Prispevek operacije k ciljem SLR	Cilji so jasno opredeljeni, aktivnosti so izvedljive ter vodijo k doseganju vsaj 3 kazalnikov rezultatov SLR.	10	
		Cilji so jasno opredeljeni, aktivnost so izvedljive ter vodijo k doseganju vsaj 2 kazalnikov rezultatov SLR.	7	
		Cilji so jasno opredeljeni, aktivnost so izvedljive ter vodijo k doseganju vsaj 1 kazalnika rezultata SLR.	0	
2.	Zasledovanje horizontalnih ciljev EU	Operacija zasleduje vsaj 3 horizontalne cilje EU.	5	
		Operacija zasleduje vsaj 2 horizontalna cilja EU.	3	
		Operacija zasleduje samo 1 horizontalni cilj EU.	0	
3.	Trajnost operacije	Operacija predstavlja zaključeno celoto, zagotovljena je trajnost nadaljnjega izvajanja.	5	
		Z realizacijo operacije se bodo aktivnosti deloma ustvarjale po zaključku operacije.	3	
		Operacija predstavlja enkratni dogodek in ni predvidenega nadaljnjega izvajanja.	0	
4.	Enakomeren razvoj celotnega območja LAS	Realizacija operacije prispeva k skladnemu razvoju na širšem območju LAS (na območju vsaj 5 občin LAS) .	5	

		Realizacija operacije prispeva k skladnemu razvoju na ožjem območju LAS (na območju vsaj 3 občin LAS).	3	
		Realizacija operacije prispeva k skladnemu razvoju določene lokalne skupnosti.	0	
5.	Upravljanje operacije	Projektno partnerstvo izkazuje vsaj 5 relevantnih referenc v zadnjih 5 letih.	5	
		Projektno partnerstvo izkazuje vsaj 3 relevantne reference v zadnjih 5 letih.	3	
		Projektno partnerstvo ne izkazuje relevantnih referenc v zadnjih 5 letih.	0	
6.	Projektno partnerstvo	Pri operaciji sodelujejo vsaj 3 partnerji iz različnih interesnih skupin (javni, ekonomski, socialni).	5	
		Pri operaciji sodelujeta vsaj 2 partnerja iz dveh različnih interesnih skupin (javni, ekonomski, socialni).	3	
		Operacija predvideva samo enega partnerja.	0	
7.	Dvig kompetenc in ozaveščenosti	Operacija predvideva aktivnosti za dvig kompetenc podjetniškega kakor tudi kmetijskega sektorja ter povečanje prepoznavnosti in vedenja o socialnem podjetništvu.	5	
		Operacija predvideva aktivnosti za dvig kompetenc na področju turizma.	4	
		Operacija predvideva aktivnosti za osveščanje in izobraževanje o pomenu varovanja okolja, trajnostni rabi virov in sobivanja z naravo.	3	
		Operacija predvideva aktivnosti za dvig kompetenc ranljivih skupin (mladi, starejši, brezposelni, Romi, Madžarska narodna skupnost).	2	
		Operacija ne predvideva aktivnosti za dvig kompetenc in ozaveščenosti	0	
8.	Ustvarjanje delovnih mest	Operacija jasno zagotavlja vsaj eno novo delovno mesto (kakršnakoli oblika, ki zagotavlja plačevanje prispevkov pokojninskega in invalidskega zavarovanja za polni delovni čas).	10	
		Operacija ponuja možnost ustvarjanja delovnega mesta ali samozaposlitve (odprtje dopolnilne dejavnosti na kmetiji, odprtje s.p.-ja ob redni zaposlitvi, doregistracija obstoječe dejavnosti).	5	
		Operacija ne predvideva novega delovnega mesta.	0	
9.	Razvoj novih programov, produktov in storitev	V okviru operacije bodo razviti novi turistični programi, produkti in storitve osnovani na kulturni in naravni dediščini.	10	
		V okviru operacije bodo razviti drugi novi programi, produkti in storitve.	7	
		V okviru operacije bodo razviti novi programi ali storitve za družbeno povezanost in socialno vključenost ranljivih skupin.	3	

		Operacija ne predvideva novih programov, produktov ali storitev .	0	
10.	Inovativnost	Operacija je inovativna in ustvarja novo dodano vrednost v okolju (uporaba novih metod, pristopov in programov, uvajanje novih storitev in proizvodov, uvajanje novih znanj,..).	10	
		Operacija je delno inovativna (vsebina operacije ni nova, se pa izvaja na drugačen način ali vključuje nove ciljne skupine).	5	
		Operacija ne izkazuje inovativnosti.	0	
11.	Vpliv na okolje	Načrtovane aktivnosti ohranjajo ali izboljšujejo stanje okolja ali uvajajo nove aktivnosti za prilagajanje podnebnim spremembam.	10	
		Načrtovane aktivnosti ne vplivajo negativno na okolje.	5	
		Načrtovane aktivnosti vplivajo delno negativno na okolje.	0	
12.	Vključevanje ranljivih skupin	Aktivnosti vključujejo oz. so rezultati operacije namenjeni vsaj dvema ranljivima skupinam (mladi, starejši, brezposelni, Romi, Madžarska narodna skupnost).	10	
		Aktivnosti vključujejo oz. so rezultati operacije namenjeni eni ranljivi skupini (mladi, starejši, brezposelni, Romi, Madžarska narodna skupnost).	5	
		Aktivnosti ne vključujejo ranljivih skupin, rezultati operacije za ranljive skupine niso relevantni.	0	
13.	Naložbe v izboljšanje infrastrukturnih pogojev	Operacija predvideva naložbe v turistično infrastrukturo, skupne javne površine ter ureditev/obnovo športno-rekreacijske infrastrukture.	10	
		Operacija predvideva naložbe v opremo prostorov in infrastrukture za izvajanje podjetniških in učnih programov.	7	
		Operacija predvideva naložbe v varstvo okolja in ohranjanje narave in kulturne dediščine.	3	
		Operacija ne predvideva nobenih naložb.	0	
SKUPAJ			100	

Komisija lahko v primeru nejasnosti v vlogi pozove prijavitelja, da v danem roku, ki ne sme biti krajši od 3 dni in daljši od 15 dni, predloži dodatna pojasnila ali dokazila v zvezi s predlagano operacijo. Če prijavitelj pojasnil in dokazil ne posreduje, komisija presodi vlogo glede na podatke, s katerimi razpolaga. Vse postopke koordinira in organizira predstavnik vodilnega partnerja LAS zadolžen za izvajanje pristopa CLLD.

Ocenjevalci ločeno in za vsako vlogo izpolnijo ocenjevalni list in ocenijo vse kriterije po določenih kazalnikih in merilih. Ocenjevalci v ocenjevalnih listih obvezno podajo mnenje k oceni vloge in ga podpišejo. Ko vsak ocenjevalec ločeno pogleda vlogo, predsednik komisije izpolni skupni ocenjevalni list, ki vsebuje povprečje točk pri posameznem specifičnem merilu ter povprečje skupnega števila točk. V primeru večjih odstopanj točk pri posameznem specifičnem merilu, se ocenjevanje pri tem merilu ponovi. V tem primeru posamezno specifično merilo, kjer prihaja do večjih odstopanj, točkujejo vsi ocenjevalci skupaj. Pri tem morajo priti do kompromisne ocene. Skupni ocenjevalni list podpišejo vsi ocenjevalci. Vloge se ocenjuje v skladu s specifičnimi merili za ugotavljanje kakovosti operacij. Maksimalno število točk, ki jih lahko prejme posamezna operacija znaša 100. Minimalni prag točk, ki ga mora posamezna operacija doseči za sofinanciranje znaša 60 in se določi v razpisni dokumentaciji.

Komisija pripravi seznam operacij, ki so pri ocenjevanju zbrale največ točk, in sicer do porabe razpisanih sredstev. Kadar več operacij doseže pri ocenjevanju enako število točk, se upošteva večje doseženo število točk pri naslednjih merilih po vrstnem redu:

- Ustvarjenje delovnih mest;
- Razvoj novih programov, produktov in storitev;
- Vpliv na okolje.

V primeru, da imata na zadnjem mestu seznama ocenjenih vlog na javni razpis dve ali več vlog isto število prejetih točk, se vloge odobrijo po vrstnem redu prejetja vlog na javni razpis glede na datum in uro prejetja. Po opravljenem ocenjevanju komisija vso originalno dokumentacijo vrne LAS, pomožno dokumentacijo uniči, elektronske datoteke pa izbriše. Komisija za upravni odbor LAS izdelava poročilo o delu ocenjevanja, ki ga podpišejo vsi člani komisije ter pripravi predlog seznama operacij za sofinanciranje (za posamezni sklad) za posamezni javni poziv, v 75 dneh od poteka za prijavo na javni poziv.

Postopek izbora in potrjevanja operacij za sofinanciranje

Upravni odbor LAS na podlagi poročil in predloga seznama operacij za sofinanciranje ocenjevalne komisije, za vsako operacijo odloči, ali se bo sofinancirala, pri čemer mora za veljavnost takšne odločitve glasovati najmanj polovica članov upravnega odbora LAS, ki niso predstavniki javnega sektorja. V postopku obravnave lahko upravni odbor LAS zahteva vpogled v posamične vloge ali zahteva od komisije dodatna pojasnila. Člani organov LAS se pri svojem delu izogibajo navzkrižju interesov in se izločijo iz tistih faz odločanja, s katerimi bi do navzkrižja lahko prišlo. Upravni odbor LAS za sofinanciranje izbere predloge operacij izmed operacij, ki so dosegli zahtevano minimalno število skupnih točk po specifičnih merilih (60 točk) do porabe predvidenih sredstev. Upravni odbor LAS si pridržuje pravico zavrniti določeno operacijo kljub doseženim točkam, v kolikor ugotovi, da je ocenjevalna komisija spregledala določena dejstva, ki lahko vplivajo na kakovost vloge z vidika specifičnih meril, ogrozijo izvedbo operacije in lahko posledično pomenijo tudi izgubo sredstev LAS.

Če je na zadnjem mestu za sofinanciranje predlog operacije, katerega zaprosena sredstva za sofinanciranje presegajo sredstva, ki so še na voljo, lahko upravni odbor LAS predlaga prijavitelju, da z razpoložljivim sredstvi izvede spremenjeno operacijo, če to ne vpliva na predvidene cilje, rezultate in kazalnike SLR, ki jih imajo operacije opredeljene. Če prijavitelj sprejme znižanje sredstev se ga izbere za sofinanciranje. Vodilni partner LAS na podlagi poročila in odločitve upravnega odbora LAS v 90 dneh od poteka roka za prijavo na javni poziv obvesti prijavitelje o odločitvi glede njihove vloge. Obvestilo se posreduje po pošti na način, ki izkazuje, kdaj ga je prijavitelj prejel (s povratnico).

Če prijavitelj, izbran za sofinanciranje, sporoči, da predlagane operacije ne bo izvedel ali če ne sprejme izvedbe operacije z nižjimi sredstvi, se šteje, da njegova vloga ni bila vložena in se za sofinanciranje izbere naslednjega prijavitelja, glede na dosežen skupen znesek točk po specifičnih merilih. Prijavitelj ima v 15 dneh od prejema sklepa o odločitvi glede izbire oz. ne izbire operacije, pravico vložiti pritožbo na UO LAS. V svoji pritožbi mora natančno opredeliti in utemeljiti razloge zaradi katerih je pritožba vložena. Predmet ugovora ne morejo biti pogoji, kriteriji in merila za ocenjevanje vlog. Predmet ugovora je lahko samo kršenje postopka izbora ali očitna napaka. Ocena je lahko posredno predmet ugovora samo, če se prijavitelj v ugovoru sklicuje na konkretno kršitev postopka izbora. V kolikor želi prijavitelj po prejemu sklepa glede izbire oz. ne izbire operacije vpogled v svoj ocenjevalni list, mora podati pisno prošnjo UO LAS. Možen je vpogled v skupne ocene po posameznem specifičnem merilu prijavljene operacije ob prisotnosti predstavnika LAS. Vpogled v ocenjevalne liste ostalih prijaviteljev ni možen. O pritožbi na 1. stopnji odloča upravni odbor LAS s sklepom. O pritožbi na 2. stopnji odloča skupščina LAS. Odločitev je dokončna.

Postopek izbora, kjer je upravičenec LAS

Operacije, katerih izvajalec je LAS, se lahko sofinancirajo brez izvedbe javnega poziva, kot ga določa Pravilnik o Postopku izvedbe javnih pozivov LAS. Predlog operacije, ki jo izvaja LAS, pripravi vodilni partner LAS in pri tem upošteva izpolnjevanje vseh pogojev upravičenosti in specifičnih meril po tem pravilniku. Če predlog operacija vključuje naložbo, v predlogu operacije navede pravno osebo javnega prava, ki postane lastnik naložbe. Vodilni partner LAS predlog operacije posreduje upravnemu odboru LAS v odločanje ali se jo izbere za sofinanciranje. LAS bo izvajal operacije, ki imajo dodano vrednost za celotno območje LAS, kot so skupni interes, dostop javnosti do rezultatov operacije, inovativne značilnosti operacije na celotni lokalni ravni ter s svojimi rezultati prispevajo k enakomernemu razvoju celotnega območja LAS. Če upravni odbor predlog operacije izbere za sofinanciranje, jo vodilni partner

pošlje v potrditev organu, pristojnemu za končno odobritev operacije, ki o svoji odločitvi obvesti LAS in z njim sklene pogodbo o sofinanciranju oz. izda odločbo o pravici do sredstev.

Bolj podrobno so postopki opredeljeni v Pravilniku o postopku izvedbe javnih pozivov in ocenjevanju operacij ter o delu ocenjevalne komisije LAS Pri dobrih ljudeh 2020 za EKSRP in ESRR sklad.

16. Finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po zadevnih skladih iz te uredbe v skladu s finančnim okvirjem

Metodologija za določitev finančnega okvira

Za sklad EKSRP se finančni okvir določi na podlagi naslednje formule

$(\text{Število prebivalcev LAS} \times \text{vrednost točke}) + (\text{površina LAS} \times \text{vrednost točke}) + (\text{razvitost občin} \times \text{vrednost točke}) = \text{finančni okvir}$.

Za LAS, ki vključujejo problemska območja in območja, določena v Zakonu o Triglavskem narodnem parku se finančni okvir poveča za 15 odstotkov.

Tabela 10: Finančni izračun za EKSRP sredstva za območje LAS Pri dobrih ljudeh 2020

občine	prebivalci (1.7.2014)	vrednost točke	prebivalci * vrednost točke	površina	vrednost točke	vrednost točke* površina	Koeficient razvitosti	vrednost za koeficient razvitosti	SKUPAJ finančna podpora (EKSRP)
Beltinci	8.329	10	83.290,00	62,2	550	34.210,00	0,92	70.000,00	187.500,00
Črenšovci	4.030	10	40.300,00	33,7	550	18.535,00	0,89	90.000,00	148.835,00
Dobrovnik	1.285	10	12.850,00	31,1	550	17.105,00	0,75	90.000,00	119.955,00
Kobilje	587	10	5.870,00	19,7	550	10.835,00	0,66	90.000,00	106.705,00
Lendava	10.602	10	106.020,00	122,9	550	67.595,00	0,83	90.000,00	263.615,00
Odranci	1.646	10	16.460,00	6,9	550	3.795,00	1,11	55.000,00	75.255,00
Turnišče	3.291	10	32.910,00	23,8	550	13.090,00	0,94	70.000,00	116.000,00
Velika Polana	1.432	10	14.320,00	18,7	550	10.285,00	0,68	90.000,00	114.605,00
SKUPAJ	31.202		312.020,00	319		175.450,00		645.000,00	1.132.470,00
Dodatek za problemsko območje								15%	169.870,50
SKUPAJ VSA SREDSTVA									1.302.340,50

Za sklad ESRR se finančni okvir določi na podlagi naslednje formule

Finančni okvir = fiksni del + variabilni del

Fiksni del: $242.000 + (242.000 \times \text{število urbanih območij v središčih v somestjih} \times 0,20 + 242.000 \times \text{število medobčinskih središč} \times 0,30 + 242.000 \times \text{število regionalnih središč} \times 0,10)$

Variabilni del: $138.000 + (138.000 \times \text{število funkcionalnih urbanih območij} \times 0,10 + 138.000 \times \text{število drugih urbanih območij} \times 0,30)$

Fiksni del predstavlja eno središče regionalnega pomena in sicer naselje Lendava.

Variabilni del pa predstavljata naselji Beltinci in Turnišče na podlagi 32.1 Pregleda mestnih naselij in naselij mestnih območij po mestnih območjih in občinah, merila za uvrstitev, podatki o prebivalstvu in delovno aktivnem prebivalstvu, 1. januar 2013 ter naselja Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Odranci in Velika Polana na podlagi Pravilnika o določitvi dodatnih drugih urbanih območij za potrebe lokalnih akcijskih skupin.

Za lokalna partnerstva, ki se oblikujejo v problemskih območjih, se celotni finančni okvir ESRR poveča za 20 %.

Tabela 11: Finančni izračun za ESRR sredstva za območje LAS Pri dobrih ljudeh 2020

FIKSNI DEL		vrednost točke	fikсни del	izračun v EUR	naselja
št. urbanih območij	0		242.000,00	0,00	
št. medobčinskih središč	0	0,3	242.000,00	0,00	
št. regionalnih središč	1	0,1	242.000,00	24.200,00	Lendava
SKUPAJ FIKSNI DEL				266.200,00	
VARIABILNI DEL		vrednost točke	fikсни del		
št. funkcionalnih urbanih Središč	0	0,1	138.000,00	0,00	
št. dodatnih drugih urbanih območij	7	0,3	138.000,00	289.800,00	Črenšovci, Dobrovnik, Kobilje, Odranci, Velika Polana, Beltinci, Turnišče
SKUPAJ VARIABILNI DEL				427.800,00	
SKUPAJ ESRR				694.000,00	
Dodatek za problemska območja			20%	138.800,00	
SKUPAJ VSA SREDSTVA				832.800,00	

- Razdelitev sredstev po posameznem skladu

Podukrep	Sklad	(EU + SLO) (v EUR)	(v %)
Pripravljalna podpora	EKSRP	12.400,64	0,58
	ESPR		
	ESRR	7.599,36	0,36
Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost	EKSRP	928.645,86	43,49
	ESPR		
	ESRR	825.200,64	38,65
Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine	EKSRP		
	ESPR		
	ESRR		
Podpora za tekoče stroške in stroške animacije	EKSRP	361.294,00	16,92
	ESPR		
	ESRR		
Skupaj		2.135.140,50	100 %

	EKSRP (EU + SLO) (v EUR)	ESRR (EU + SLO) (v EUR)	ESPR (EU + SLO) (v EUR)	Skupaj (v EUR)
Prispevek sklada	1.302.340,50	832.800,00	/	2.135.140,50
Lastna soudeležba	139.296,88	165.040,13	/	304.337,01
Skupaj (v EUR)	1.441.637,38	997.840,13	/	2.439.477,51

- Načrtovana dinamika črpanja sredstev za posamezne podukrepe po letih

Podukrep	Sklad (EU + SLO)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost	EKSRP		151.755,07	303.510,14	63.231,28	126.462,56	207.809,26	75.877,55	
	ESRR		137.280,13	274.560,26	57.200,06	114.400,11	173.120,03	68.640,05	
	ESPR								
Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine	EKSRP								
	ESRR								
	ESPR								
Podpora za tekoče stroške in stroške animacije	EKSRP	48.387,59	48.387,59	48.387,59	48.387,59	48.387,59	48.387,59	48.387,59	22.580,87
	ESRR								
	ESPR								
Skupaj		48.387,59	337.422,79	626.457,99	168.818,92	289.250,26	429.316,89	192.905,19	22.580,87

- Načrtovana razdelitev sredstev po posameznih tematskih področjih ukrepanja

Tematsko področje	Sklad (EU + SLO)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ustvarjanje delovnih mest	EKSRP		25.798,36	51.596,72	10.749,32	21.498,64	35.327,57	12.899,18	
	ESRR		60.912,17	121.824,33	25.380,07	50.760,14	78.951,21	30.456,08	
	ESPR								
Razvoj osnovnih storitev	EKSRP		115.614,10	231.228,20	48.172,54	96.345,08	152.371,72	57.807,05	
	ESPR								
Varstvo okolja in ohranjanje narave	EKSRP		10.342,61	20.685,22	4.309,42	8.618,84	20.109,97	5.171,32	
	ESRR		47.464,44	94.928,88	19.776,85	39.553,70	20.998,96	23.732,21	
	ESPR								
Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin	EKSRP								
	ESRR		28.903,52	57.807,05	12.043,14	24.086,27	73.169,86	14.451,76	
	ESPR								

Skupaj			289.035,20	578.070,40	120.431,34	240.862,67	380.929,30	144.517,60	
---------------	--	--	------------	------------	------------	------------	------------	------------	--

- Stopnja sofinanciranja po posameznih podukrepih

Podukrep	EKSRP (v %)	ESRR (v %)	ESPR (v %)
Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost	85%	80%	/
Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine	85%	/	/
Podpora za tekoče stroške in stroške animacije	100%	/	/

17. Priloge

1. Seznam članov LAS
2. Pogodba o ustanovitvi LAS
3. Osnutek javnega poziva za izbor operacij iz naslova podukrepa »Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost«
4. Pogodba z vodilnim partnerjem LAS
5. Indikativna lista operacij sodelovanja LAS, ki bodo sofinancirane s sredstvi ESRR
6. Elektronska verzija SLR